

MRF 2023.118

Højesterets dom af 9. maj 2023, 2. afd., sag 211/2018

(Poul Dahl Jensen, Hanne Schmidt, Oliver Talevski, Kurt Rasmussen, Kristian Korfits Nielsen, Jørgen Steen Sørensen og Søren Højgaard Mørup)

Brahetrolleborg Skov- og Landbrug ved godsejer Catharina Reventlow-Mourier (adv. Henrik Dichman) mod Miljøministeriet ved Miljøstyrelsen (adv. Britta Moll Bown)

Ikke grundlag for at tilsidesætte Taksationskommissionens erstatningsudmåling efter skovlovens § 24 for påbud efter §§ 19 og 20 om varige og midlertidige restriktioner i privat skov, der er udlagt som Natura 2000-område. Tabsbegrænsningspligt, når anmeldte aktiviteter efter § 17 udsættes af myndigheden.

Sagen drejer sig om udmåling af erstatning for de midlertidige og varige rådighedsbegrænser, som E som ejer af Brahetrolleborg, der er Fyns største skovejendom, var blevet påbudt af Naturstyrelsen efter skovlovens §§ 19 og 20, som udgør en del af den danske gennemførelse af habitatdirektivets art. 6, stk. 2. E havde et skov- og landbrug på Fyn med et ca. 1.800 ha skovområde drevet erhvervs-mæssigt. Skov- og Naturstyrelsen kortlagde i 2005 skovnaturtyper inden for Natura 2000-området, og næsten hele E's skovareal var omfattet af Natura 2000-område nr. 120, hvoraf ca. 470 ha var kortlagt med bestemte naturtyper og levesteder for beskyttede arter. E havde i september 2004 anmeldt renafdrift af bøg på ca. 33,4 ha. Skov- og Naturstyrelsen meddelte i oktober 2004, at der skulle foretages en nærmere vurdering af den anmeldte renafdrifts påvirkning af Natura 2000-området. Herefter blev indledt forhandlinger mellem E og Naturstyrelsen om en driftsaftale efter skovlovens § 18 om samtlige 470 ha. Parterne kunne imidlertid ikke blive enige, og i 2009 anmodede E Skov- og Naturstyrelsen om at træffe afgørelse om driftspåbud og erstatning efter skovlovens §§ 21 og 24. I august 2010 meddelte Naturstyrelsen påbud om særlig drift på ca. 31 ha af de anmeldte arealer efter skovlovens § 2 og udmålte en erstatning på 289.000 kr. E påklagede afgørelsen til Natur- og Miljøklagenævnet, der forhøjede erstatningen til ca. 1,2 mio. kr. (MAD 2012.1764 Nmk), hvilket efterfølgende blev forhøjet af Taksationskommissionen under naturbeskyttelsesloven til ca. 1,7 mio. kr. Udmålingerne af erstatning gav anledning til et efterfølgende sagsforløb ved domstolene, der i første omgang blev afsluttet med landsrettens dom i MAD 2017.246 Ø, hvor landsretten dømte Miljøstyrelsen som erstatningsansvarlig for manglende påbud efter skovlovens § 21 og erstatningspligtig efter skovlovens § 24 og tilkendte E et samlet beløb på 8,3 mio. kr. Parallelt med dette forløb anmeldte E i 2010 renafdrift af løvskov med fremme af nåletræer i løvskov på et andet areal på

ca. 117 ha. I august 2010 traf Naturstyrelsen afgørelse om at foretage en nærmere vurdering af de anmeldte aktiviteter og forlængede 6-månedersfristen indtil en måned efter, at Natur- og Miljøklagenævnet havde truffet afgørelse i E's verserende klagesag om anmeldelsen fra 2004, jf. ovenfor. Afgørelsen om fristforlængelsen blev ophævet af Natur- og Miljøklagenævnet (MAD 2012.1775 Nmk). I november 2012 meddelte styrelsen varigt påbud efter skovlovens § 19 om særlig drift på ca. 116 ha af de anmeldte arealer. E påklagede afgørelsen til klagenævnet, som ophævede og hjemviste afgørelsen (MAD 2014.67 Nmk). Styrelsen besluttede herefter i marts 2014 at tilkende E i alt ca. 5,2 mio. kr. i erstatning for de varige restriktioner fra november 2012 og de midlertidige restriktioner, som E var underlagt i perioden fra august 2010 til november 2012. E påklagede afgørelsen til Natur- og Miljøklagenævnet, der forhøjede erstatningen til ca. 4,8 mio. kr. for de midlertidige restriktioner og 5,6 mio. kr. for de varige restriktioner, dvs. i alt ca. 10,4 mio. kr. (MAD 2015.478 Nmk). E og Naturstyrelsen påklagede begge afgørelsen til Taksationskommissionen, der nedsatte erstatningen for midlertidige restriktioner til ca. 2,5 mio. kr. og forhøjede erstatningen for de varige restriktioner til 5 mio. kr. i tillæg til ca. 2,1 mio. kr. for gamle enkelttræer, dvs. i alt ca. 9,6 mio. kr. (MAD 2017.255). E søgte herefter Miljøministeriet ved Miljøstyrelsen med principal påstand om betaling af ca. 30 mio. kr. i erstatning for varige og midlertidige restriktioner. E gjorde overordnet gældende, at E havde krav på fuld erstatning for indgrebene, og at erstatningen for både de midlertidige og varige indgreb skulle beregnes efter skovlovens § 24. Miljøministeriet påstod frifindelse og gjorde navnlig gældende, at E havde fået fuld erstatning, og at der var grundlag for at tilsidesætte Taksationskommissionens skøn ved udmåling af erstatningsberegningen. Landsretten lagde til grund, at der efter skovlovens § 24 skal ydes fuld erstatning for nedgang i ejendommens handelsværdi som

følge af indgreb efter lovens §§ 17 og 19-21. Ved denne vurdering kan også inddrages oplysninger om forhold, som medfører forringelse af herlighedsværdi eller indskrænkning i rådighedsret samt driftstab. Mht. de midlertidige restriktioner som følge af afgørelsen af 2. august 2010 fandt landsretten, at E ikke havde grund til at tro, at styrelsens beslutning om at undersøge forholdene omfattede samtlige de arealer, som E anmeldte til renafdrift den 5. juli 2010. Erstatningen vedrørte på den baggrund alene ca. 81 ha, og landsretten frifandt derfor ministeriet for denne del af påstanden. Mht. de varige restriktioner som følge af afgørelsen af 30. november 2012 efter skovlovens § 19 i anledning af E's anmeldelser fra 2004 og 2010 tiltrådte landsretten Taksationskommissionens principper for erstatningsudmåling, hvilket betød, at E havde krav på erstatning for sit tab ved det varige indgreb svarende til nedgangen i ejendommens handelsværdi som følge af de varige driftsmæssige begrænsninger på de konkrete arealer på i alt ca. 115 ha og de generelle ulemper, som indgrebet medførte. Landsretten tiltrådte også, at indgrebet medførte en betydelig nedgang i E's nettoindtjeningsmuligheder på arealerne, men fandt ikke, at E havde godtgjort, at der var grund til at tilsidesætte Taksationskommissionens skøn. Idet parterne var enige om en del af erstatningskravet, frifandt landsretten også ministeriet for denne del af påstanden. E ankede dommen til Højesteret og gjorde bl.a. gældende, at tabet på de berørte arealer skulle beregnes efter brugsværdiprincippet med henvisning til **MRF 2023.15 H**, og at Taksationskommissionen ikke havde haft grundlag for at lægge vægt på, at E

kunne have begrænset sit tab ved at omprioritere driftsaktiviteterne. Til støtte herfor påberåbte E sig en indhentet skønserklæring. Miljøministeriet påstod stadfæstelse mod betaling af ca. 650.000 kr., som ministeriet anerkendte, at E havde til gode for forsinket beplantning på ca. 28 ha som følge af midlertidige restriktioner. Højesteret præciserede, at sagens hovedspørgsmål var, om E havde krav på yderligere erstatning for de varige restriktioner for så vidt angik ca. 115 ha. Højesteret fandt, at Taksationskommissionen havde haft grundlag for at inddrage E's mulighed for tabsbegrænsning ved at anvende andre arealer til de anmeldte aktiviteter, og at Taksationskommissionen havde taget hensyn til restriktionernes betydning for jagtmuligheder og ejendommens herlighedsværdi, hvorfor der ikke var grundlag for at tilsidesætte Taksationskommissionens skøn for varige restriktioner. Mht. de midlertidige restriktioner bemærkede Højesteret, at E ved landsrettens dom i MAD 2017.246 Ø havde fået erstatning for tab som følge af midlertidige restriktioner for så vidt angår de ca. 81 ha, der blev pålagt varige rådighedsindskrænkninger, at Miljøstyrelsen for Højesteret havde anerkendt erstatning for 28 ha, men afvist erstatning for 8 ha med henvisning til, at den anmeldte aktivitet krævede dispensation fra fredsskovsplikten. Med bemærkning om den betydelige usikkerhed ved opgørelsen af tabet som følge af de midlertidige restriktioner fandt Højesteret ikke grundlag for at tilkende erstatning ud over det, ministeriet havde anerkendt, hvorefter Højesteret tog ministeriets påstand til følge.

Kommentar: Som det fremgår, markerer dommen afslutningen på et langt og kompliceret myndighedsforløb. Dommen er ikke som sådan overraskende, idet der med den forudgående landsretsdom i MAD 2017.246 Ø var blevet gjort endeligt op med de fejl, som myndighederne havde begået tidligt i forløbet. Tilbage stod derfor en relativt afgrænset tvist vedrørende erstatningsberegning efter skovlovens § 24, der for så vidt er sammenlignelig med tvister om erstatning for almindelige ekspropriationsindgreb. Dommen fastslår i den forbindelse, at retten til erstatning for indgreb efter skovlovens § 24 beregnes som indgrebenes betydning for ejendommens handelsværdi. Fastlæggelsen heraf er svært skønsmæssig, og adressaten for indgrebet har en tung bevisbyrde. Dommen illustrerer også, at den almindelige tabsbegrænsningspligt gælder på skovlovens område, hvilket er på linje med øvrig taksationspraksis. Til det lange sagsforløb kan tilføjes den historiske oplysning, at reglerne om anmeldelse af nye aktiviteter og påbud om ophør med lovlige aktiviteter kom ind i skovloven (og naturbeskyttelseslovens §§ 19a-19h) ved lov nr. 453 og 454 af 9. juni 2004 efter en åbningskrivelse fra Kommissionen, idet Miljøministeriet tidligere antog, at Natura 2000-beskyttelsen ikke griber ind i den hidtidige lovlige anvendelse af ejendomme.

UDSKRIFT
AF
ØSTRE LANDSRETS DOMBOG

D O M

Afsagt den 26. oktober 2018 af Østre Landsrets 2. afdeling
(landsdommerne Kaspar Linkis, Peter Thønnings og Kristian Porsager Seierøe
(kst.)).

2. afd. nr. B-1819-17:

A ved
godsejer A
(advokat Henrik Frederik Dichman)
mod
Miljø- og Fødevareministeriet ved Miljøstyrelsen
(advokat Britta Moll Bown)

Denne sag, der er anlagt ved Retten i Svendborg ved stævning af 18. maj 2017, er ved kendelse af 17. august 2017 henvist til behandling ved Østre Landsret i medfør af retsplejelovens § 226, stk. 1.

Sagen drejer sig om erstatningsudmåling efter skovlovens § 24 for indgreb foretaget af Miljø- og Fødevareministeriet ved Miljøstyrelsen (tidligere Skov- og Naturstyrelsen og Naturstyrelsen) henholdsvis den 2. august 2010 efter skovlovens § 21 og den 30. november 2012 efter skovlovens § 19.

A ved godsejer A har nedlagt påstand om, at Miljø- og Fødevareministeriet ved Miljøstyrelsen til A ved A skal betale 31.984.266 kr. med tillæg af sædvanlig procesrente fra sagens anlæg og til betaling sker, subsidiært at Miljø- og Fødevareministeriet ved Miljøstyrelsen til A ved A skal betale 12.299.196 kr. med tillæg af sædvanlig procesrente fra sagens anlæg og til betaling sker.

A ved godsejer A har nærmere præciseret sine påstande som følger:

"Den principale påstand:

Erstatning for det midlertidige indgreb udgør:

Driftstab 1.348.340 kr.

Erstatning for det varige indgreb udgør:

1) Driftstab/likviditetstab 28.699.926 kr.

2) Tab rådighedsværdi/herlighedsværdi 6.936.000 kr.

Tab i alt vedrørende det varige indgreb 35.635.926 kr.

Styrelsen har opfyldt Taksationskommissionens

Kendelse af 19. april 2007 med 5.000.000 kr.

hvorefter sagsøgerens samlede principale

erstatningspåstand fremkommer med 31.984.266 kr.

Den subsidiære påstand:

Erstatning for det midlertidige indgreb udgør:

Driftstab 1.348.340 kr.

Erstatning for det varige indgreb udgør:

1) Driftstab/likviditetstab 9.014.856 kr.

2) Tab rådighedsværdi/herlighedsværdi 6.936.000 kr.

Tab i alt vedrørende det varige indgreb 15.950.856 kr.

Styrelsen har opfyldt Taksationskommissionens kendelse

af 19. april 2007 med 5.000.000 kr.

hvorefter sagsøgerens samlede subsidiære

erstatningspåstand fremkommer med 12.299.196 kr."

Miljø- og Fødevareministeriet ved Miljøstyrelsen – der som anført har opfyldt Taksationskommissionens kendelse – har nedlagt påstand om frifindelse.

Sagsfremstilling

A ved godsejer A
A ved godsejer A (i
det følgende benævnt ” A ”) er en godsejendom beliggende på Sydvest-
fyn i Faaborg-Midtfyn Kommune og er Fyns [REDACTED] [REDACTED]. A
har været ejet af sagsøgerens familie siden 1722, og sagsøgeren har været
godsejer siden 2009.

Skovjorden på A har bedste bonitet, og skovene, der er såvel løvskov
som nåleskov, drives professionelt. Driftsformen for såvel eg som bøg har langt
overvejende været i form af renafdrift. Denne driftsform indebærer, at man ved om-
driftsperiodens slutning foretager hugst af alle bevoksninger på et givet areal på én
gang, hvorefter en ny kultur plantes.

Natura2000-planen og skovloven

Ved lov nr. 453 af 9. juni 2004, der trådte i kraft den 1. oktober 2004, blev skovloven
ændret blandt andet med det formål at fremme bæredygtig drift af landets skove,
herunder med henblik på at sikre biologisk mangfoldighed.

Ændringen havde i denne henseende til formål at skabe den retlige ramme om im-
plementeringen af Rådets Direktiv nr. 79/409/EØF af 2. april 1979 (fuglebeskyttel-
sesdirektivet) og Rådets Direktiv nr. 92/43/EØF af 21. maj 1992 (habitatdirektivet) i
skove, der som skovene på A er omfattet af fredskovsplikten.

Implementeringen skal efter skovloven nærmere bestemte gennemføres ved, at Skov-
og Naturstyrelsen med henblik på at beskytte blandt andet de skovnaturtyper og fug-
learter, der er beskrevet i direktiverne, er bemyndiget til på baggrund af kortplanlæg-
ning at udarbejde en Natura 2000-skovplan for hele landet.

I 2005 kortlagde Skov- og Naturstyrelsen skovnaturtyperne inden for Natura 2000-
området, og stort set hele A s skovareal (ca. 1.870 ha) er omfattet af
Natura 2000-område nr. 120: ”Skove og søer syd for A ”, hvoraf ca.
470 ha er nærmere kortlagt med henblik på bevarelse af bestemte naturtyper og leve-
steder.

Forhandlingerne og anmeldelserne

Allerede kort inden ikrafttrædelsen af ændringen af skovloven, nærmere bestemt den 27. september 2004, anmeldte A renafdrift af i alt 33,4 ha. skov med efterfølgende naturforyngelse med ær (ahorn) til Naturstyrelsen. Disse arealer er ikke omfattet af denne sag.

Anmeldelsen førte til, at Naturstyrelsen med hjemmel i skovlovens § 17, stk. 3, den 27. oktober 2004 traf afgørelse om, at styrelsen ville foretage en nærmere vurdering af den anmeldte aktivitet på arealet, og styrelsen påbød A ikke at renafdrive på arealet de næste 6 måneder for så vidt angår bøg.

Det midlertidige påbud blev i første omgang ikke afløst af et varigt påbud. I stedet blev der i 2005 indledt forhandlinger mellem A og Naturstyrelsen om en varig aftale, jf. skovlovens § 18, om driften af samtlige ca. 470 ha af A's skovarealer, som var Natura 2000-arealer.

Forhandlingerne var langvarige men førte ikke til en aftale, og A anmodede derfor den 19. november 2009 Skov- og Naturstyrelsen om at træffe afgørelse efter skovlovens §§ 21 og 24 (om påbud om driften og erstatning).

Skov- og Naturstyrelsen meddelte ved brev af 31. maj 2010 A, at der nu ville blive truffet afgørelse om et eventuelt varigt påbud vedrørende de 33,4 ha, som A havde anmeldt renafdrejet i 2004, men ikke for de øvrige – ikke-anmeldte – områder, herunder de områder, der er omfattet af denne sag.

I forlængelse heraf fremsendte A den 5. juli 2010 i alt 9 anmeldelser vedrørende renafdrift af løvskov på samlet ca. 117 ha af A's skovarealer. Fælles for de samlede arealer var, at de lå i Natura 2000-området, men at de endnu ikke var omfattet af en Natura 2000-skovplan. Anmeldelserne angik renafdrift af løvskov, fremme af nåletræer i løvskov og nyetablering af intensiv produktion af pyntegrønt, juletræer mv., som forudsætter brug af hjælpestoffer, jf. punkt 1, 3 og 4 i bilag 1 til skovloven.

Det midlertidige indgreb

Ved brev af 2. august 2010 traf Skov- og Naturstyrelsen afgørelse i anledning af de 9 anmeldelser af 5. juli 2010. Ved afgørelsen bestemte styrelsen i medfør af skovlo-

vens § 17, stk. 3, at der inden for 6 måneder skulle foretages en nærmere vurdering af de anmeldte aktiviteter.

Af afgørelsen fremgår blandt andet følgende:

” ...

En opsummering af de oplyste arealer viser, at i alt 117,24 ha er omfattet af de anmeldte aktiviteter. Heraf udgør renafdrift af løvtræ i aldre fra 3 til 166 år i alt 108,53 ha. På de 8,71 ha, der er forskellen på de to arealer, skal renafdrift ikke anmeldes, fordi arealerne er ubevoksede eller bevoksede med nåletræ. Af de 108,53 ha løvtræ som er anmeldt til renafdrift er de 80,53 ha registreret og kortlagt som beskyttede Natura 2000-skovnaturtyper. De anmeldte skovnaturtyper fordeler sig på følgende måde:

9110 Bøgeskove på morbund uden kristtorn	31,92 ha
9130 Bøgeskove på muldbund	32,34 ha
9160 Egeskove og blandskove på mere eller mindre rig jordbund	16,02 ha
91E0 Elle- og askeskove ved vandløb, søer og væld	0,25 ha

Af anmeldelseskemaerne fremgår det, at alle 117,24 ha ønskes tilplantet på en måde, så tilplantningen skal anmeldes, jf. skovlovens bilag 1. Aktiviteten fremme af nåletræer i løvskov omfatter 19,39 ha og nyetablering af intensiv produktion af pyntegrønt, juletræer mv., som forudsætter brug af hjælpestoffer (gødning og pesticider) omfatter 97,85 ha.

Ved en indledende kortrekognoscering og en efterfølgende besigtigelse foretaget i dagene 21. til 23. juli 2010 kunne det konstateres at de anmeldte renafdrifter bl. a. omfatter bevoksninger med kortlagte beskyttede Natura 2000-skovnaturtyper, som er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-områderne. Renafdrifterne omfatter endvidere unge bevoksninger, som vurderes ikke at være hugstmodne hverken på grund af opnået alder/dimension eller som følge af vantrivsel, hvorfor renafdrift vil kræve en dispensation fra skovlovens § 8, nr. 2.

...

Det er Skov- og Naturstyrelsens vurdering, at aktiviteterne De ønsker at foretage på arealerne, når de anmeldte delområder betragtes som samlede enheder, vil indebære en forringelse af naturtyper eller levesteder for arter eller medføre betydelig forstyrrelse af arter, som Natura 2000-området er udpeget for eller være i strid med skovlovens § 8, nr. 2.

...”

Forløbet frem til styrelsens afgørelse af 30. november 2012

Ved brev af 19. november 2010 fremsendte Skov- og Naturstyrelsen forslag til besigtigelse af de anmeldte arealer på A . Af brevet fremgår blandt andet, at i alt 23,14 ha af det samlede anmeldte areal til renafdrift efter styrelsens opfattelse

ikke var hugstmodne og derfor krævede dispensation efter skovlovens § 8, nr. 2, og at disse arealer derfor ikke ville være omfattet af vurderingen. Det fremgår endvidere af brevet, at et areal på 0,34 ha ædelgran (afdeling 309, litra D) og et areal på 0,48 ha nobilis (afdeling 309, litra D og G), som A havde anmeldt til renafdrift, hverken krævede dispensation eller anmeldelse efter skovloven. Disse arealer ville derfor heller ikke blive en del af vurderingen.

Den 1. december 2010 traf Naturstyrelsen afgørelse om erstatning for det midlertidige indgreb vedrørende de arealer, der var omfattet af anmeldelsen af 27. september 2004. Erstatningen vedrørende arealet, der blev opgjort til 30,63 ha, blev fastsat til i alt 289.000 kr.

A påklagede den 28. december 2010 denne afgørelse til Natur- og Miljøklagenævnet.

Ved afgørelse af 21. januar 2011 forlængede Naturstyrelsen fristen i afgørelsen af 2. august 2010 for gennemførelse af den nærmere undersøgelse af de 80,53 ha med henvisning til, at styrelsen ønskede at afvente Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse i anledning af A's klage af 28. december 2010.

A påklagede den 25. februar 2011 denne afgørelse til Natur- og Miljøklagenævnet, som ved afgørelse af 19. juni 2012 ændrede styrelsens afgørelse og fastslog, at styrelsen nu skulle tage stilling til, om anmeldelserne af 5. juli 2010 skulle føre til en afgørelse om varigt påbud i medfør af skovlovens § 19, eller om der kunne indgås en varig aftale, jf. skovlovens § 18.

Afgørelsen af 30. november 2012 om varige påbud

Ved Naturstyrelsens afgørelse af 30. november 2012 pålagde styrelsen i medfør af skovlovens § 19 A en række varige restriktioner vedrørende driften af et samlet areal på 115,6 ha, svarende til hovedparten af de arealer, der var omfattet af samtlige A's anmeldelser af henholdsvis den 27. september 2004 og 5. juli 2010.

Restriktionerne vedrørte især forbud mod renafdrift på arealerne, krav om drift med naturlig selvforyngelse, herunder sikring af frøtræer, begrænsninger vedrørende ad-

gangen til jordbearbejdning, forbud mod gødskning og anvendelse af pesticider, restriktioner vedrørende adgangen til at ændre drænforhold mv.

Sagerne om erstatning i anledning af afgørelsen af 1. december 2010

A påklagede Naturstyrelsens afgørelse om erstatning af 1. december 2010, som vedrørte erstatningen for det midlertidige indgreb i anledning af A anmeldelse af 27. september 2004, til Natur- og Miljøklagenævnet, som ved afgørelse af 19. juni 2012 forhøjede den tilkendte erstatning til 1.209.885 kr. svarende til 39.500 kr. pr. ha.

A påklagede afgørelsen til Taksationskommissionen, der forhøjede erstatningen yderligere til 1.654.000 kr. svarende til 54.000 kr. pr. ha. for den periode fra den 27. september 2004 til udgangen af december 2012, som det midlertidige påbud havde varet.

Ved kommissionens afgørelse fik A blandt andet ikke medhold i, at de fremsendte beregninger for tilvækst i træernes vedmasse var retvisende, ligesom kommissionen foretog en skønsmæssig nedsættelse af erstatningen i forhold til det krævede, fordi de i A s beregninger anvendte ”netto-på-rod”-priser ikke kunne lægges fuldt ud til grund.

A indbragte sagen for domstolene, hvor sagen fik sin endelige afslutning ved Østre Landsrets dom af 27. juni 2017.

Af dommen fremgår blandt andet følgende:

”...

Tilvækst af bøg

Landsretten finder det godtgjort, at der i perioden fra 2005 til 2012 på de omhandlede arealer har været en tilvækst i vedmassen for både bøg og eg, således at der var en større vedmasse til rådighed i 2012, end der ville kunne have været hugget, hvis der var sket renafdrift i 2004. Værdien af tilvæksten i vedmasse indgår ikke i byrettens erstatningsopgørelse.

Som sagen er forelagt for landsretten, findes tilvæksten for bevoksninger med den omhandlede aldersfordeling gennemsnitligt at kunne fastsættes til 9 m³ pr. år for bøg.

Vidnet B har forklaret, at der er et vist tidsrum, hvori bøg kan hugges til optimum. Af vidneforklaringerne fremgår endvidere, at der over tid er en øget risiko for kvalitetsforringelse af vedmassen som følge af dannelsen af rødkerne i bøg. Erstatningsperioden strækker sig over otte år for bøg. Henset hertil og til aldersfordelingen af bøgetræer på de anmeldte arealer, finder landsretten, at værdien af vedmasse-tilvæksten i perioden må antages at være større end et eventuelt tab som følge af kvalitetsforringelse af bevoksningen, men at der ved fradraget af tilvæksten i erstatningen må tages hensyn til en vis kvalitetsforringelse.

Miljøstyrelsen har beregnet erstatningen for bøg inklusive tilvækst til i alt 5.066.031 kr. A har opgjort erstatningen på samme måde, men eksklusiv tilvækst til 8.130.805 kr. Som følge af tilvæksten og under hensyn til den kvalitetsforringelse, der må antages at være sket i erstatningsperioden, finder landsretten, at den af A beregnede erstatning skønsmæssigt bør reduceres med 1.500.000 kr. som følge af tilvæksten og under hensyntagen til kvalitetsforringelsen. Landsretten fastsætter herefter erstatningen for bøg til 6.630.805 kr.

Tilvækst af og stigende priser for eg

Blandt andet vidnet B har forklaret, at der, ligesom for bøg, har været udsving i prisen på eg i erstatningsperioden, og at tendensen samlet set har været stigende siden 2004, bortset fra et fald i forbindelse med finanskrisen. Af Dansk Skovdyrkerforenings prisstatistik og af Naturstyrelsens salg af eg til P.A. Savværk, Korinth, fremgår ligeledes prisudsving. På baggrund heraf finder landsretten det ikke retvisende at anvende den samme netto-på-rod-pris for eg i hele erstatningsperioden.

A har for landsretten fremlagt en revideret erstatningsopgørelse, hvori den samlede erstatning for eg på baggrund af priser opnået hos Herskind Savværk ApS er beregnet til 2.506.242 kr. Henset til, at Herskind Savværk ApS efter det for landsretten oplyste er en af Danmarks største aftagere af eg og i øvrigt på baggrund af bevisførelsen for landsretten vedrørende priser på eg i erstatningsperioden, finder landsretten, at erstatningsopgørelsen giver et retvisende billede af tabet for eg.

Som anført må der også i erstatningsopgørelsen for eg tages hensyn til, at der er sket en tilvækst i vedmassen i erstatningsperioden. Som sagen er forelagt for landsretten, findes tilvæksten for bevoksninger med den omhandlede aldersfordeling gennemsnitligt at kunne fastsættes til 6 m³ pr. år for eg.

Som forklaret af blandt andet vidnet B er der også for eg en risiko for kvalitetsforringelser i form af blandt andet stjerneskøre ved en senere hugst, men risikoen herfor er mindre end for bøg. På denne baggrund finder landsretten, at den af A opgjorte erstatning for eg skønsmæssigt må reduceres med 850.000 kr. som følge af tilvæksten og under hensyntagen til kvalitetsforringelsen. Landsretten fastsætter herefter erstatningen for eg til 1.656.242 kr.

Landsretten fastsætter herefter den samlede erstatning for bøg og eg til i alt 8.287.047 kr.

Vedrørende Miljøstyrelsens fradrag af tidligere udbetalt erstatning

Landsretten finder det godtgjort, at den erstatning, som Natur- og Miljøklagenævnet fastsatte i afgørelse af 17. december 2015 omhandlede et areal og en erstatningsperiode, der tillige er omfattet af denne ankesag.

A s anmeldelse af 27. september 2004 af arealer til renafdrift angav ær som den fremtidige kultur. Det er således denne driftsform, som A har været afskåret fra som følge af de midlertidige rådighedsindskrænkninger. Parternes erstatningsopgørelser og påstande for landsretten hviler ligeledes på en forudsætning om ær som fremtidig kultur.

På denne baggrund og som sagen i øvrigt er forelagt for landsretten, finder landsretten, at de beløb, som Miljøstyrelsen (tidligere Skov- og Naturstyrelsen henholdsvis Naturstyrelsen) har udbetalt til A, fuldt ud kan fradrages i erstatningen som fastsat i denne ankesag. At A s senere anmeldelser af arealer angav produktion af pyntegrønt, juletræer m.v. som den fremtidige kultur, kan ikke føre til et andet resultat.

Opgørelse af det samlede krav

Ved mail af 8. marts 2016 meddelte Naturstyrelsen A, at Naturstyrelsen ville betale den ved byretten tilkendte erstatning på 11.795.049 kr. med fradrag af den tidligere udbetalte erstatning.

Naturstyrelsen betalte herefter:

Sagsomkostninger for byretten:	567.504,82 kr.
Erstatning:	11.795.049,00 kr.
Procesrente af 11.795.049 kr. fra 21. juni 2013 til 18. marts 2014:	715.458,59 kr.
Procesrente af 11.453.819 kr. fra 19. marts 2014 til 12. januar 2016:	1.699.341,33 kr.
Procesrente af 8.337.766 kr. fra 13. januar 2016 til 11. marts 2016:	106.363,47 kr.
Frdrag for allerede udbetalt erstatning for midlertidige restriktioner:	3.457.283,00 kr.
Diskontorente:	260.178,82 kr.
I alt til udbetaling:	<u>11.686.613,03 kr.</u>

Med de beløb, som landsretten ovenfor er kommet frem til, kan beløbet til udbetaling tilsvarende opgøres således:

Sagsomkostninger for byretten:	567.504,82 kr.
Erstatning fastsat af landsretten:	8.287.047,00 kr.

Procesrente af 8.287.047 kr. fra

21. juni 2013 til 18. marts 2014:	502.671,84 kr.
Procesrente af 7.945.817 kr. fra	
19. marts 2014 til 12. januar 2016:	1.178.878,00 kr.
Procesrente af 4.829.764 kr. fra	
13. januar 2016 til 11. marts 2016:	61.612,48 kr.
Fradrag for allerede udbetalt erstatning for midlertidige restriktioner:	3.457.283,00 kr.
Diskontorente:	260.178,82 kr.
I alt til udbetaling:	<u>7.400.869,96 kr.</u>

Herefter skal A tilbagebetale
4.285.743,07 kr., hvoraf 2.542.580,75 kr. skal forrentes med procesrente
fra den 3. maj 2016, idet 1.743.162,32 kr. udgør procesrenter.
..."

Naturstyrelsens afgørelse om erstatning

Ved brev af 6. marts 2014 traf Naturstyrelsen afgørelse om erstatning i medfør af skovlovens § 24 angående såvel de midlertidige restriktioner omfattet af afgørelsen af 2. august 2010 (vedrørende A s anmeldelser af 5. juli 2010) som de varige restriktioner omfattet af afgørelsen af 30. november 2012 (vedrørende A s anmeldelser af såvel 27. september 2004 som 5. juli 2012).

Ved afgørelsen tilkendte styrelsen A i alt 5.119.530 kr. i erstatning fordelt med 341.230 kr. i erstatning for de midlertidige restriktioner, 2.697.100 kr. for de varige restriktioner og 2.081.200 kr. i erstatning, der specifikt knytter sig til kravet om efterladelse af gamle enkeltræer med henblik på selvforryngelse og redestedsbevarelse.

Af afgørelsen fremgår blandt andet, at erstatning efter skovloven § 24 skal udmåles som det tab af handelsværdi, som restriktionerne indebærer i ejerens rådighed over ejendommen, og at styrelsen i den forbindelse især havde lagt vægt på den forringelse af værdien af arealerne, som er knyttet til deres drift som produktionsskov, mens de jagt- og herlighedsværdier, der knytter sig til arealerne, efter styrelsens opfattelse ikke forringedes som følge af indgrebene.

Vedrørende de midlertidige restriktioner tog styrelsen udgangspunkt i A s beregninger af den negative økonomiske vækst for de berørte arealer, idet styrelsen dog reducerede den beregnede erstatning skønsmæssigt med 40 % med hen-

visning til, at A ikke havde gjort tilstrækkeligt for at begrænse sit tab i produktionsårene 2011 og 2012, hvor A efter styrelsens opfattelse inden for rammerne af restriktionerne kunne have foretaget en mere aggressiv hugst end sket.

Angående de varige restriktioner tog Naturstyrelsen udgangspunkt i den gældende EU-tilskudsordning, der fastsætter takster for erstatning for varig naturtypebevarende skovdrift. Styrelsen traf for alle de af restriktionerne omfattede skovnaturtyper afgørelse på basis af den højeste grundsats på 700 kr. pr. ha pr. år ganget med en evighedsfaktor svarende til en rentefod på 3 %.

I forhold til den del af A's erstatningskrav, der vedrørte kravet om efterladelse af gamle enkeltræer med henblik på selvfor yngelse og redestedsbevarelse, tog Naturstyrelsen udgangspunkt i en taksation af de højeste og mest værdifulde træer, men også i, at de træer, der har den bedste kævlekvalitet, skoves, og at de træer, der efterlades, er af en lavere kævlekvalitetsklasse (nærmere bestemt 50 % B-kvalitet og 50 % C-kvalitet). Der havde ikke været tvist om denne del af erstatningen for de varige restriktioner.

Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse om erstatning

A påklagede den 31. marts 2014 Naturstyrelsens afgørelse af 6. marts 2014 til Natur- og Miljøklagenævnet, der til brug for sin afgørelse indhentedede en udtalelse fra SKAT.

Af SKATs udtalelse af 18. maj 2015 fremgår vedrørende erstatningen for de midlertidige restriktioner i perioden fra den 2. august 2010 til den 30. november 2012 blandt andet, at A's krav var baseret på en række driftsmæssige værdier, renteberegninger mv., der lå inden for det normalt anvendte i skovbruget. SKAT vurderede, at der for bøg (som var den dominerende kultur på de anmeldte arealer) kunne tages udgangspunkt i en årlig tilvækst på 9 m³ pr. ha pr. år, mens tallet for eg var 6 m³ og for ær 5 m³. SKAT, der i øvrigt for så vidt angår de arealmæssige beregninger var enig med A, fandt endvidere, at der kunne tages udgangspunkt i "netto-på-rod"-priser for bøg, eg og ær på henholdsvis 450, 800 og 400 kr. pr. m³. På denne baggrund, og med et fradrag på 8,8 % for den del af det samlede areal, der ikke måtte fældes på grund af fredskovpligten (dvs. fordi træerne ikke var

hugstmodne), nåede SKAT frem til en værdiansættelse på 3.457.283 kr. vedrørende de 84 ha, som A havde anvendt som udgangspunkt for beregningerne, svarende til, at hvis der skulle udmåles erstatning for alle 117 ha ville beløbet efter SKATs opfattelse skulle andrage 4.805.623 kr.

Vedrørende erstatningen for de varige restriktioner som følge af påbuddet af 30. november 2012, der kom til at omfatte 115,6 ha, fremgår det af SKATs udtalelse blandt andet, at SKAT i forhold til forudsætningen bag A s erstatningskrav om rationel juletræsproduktion på arealerne bemærkede, at dele af arealerne var kuperede, hvilket ikke harmonerer godt med rationel juletræsproduktion. Hertil kom ifølge SKAT, at omkostningerne til hugst fremfor renafdrift af træerne på arealerne grundet disses størrelse ikke afviger så markant, som det fremgik af A s beregninger. Arealerne havde desuden en god bølgebonitet og god frøproveniens, hvorfor der var forudsætninger for en meget høj løbende tilvækst, ligesom området med søer og vandløb har sikret et rigt dyre- og planteliv med høj jagtværdi til følge. SKAT vurderede samlet set, at A s skove i gennemsnit havde en handelsværdi på ca. 175.000 kr. pr. ha. Specifikt for arealer med hugstmoden bølgekultur skønnede SKAT, at handelsværdien udgjorde 255.000 kr. pr. ha, og for arealer med hugstmoden eg var handelsværdien ca. 25 % højere.

Vedrørende de af Naturstyrelsen udmålte 2.081.200 kr. i samlet erstatning knyttet til kravet om efterladelse af gamle enkelttræer kunne SKAT tilslutte sig udmålingen.

Vedrørende spørgsmålet om effekten af de øvrige dele af indgrebet på de berørte arealer, anførte SKAT blandt andet, at disse kun i begrænset omfang påvirkede handelsværdien af arealerne, herunder fordi A i forvejen ikke havde krav på at renafdrive bevoksninger, der ikke havde nået omdriftsalderen, jf. skovlovens § 8, ligesom påbuddene ikke påvirkede jagtværdien. Der ville dog efter SKATs opfattelse med nogen sandsynlighed konkret kunne påvises et større tab end fastslået af Naturstyrelsen, der på baggrund af kapitalværdien af tilskudssatser fastsatte erstatningen til 2.697.100 kr. med den begrundelse, at de berørte områder ligger spredt over en meget stor del af A s samlede skovarealer, og fordi den kraftige opvækst af ær under bølgekulturen mange steder forudsatte større udgifter til kulturpleje, hvis påbuddene skulle overholdes.

Ved afgørelse af 17. december 2015 fastsatte Natur- og Miljøklagenævnet A s erstatning som følge af de midlertidige restriktioner til 4.805.623 kr. For så vidt angår de varige restriktioner stadfæstede Natur- og Miljøklagenævnet Naturstyrelsens afgørelse om at fastsætte erstatningen for kravet om efterladelse af gamle enkelttræer til 2.081.200 kr. For så vidt angår erstatningen for de øvrige de af de varige restriktioner fastsatte nævnet erstatningen skønsmæssigt til 3.500.000 kr.

Vedrørende erstatningen for de midlertidige restriktioner henviste Natur- og Miljøklagenævnet til, at erstatningen efter nævnets praksis skal udmåles som driftstabserstatning svarende til den anmeldte aktivitet – her renafrift med henblik på ny bevoksning med nåletræer, juletræer og pyntegrønt – som A i restriktionens varighed havde været afskåret fra, indtil Naturstyrelsen tog endelig stilling. Nævnet fandt videre, at A ikke havde tilsidesat sin tabsbegrænsningspligt ved i den periode, hvori den midlertidige restriktion var i kraft, ikke at have foretaget udtynding af de pågældende arealer, som A havde anmeldt til renafrift, da en skovejer ikke kan forventes under myndighedernes undersøgelse at indrette sin drift i overensstemmelse med den tilstand, som en kommende myndighedsafgørelse påbyder. Endelig fandt nævnet ikke grundlag for at tilsidesætte SKATs skøn, herunder vedrørende vedmasserne og ”netto-på-rod”-priser for bøg og eg.

Vedrørende erstatningen for de varige restriktioner bemærkede Natur- og Miljøklagenævnet, at det fremgår af skovlovens § 24, stk. 3, at ved afgørelser om erstatning efter loven finder en række regler i naturbeskyttelsesloven anvendelse med de fornødne modifikationer, og at der efter praksis i fredningssager udmåles en erstatning svarende til nedgangen i handelsværdien. Nedgangen i handelsværdien fastsættes i fredningssager skønsmæssigt efter en konkret bedømmelse af bl.a. arealets størrelse og udnyttelsesmuligheder set i sammenhæng med påbuddets indhold. Erstatningen skal opgøres pr. påbudstidspunktet, og parterne i sagen har været enige om at anvende en rentefod på 3 %. Nævnet bemærkede, at en tilskudsordning i forbindelse med den konkrete bedømmelse kan tillægges betydning. Nævnet fandt ikke grundlag for at tilsidesætte det skøn, som SKAT havde udøvet i relation til nutidsværdinedgangen som følge af såvel kravet om efterladelse af gamle enkelttræer som de øvrige dele af de varige restriktioner, idet nævnet dog skønsmæssigt forhøjede sidstnævnte del af erstatningen i forhold til det af Naturstyrelsen udmålte med henvisning til den mere

besværliggjorte drift som følge af spredningen af de berørte arealer og de forøgede omkostninger til kulturpleje.

Taksationskommissionens afgørelse

Såvel A som Naturstyrelsen påklagede Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse til Taksationskommissionen – A for så vidt angår erstatningen for de varige restriktioner og Naturstyrelsen for så vidt angår erstatningen for de midlertidige restriktioner.

Ved kendelse af 19. april 2017 ændrede Taksationskommissionen Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse af 17. december 2015, således at erstatningen til A fastsattes til 2.506.502 kr. for de midlertidige restriktioner og 7.081.200 kr. for de varige restriktioner.

Af kendelsen fremgår blandt andet:

”Taksationskommissionens begrundelse og resultat

...

Erstatning for de midlertidige restriktioner

For det tab, som en afgørelse om midlertidigt påbud efter skovlovens § 17, stk. 3, påfører en ejer ydes der, jf. skovlovens § 24, stk. 1 og 3, jf. naturbeskyttelseslovens § 39, stk. 1, erstatning. Størrelsen af erstatningen fastsættes således, at A kompenseres for sin mistede økonomiske vækst (forrentning) af den eksisterende bevoksning samt for sit tab på grund af forsinkelse og manglende tilvækst vedrørende den fremtidige kultur i den periode, hvor påbuddet har været gældende, dvs. fra den 2. august 2010 til den 30. november 2012, i alt ca. 2 1/3 år.

Naturstyrelsen har betvivlet, at A reelt har haft til hensigt at foretage sig det, der fremgår af anmeldelserne.

Ved vurderingen heraf henser Taksationskommissionen til, at der på A allerede foretages en meget omfattende produktion af juletræer og pyntegrønt på skov- og landbrugsjord. De konkrete anmeldelser om renafdrift og fremtidig nåletræsproduktion med bilag omfatter over 60 sider fremstår endvidere seriøse og professionelle. Herefter, og efter de i øvrigt foreliggende skriftlige oplysninger og det indtryk Taksationskommissionen har fået under besigtigelsen, findes der ikke at være grundlag for at antage, at det ikke skulle være A's reelle hensigt at etablere de anmeldte kulturer.

Naturstyrelsens afgørelse af 2. august 2010 må forstås således, at det midlertidige påbud omfatter arealer med Natura 2000 skovtyper på ca. 81 ha. Det anførte i styrelsens breve af 19. november 2010 og 31. januar 2011 kan ikke føre til en anden vurdering. I overensstemmelse med det, der fremgår af A s detaljerede erstatningsopgørelse, skal der herefter alene udmåles erstatning vedrørende dette areal.

Der er i beregningerne anvendt en årlig kalkulationsrente på 3 %, hvilket der mellem parterne er enighed om.

Ved beregningen af tabet finder Taksationskommissionen, at der kan tages udgangspunkt i A s erstatningsopgørelser med bilag. For at nå frem til de reelle, konkrete tab skal der dog efter Taksationskommissionens opfattelse foretages nogle korrektioner som anført nedenfor.

I opgørelsen over mistet økonomisk vækst af værdien af den stående bevoksning har A taget udgangspunkt i en NPR-værdi for bøg på 500 kr./m³ og 1.032 kr./m³ for eg. Der er for disse værdier ikke taget tilstrækkelig højde for fastmassetallet for kævler. NPR-værdierne reduceres derfor skønsmæssigt med 10 % til hhv. 450 kr./m³ for bøg og 930 kr./m³ for eg, hvilket indebærer, at det opgjorte tab ligeledes skal reduceres med 10 %.

A har ifølge A s opgørelse mistet forrentning for en periode på 2 år og 6 måneder. Taksationskommissionen finder, at perioden rettelig udgør 2 år og 4 måneder. Denne korrektion af perioden medfører en samlet reduktion på ca. 6 % af det tab, A har opgjort.

Henset til, at de anmeldte bevoksninger i gennemsnit har en relativ ung alder, set i forhold til sædvanligt afdriftstidspunkt for de pågældende træarter, samt da der er tale om en periode på en begrænset periode på 2 år og 4 måneder, vurderes kvalitetsforringelse af vedmassen at have været meget begrænset. Omvendt har der i perioden været 2 års vedmassetilvækst i bevoksningerne, som der i A s opgørelse ikke er taget højde for. Værdien af vedmassetilvæksten vurderes at være større end et eventuelt tab som følge af kvalitetsforringelse af bevoksningen. Samlet set er det Taksationskommissionens skøn, at der i gennemsnit i de anmeldte bevoksninger har været en netto værditilvækst på 5.000 kr./ha i perioden på 2 år og 4 måneder, som det opgjorte tab yderligere bør reguleres for.

Efter de foreliggende oplysninger er der ikke grundlag for at antage, at A i den relativt kortvarige periode har handlet i strid med sin tabsbegrænsningspligt.

For så vidt angår tab af økonomisk vækst (forrentning) på den stående bevoksning kan tabet med ovennævnte korrektioner opgøres til følgende:

Anmeldelse			A's opgør af mistet forrentning.	Korrektioner:			Korrigeret mistet økonomisk vækst.
Nr.	Art.	Areal (ha)		Reduktion af NPR (10%)	Reduktion af periode (6 %)	Tilvækst (5.000 kr./ha)	
			Kr. i alt	Kr. i alt	Kr. i alt	Kr. i alt	Kr. i alt
1	Bøg	17,97	289.079	-28.908	-17.345	-89.850	152.976
2	Bøg	7,43	110.438	-11.044	-6.626	-37.150	55.618
3	Eg	8,35	137.114	-13.711	-8.227	-41.750	73.426
5	Bøg	6,85	101.790	-10.179	-6.107	-34.250	51.254
6	Bøg	9,65	145.689	-14.569	-8.741	-48.250	74.129
7	Eg	8,31	153.858	-15.386	-9.231	-41.550	87.691
8	Bøg	12,08	120.247	-12.025	-7.215	-60.400	40.607
9	Bøg	10,67	169.728	-16.973	-10.184	-53.350	89.222
		81,31	1.227.943	-122.794	-73.677	-406.550	624.922

Som anført af Natur- og Miljøklagenævnet skal erstatningen vedrørende den fremtidige kultur beregnes ud fra tabet ved ikke at kunne foretage den anmeldte produktion. Beregningen skal således foretages i forhold de konkrete anmeldelser angående juletræer (nordmannsgran), pyntegrønt (nobilis klippegrønt) og sitka.

A's erstatningskrav for manglende tilvækst af nye kulturer er opgjort med baggrund i beregningen af gennemsnitlige dækningsbidrag for 2 år for de respektive nåletræskulturer.

Ved anvendelse af gennemsnitlige årlige dækningsbidrag tages der ikke højde for rentebelastningen som følge af, at der er tidsmæssig forskydning mellem anlægsomkostninger og høst-/hugstindtægter i kultur- og dyrkningsmodellerne. Tabet skal efter Taksationskommissionens opfattelse opgøres til nutidsværdi, principielt som forskellen mellem jordværdien (= kapitalværdien i år 0 af en kultur, der kan påbegyndes med det samme), og jordværdien diskonteret i 2 år (= kapitalværdien i år 0 af en kultur, der først kan påbegyndes med 2 års forsinkelse).

A har beregnet jordværdien til hhv. 1.349.569 kr./ha for juletræer, 269.130 kr./ha for pyntegrønt og 31.334 kr./ha for sitkagran.

De beregnede jordværdier bør efter Taksationskommissionens vurdering korrigeres som beskrevet nedenfor.

Ud fra det omfattende skriftlige materiale og den foretagne besigtigelse vurderer Taksationskommissionen, at andelen af ukurante arealer og arealer, der konkret er uegnet til effektiv produktion af juletræer, pyntegrønt og sitka, er ansat noget for lavt i A's opgørelser. Der henses herved navnlig til arealer, der er for våde og for kuperede. Efter

et konkret skøn findes andelen af uproduktive arealer for alle tre kulturtyper at være godt 5 % højere and angivet af A .

I kulturmodellen for nordmannsgran har A henvist til salgspriser fra 2012 på gennemsnitlig 113 kr. pr. træ. Hertil bemærkes, at juletræsmarkedet i 2012 var meget gunstigt og tilsyneladende på toppen af en konjunkturbølge. Det er vanskeligt at forudsige den gennemsnitlige salgspris i en fremadrettet dyrkningsmodel for juletræer. Gennemsnitsprisen påvirkes af både udvikling i salgspriser for de enkelte kvaliteter af træer, og af udvikling af kvalitetsfordeling af træerne. Det er Taksationskommissionens vurdering, at det ikke vil være realistisk at opretholde den forudsatte gennemsnitlige salgspris over en hel omdrift. Der bør derfor foretages en skønsmæssig reduktion af den gennemsnitlige salgspris i den anvendte model. Den gennemsnitlige salgspris bør ikke sættes højere end prisniveauet for de gennemsnitlige realiserede priser i regnskabsårene 2011/12 og 2012/13. Der bør efter kommissionens opfattelse foretages en gennemsnitlig reduktion af salgspriserne på 15 % til ca. 95 kr./træ.

De i modellen anvendte omkostninger for juletræsproduktionen og øvrige forudsætninger vurderes at være optimistiske. Taksationskommissionen finder dog ikke tilstrækkeligt grundlag for yderligere korrektioner. Der henses herved bl.a. til, at A har en meget stor juletræsproduktion, og har oparbejdet en betydelig erfaring for effektiv drift, herunder således at omkostningerne kan reduceres.

Ved Taksationskommissionens gennemregning af den af A anvendte dyrkningsmodel for nordmannsgran (jf. sagens bilag 17) vil en reduktion af den gennemsnitlige salgspris for juletræer til niveauet 95 kr./træ, og med fastholdelse af øvrige anvendte forudsætninger, medføre en reduktion af jordværdien med 28 %.

Samlet set bør den af A beregnede jordværdi derfor reduceres med minimum i alt 33 % (28 % som følge af prisreduktion af træerne og 5 % som følge af forhøjelse af andelen af uproduktivt areal), til i alt afrundet 900.000 kr./ha, hvilket er det maksimale jordværdien kan sættes til for A i den aktuelle sag. Det er Taksationskommissionens opfattelse, at en jordværdi på dette niveau, fortsat er temmelig høj sammenlignet med generelle erfaringer i markedet for juletræsproduktion. Nutidsværdien af en kultur der først kan etableres med 2 års forsinkelse bliver således 900.000 kr./ha, diskonteret i 2 år med 3 %, svarende til afrundet 848.000 kr./ha. Tabet på de to års forsinkelse af kulturen bliver herefter $900.000 \text{ kr./ha} - 848.000 \text{ kr./ha} = 52.000 \text{ kr./ha}$, svarende til 26.000 kr./ha/år.

Den af A fremlagte dyrkningsmodel for pyntegrønt vurderes generelt at indeholde for optimistiske forudsætninger. Bl.a. vurderes omkostninger til dyrkning, samt indtægt fra tyndings- og afdriftshugst at være vurderet for optimistisk. Det vurderes at der som følge heraf bør ske en yderligere korrektion med 5 %, ud over de 5 %, der korrigeres for vedrørende øget andel af ukurante arealer. Den af A beregnede jordværdi på 269.130 kr./ha, reduceres herefter

skønsmæssigt med i alt 10 % til afrundet, 240.000 kr./ha. Nutidsværdien af en kultur der først kan etableres med 2 års forsinkelse bliver således afrundet 226.000 kr./ha (jordværdi diskonteret i 2 år med 3 %). Tabet på de to års forsinkelse af kulturen bliver herefter 240.000 kr./ha – 226.000 kr./ha = 14.000 kr./ha, svarende til 7.000 kr./ha/år.

For så vidt angår arealerne til sitkagran vurderes A s dyrkningsmodel at være realistisk. Den af A beregnede jordværdi på 31.334 kr./ha. kan således lægges til grund. Jordværdien korrigeres alene med 5 %, vedr. øget andel af ukurante arealer. Korrigeret jordværdi udgør herefter afrundet 30.000 kr. Nutidsværdien af en kultur der først kan etableres med 2 års forsinkelse bliver således afrundet 28.000 kr./ha, (jordværdi diskonteret i 2 år med 3 %). Tabet på de to års forsinkelse af kulturen bliver herefter 30.000 kr./ha – 28.000 kr./ha = 2.000 kr./ha, svarende til 1.000 kr./ha/år.

Med ovennævnte korrektioner for både mistet økonomisk vækst af værdien af den eksisterende bevoksning og mistet værdi af anmeldte kultur, opgør kommissionen det samlede tab for de 81,31 ha, der indgår i A s erstatningsopgørelse, således:

Anmeldelse				Mistet økonomisk vækst af eksisterende bevoksning	Tab vedrørende anmeldte kultur		Samlet erstatning	
N r.	Eksisterende bevoksning	N kultur	Areal ha		kr./ha	kr. i alt	kr. i alt	kr./ha
1	Bøg	Juletræer	17,97	152.976	52.000	934.440	1.087.416	60.513
2	Bøg	Pyntegrønt	7,43	55.618	14.000	104.020	159.638	21.486
3	Eg	Sitkagran	8,35	73.426	2.000	16.700	90.126	10.794
5	Bøg	Juletræer	6,85	51.254	52.000	356.200	407.454	59.482
6	Bøg	Pyntegrønt	9,65	74.129	14.000	135.100	209.229	21.682
7	Eg	Sitkagran	8,31	87.691	2.000	16.620	104.311	12.552
8	Bøg	Pyntegrønt	12,08	40.607	14.000	169.120	209.727	17.362
9	Bøg	Pyntegrønt	10,67	89.222	14.000	149.380	238.602	22.362
			81,31	624.922		1.881.580	2.506.502	30.826

Den samlede erstatning for de 81,31 ha fastsættes derfor til 2.506.502 kr., svarende til gennemsnitligt 30.826 kr./ha.

Erstatning for varige restriktioner

En lodsejer tillægges i medfør af skovlovens § 24, stk. 1 og 3, jf. naturbeskyttelseslovens § 39, stk. 1, erstatning for sit tab ved varige pålæg efter skovlovens § 19. A s erstatning skal svare til nedgangen i ejendommens handelsværdi, som følge af de varige driftsmæs-

sige begrænsninger på de konkrete arealer på i alt ca. 115 ha og de generelle ulemper som påbuddet medfører.

Prisfastsættelsen ved handel med skov i Danmark sker ikke kun ud fra traditionelle driftsmæssige opgørelser af værdien af træerne, men også ud fra en række andre forhold, herunder herlighedsværdien. Prisen for skove er præget af liebhaveri og ligger ofte langt over, hvad det økonomiske udbytte af skoven, inkl. indtægterne ved jagtleje, kan begrunde. Der sker kun forholdsvis få salg af større skovarealer, og der kan ikke ud fra disse handler med sikkerhed fastlægges et bestemt prisniveau pr. ha for bestemte skovtyper, idet priserne varierer meget.

Indgrebet ved pålægget af 30. november 2012 medfører væsentlige begrænsninger i driften af arealerne, som forhindrer ejeren i at foretage en optimal økonomisk udnyttelse heraf. Der henses herved til forbuddet mod renafdrift og brug af plukhugst, selvforyngelse, bestemmelser om jordbehandling og gødskningsforhold. Kravet om 50 % kronedække vil endvidere have som konsekvens, at visse enkelttræer ikke kan fældes på det driftsøkonomisk optimale tidspunkt. Konsekvensen kan være dels faldende kvalitet, større risiko for stormskader og et vist rentetab. Dette vil alt andet lige indebære en mindre lukrativ skovdrift. Hertil kommer det væsentlige forbud mod omlægning af driften til produktion af juletræer og pyntegrønt, som for tiden er økonomisk fordelagtigt.

A vurderes at ville få en væsentlig meromkostning til omstilling af driften, herunder til kultur- og bevoksningspleje, hvorved bemærkes, at de fleste af de anmeldte arealer var forberedt til renafdrift i form af rydning af underskov mv.

Nedgangen i handelsværdien kan imidlertid efter Taksationskommissionens opfattelse langt fra antages at modvare den rene kapitaliserede værdi af driften af den konkrete anmeldte kultur, dvs. juletræer, pyntegrønt og sitkagran, som A har gjort gældende. Det bemærkes herved, at A endvidere efter vedtagelsen af det varige påbud har mulighed for at foretage en omprioritering af driftsplanerne og i betydeligt omfang vil kunne sikre de ønskede driftsaktiviteter på anden vis på eller uden for området.

Den af Naturstyrelsen fastsatte erstatning på 2.697.100 kr. har baggrund i en generel beregning af det økonomiske tab ved drift af bøge- og egeskov med sædvanligt pålagte restriktioner for Natura 2000 områder, gældende for de bedste skovjorde i Danmark.

Taksationskommissionen er enig med SKAT og Natur- og Miljøklagenævnet i, at dette beløbet ikke indebærer, at lodsejeren konkret vil få fuld erstatning for værdinedgangen for den væsentlige forringelse af fleksibiliteten, herunder vedrørende det ønskede skift vedrørende træarterne.

Taksationskommissionen tiltræder, at argumentation bag tilskudsordninger kan have en vis vejledende betydning, samt at det som anført i Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse kan have betydning, om de berørte arealer ligger spredt samt at afgørelsen indebærer behov for kul-

turpleje. De anførte forhold er med til at reducerer handelsværdien, men skønnes efter besigtigelse og en konkret vurdering heller ikke at kunne få så væsentlig betydning, at det kan komme på tale at overveje en så meget betydelig erstatning, som A har nedlagt påstand om.

Den påbudte drift af arealerne vurderes højst i begrænset omfang at ville forringe mulighederne for jagtindtægter.

A skov ligger ved et attraktivt kuperet landskab, der strækker sig mod Fåborg, og skoven har med søer og varierende terrænformer utvivlsomt en handelsværdi i den høje ende for skovejendomme. Der er tale om en udpræget liebhaverejendom. Ved beregningen af ejendommens værdinedgang vejer herlighedsværdien således tungt. Der er herved vurderingen, at værdien af egen indflydelse på den fremtidige disponering af ejendommens forskellige arealer konkret må antages at have stor økonomisk betydning for såvel den nuværende ejer som for en potentiel køber.

Værdinedgangen må på den baggrund fastsættes efter en skønsmæssig samlet vurdering, herunder af de besigtigede arealer. Efter Taksationskommissionens opfattelse udgør tabet som følge af det varige påbud 5 mio. kr., og A er derfor berettiget til erstatning i overensstemmelse hermed.

Hertil kommer erstatningen for efterladelse af gamle enkeltræer på 2.081.200 kr., som parterne er enige om, skal fastholdes.

Den samlede erstatning fastsættes herefter til 2.506.502 kr., for det midlertidige påbud og 7.081.200 kr. for det varige indgreb.

...”

Det er denne afgørelse, der er til prøvelse i nærværende sag.

Til brug for sagens behandling for landsretten har A ved processkrift II af 28. juni 2018 fremlagt følgende endelige erstatningsopgørelse, sagens bilag 38, idet bemærkes, at parterne under sagen har været enige om, at anmeldelse nr. 4 ikke udløser erstatning:

”Bilag 38 principal påstand sag B-1819-17

Nu med reduceret gennemsnitlig salgspris for NGR på 70 kr./træ samt korrigerede jordværdier således at disse stemmer overens med jordværdierne i den subsidiære påstand.

Af Underbilag I til Bilag 26-1 fremgår Naturstyrelsens oversigt over de anmeldte arealer samt de anmeldte aktiviteter.

Erstatning for anmeldelse 1:

Af Underbilag 1 til Bilag 26-1 fremgår det, at anmeldelsen omfatter 17,97 ha hvor NST pålægger A at forsætte driften af skovnaturtypen 9130, og dermed forbyder den anmeldte aktivitet "etablering af intensiv produktion med juletræer". Erstatning skal findes som forskellen i jordværdien af de to aktiviteter. Jordværdien af bøg efter bøg fremgår af Bilag 36B og udgør -24.190 kr./ha. Jordværdien for Nordmannsgran fremgår af Bilag 36A og udgør 458.394 kr./ha.

Erstatningen for anmeldelse I udgør således: 8.672.035 kr.

$$\bullet (458.394 - (-24.190)) * 17,97 \quad 8.672.035 \text{ kr.}$$

Erstatning for anmeldelse 2:

Af Underbilag 1 til Bilag 26-1 fremgår det, at anmeldelsen omfatter 7,43ha hvor NST pålægger A at forsætte driften af skovnaturtypen 9130, og dermed forbyder den anmeldte aktivitet "drift af nobilis". Erstatning skal findes som forskellen i jordværdien af de to aktiviteter. Jordværdien af bøg efter bøg fremgår af Bilag 36B og udgør -24.190 kr./ha. Jordværdien for Nobilis fremgår af Bilag 36D og udgør 306.159 kr./ha.

Erstatningen for anmeldelse 2 udgør således: 2.454.493 kr.

$$\bullet (306.159 - (-24.190)) * 7,43 = 2.454.493 \text{ kr.}$$

Erstatning for anmeldelse 3:

Af Underbilag 1 til Bilag 26-1 fremgår det, at anmeldelsen omfatter 8,35ha hvor NST pålægger A at forsætte driften af skovnaturtypen 9160, og dermed forbyder den anmeldte aktivitet "drift af nål". Erstatning skal findes som forskellen i jordværdien af de to aktiviteter. Jordværdien af eg efter eg fremgår af Bilag 36G og udgør -22.814 kr./ha. Jordværdien for sitka fremgår af Bilag 36E og udgør 37.866 kr./ha.

Erstatningen for anmeldelse 3 udgør således: 506.678 kr.

$$\bullet (37.866 - (-22.814)) * 8,35 = 506.678 \text{ kr.}$$

Erstatning for anmeldelse 5:

Af Underbilag 1 til Bilag 26-1 fremgår det, at anmeldelsen omfatter 6,85ha hvor NST pålægger A at forsætte driften af skovnaturtypen 9130, og dermed forbyder den anmeldte aktivitet " etablering af intensiv produktion med juletræer". Erstatning skal findes som forskellen i jordværdien af de to aktiviteter. Jordværdien af bøg efter bøg fremgår af Bilag 36B og udgør -24.190 kr./ha. Jordværdien for NGR fremgår af Bilag 36A og udgør 458.394 kr./ha.

Erstatningen for anmeldelse 5 udgør således: 3.305.700 kr.

$$\bullet (458.394 - (-24.190)) * 6,85 = 3.305.700 \text{ kr.}$$

Erstatning for anmeldelse 6:

Af Underbilag 1 til Bilag 26-1 fremgår det, at anmeldelsen omfatter 9,65ha hvor NST pålægger A at forsætte driften af skovnaturtypen 9110, og dermed forbyder den anmeldte aktivitet "drift af nobilis". Erstatning skal findes som forskellen i jordværdien af de to aktiviteter. Jordværdien af bøg efter bøg fremgår af Bilag 36B og udgør -24.190 kr./ha. Jordværdien for Nobilis fremgår af Bilag 36D og udgør 306.159 kr./ha.

Erstatningen for anmeldelse 6 udgør således: 3.187.868 kr.

- $(306.159 - (-24.190)) * 9,65 = 3.187.868$ kr.

Erstatning for anmeldelse 7:

Af Underbilag I til Bilag 26-1 fremgår det, at anmeldelsen omfatter 8,31 ha hvor NST pålægger A at forsætte driften af skovnaturtypen 9160, og dermed forbyder den anmeldte aktivitet "drift af nål". Erstatning skal findes som forskellen i jordværdien af de to aktiviteter. Jordværdien af eg efter eg fremgår af Bilag 36G og udgør -22.814 kr./ha. Jordværdien for Sitka fremgår af Bilag 36E og udgør 37.866 kr./ha.

Erstatningen for anmeldelse 7 udgør således: 504.250 kr.

- $(37.866 - (-22.814)) * 8,31 = 504.250$ kr.

Erstatning for anmeldelse 8:

Af Underbilag I til Bilag 26-1 fremgår det, at anmeldelsen omfatter 12,08ha hvor NST pålægger A at forsætte driften af skovnaturtypen 9110, og dermed forbyder den anmeldte aktivitet "drift af nobilis". Erstatning skal findes som forskellen i jordværdien af de to aktiviteter. Jordværdien af bøg efter bøg fremgår af Bilag 36B og udgør -24.190 kr./ha. Jordværdien for Nobilis fremgår af Bilag 36D og udgør 306.159 kr./ha.

Erstatningen for anmeldelse 8 udgør således: 3.390.616 kr.

- $(306.159 - (-24.190)) * 12,08 = 3.390.616$ kr.

Erstatning for anmeldelse 9:

Af Underbilag 1 til Bilag 26-1 fremgår det, at anmeldelsen omfatter 10,67ha hvor NST pålægger A at forsætte driften af skovnaturtypen 9110, og dermed forbyder den anmeldte aktivitet "drift af nobilis". Erstatning skal findes som forskellen i jordværdien af de to aktiviteter. Jordværdien af bøg efter bøg fremgår af Bilag 36B og udgør -24.190 kr./ha. Jordværdien for Nobilis fremgår af Bilag 36D og udgør 306.159 kr./ha.

Erstatningen for anmeldelse 9 udgør således: 3.524.824 kr.

- $(306.159 - (-24.190)) * 10,67 = 3.524.824$ kr.

Erstatning for anmeldte arealer i 2004:

Af Underbilag I til Bilag 26-1 fremgår det, at anmeldelsen omfatter 30,63ha hvor NST pålægger A at forsætte driften af skovnaturtypen 9110, og der-

med forbyder den anmeldte aktivitet "drift af ær". Erstatning skal findes som forskellen i jordværdien af de to aktiviteter. Jordværdien af bøg efter bøg fremgår af Bilag 36B og udgør -24.190 kr./ha. Jordværdien for ær fremgår af Bilag 36F og udgør 73.106 kr./ha.

Erstatningen for anmeldelsen i 2004 udgør således: 3.243.848 kr.

- $(73.106 - (-24.190)) * 33,34 = 3.243.848$ kr.

Den totale erstatning for driftstabet på de påbudsramte arealer beløber sig til 28.699.926 kr."

Vedlagt erstatningsopgørelsen er underbilag, der viser beregnede omsætningsbalancer for arealerne i en omdriftsperiode vedrørende henholdsvis de påbudte aktiviteter og de anmeldte aktiviteter – dvs. på den ene side fortsat drift af bøg og eg på de vilkår, der fremgår af det varige påbud, og på den anden side nordmannsgran, nobilis, sitkagran, og ær. I disse bilag er forventede indtægter og udgifter i omdriftsperioden opstillet til brug for de jordværdiberegninger, som indgår i erstatningsopgørelsen. Indtægter og udgifter er omregnet til nutidsværdier baseret på en kalkulationsrentefod på 3 %.

Erstatningsopgørelser opgjort efter samme principper har indgået i sagens behandling for Natur- og Miljøklagenævnet og Taksationskommissionen.

A har for landsretten desuden fremlagt en erstatningsopgørelse vedrørende den subsidiære påstand, sagens bilag 47, der tager udgangspunkt i de ovenfor nævnte underbilag til bilag 38 men således, at der alene er medtaget kapitaliserede nutidsværdier af indtægter og udgifter i en periode på 10 år.

Forklaringer

Der er for landsretten afgivet forklaring af godsejer A og vidnerne C, D, E og F.

Godsejer A har forklaret blandt andet, at hun kan vedstå sin forklaring som gengivet i Østre Landsrets dom af 27. juni 2017, dog at hun rettelig har forklaret, at ær har en kortere omdriftstid end bøg, at der i 2001 var 860 ha

med nåletræsbevoksning på A, og at anmeldelserne blev indgivet i 2004 og 2010 og ikke i 2005 og 2006.

Den første anmeldelse dateret 27. september 2004 blev indleveret i hendes fars ejertid. Hun var skovbrugsstuderende og fulgte med i sagen. Det var E, som udfærdigede selve anmeldelsen på vegne af hendes far. Der var på daværende tidspunkt ikke lavet anmeldelsesskemaer. Den nye skovlov var endnu ikke trådt i kraft, så anmeldelsen var udtryk for, at man på A var forudseende.

Når det i anmeldelsen er anført under pkt. 1-8, at "underskoven af ÆR sættes på roden inden skovning" betyder det, at man inden skovningen af de over 100 år gamle bøgetræer i de pågældende skovafdelinger ville nedskære den eksisterende ahornbevoksning (ær). Ahornkulturen ville herefter skyde fra roden i de ryddede afdelinger. Man anvendte derved den selvsåede ahornbevoksning, som har gode vækstbetingelser i A's løvskovsarealer.

Foreholdt underbilag til Naturstyrelsens afgørelse dateret 6. marts 2014 med styrelsens "Vurdering af opvækst", dateret maj 2013, for blandt andet A's skovafdeling 113a, fremgår det, at styrelsen ved sin besigtigelse i felten har vurderet, at afdelingen havde opvækst af ahorn, som dækkede 50-70% af arealet og med en højde på mellem 2 og 10 meter. Der var således i denne skovafdeling en ret udbredt og pænt høj undervegetation i 2013, og en stor del af de konstaterede ahorntræer har i sagens natur også været i vækst i den pågældende afdeling i 2004, hvor anmeldelsen blev indleveret.

Man ansøgte i anmeldelsen fra 2004 i pkt. 9-14 om tilladelse til afdrift af hugstmoden grandis, rødgran og sitkagran samt etablering af nykultur af blandt andet nobilis gran, sitkagran og ær. Det var ikke påkrævet med en tilladelse til at renafdrive nogen af disse kulturer. Anmeldelsen skyldes, at man ville nyetablere højintensiv nåletræsproduktion.

Anmeldelsen af 5. juli 2010 blev indgivet af hende personligt. Man benyttede de nu udarbejdede skemaer. Der er ikke forskelle mellem ansøgningspligt for kortlagte og ikke-kortlagte skovarealer. De 9 anmeldelser byggede på godsledelsens konkrete vurdering af de omhandlede arealers bedste fremtidige anvendelse. Nogen tid før

anmeldelsen i 2010 havde styrelsen efter et årelangt forhandlingsforløb, der angik samtlige A's Natura-2000-berørte arealer, meget beklageligt trukket stikket for forhandlingerne om en samlet erstatning. Styrelsen indtog herefter det standpunkt, at man alene skulle forholde sig til de delarealer, der var blevet anmeldt i 2004. Derfor måtte man fra A's side gennemføre anmeldelsen i 2010. Man anlagde i den forbindelse fra A's side en fremadrettet økonomisk og skovbrugsmæssig vurdering for arealernes anvendelse.

Det anførte i anmeldelsen om, at man fra A's side ønskede, at styrelsen behandle de enkelte delarealer – bestående af flere skovafdelinger – som samlede enheder, var begrundet i, at man ønskede en rationel og ensartet drift, og at delarealerne hver for sig skulle kunne fungere som sammenhængende driftsarealer. Dette ønske var afspejlet i styrelsens brev af 2. august 2010.

Man havde på A's i sommeren 2010 efter forhandlingssammenbruddet et stort opsparet behov for at kunne disponere over de omhandlede delarealer, som ikke havde været bearbejdet/hugget siden forhandlingernes start i 2004. Under den tidligere sags behandling ved Retten i Svendborg var det oplyst, at styrelsen således i september 2006, under forhandlingerne om en samlet erstatning, anerkendte, at der var 230 ha hugstmoden bøg og eg på A's inden Natura 2000 planen var vedtaget. Disse 230 ha var en del af de arealer, der blev anmeldt i 2010.

Som et delareal i 2010-anmeldelsen indgik et stort sammenhængende areal med flere skovafdelinger på i alt 35 ha. Hvis man tager enkelte små skovafdelinger ud af dette område – som styrelsen kræver det – ville disse henligge som små ”øer” i en stor juletræsplantage, hvilket er uhensigtsmæssigt. De små delområder, som styrelsen ikke ønsker indgår i sagen, er ikke blevet bearbejdet af A's.

På A's har man i mange år ført bevoksningslister med et meget højt informationsniveau, og disse meget detaljerede informationer bliver nu nærmest brugt mod A's under sagen. De fleste andre skovbrugere har langt mindre detaljerede bevoksningslister.

Et eksempel på dette paradoks angår A's skovafdeling 179a-c på samlet 6,88 ha. Denne var omfattet af anmeldelserne i 2010 og henstod altovervejende som bølge-

skov anlagt i 1910. Af A's bevoksningsliste fremgår det, at bøgeskoven er på 6,60 ha og angår en samlet vedmasse på 2345 m³, svarende til cirka 600 bøgetræer.

Af bevoksningslisten fremgår det endvidere, at der i området tillige findes et delareal på 0,13 ha egetræer anlagt i 1952 med en vedmasse på 5 m³. Dette dækker over, at der i den store gamle bøgebevoksning står 2 egetræer. Der er i samme skovafdeling registreret et delareal på 0,15 ha skovfyr anlagt i 1919 med en vedmasse på 55 m³. Dette dækker over, at der i bøgebevoksningen er cirka 22-25 gamle skovfyr. Det giver ikke mening rent driftsmæssigt, at styrelsen behandler de små delarealer med eg og skovfyr anderledes end hovedarealet med bøg.

Det høje informationsniveau i A's bevoksningslister har medført, at styrelsen er blevet usædvanligt nidkær. Andre skovejere ville for lignende arealer typisk registrere det hele som bøg og måske i en note på bevoksningslisten angive, at der tillige var enkelte eg og skovfyr.

I december 2008 anmeldte A renafdrift af løvskov og samtidig nyetablering af intensiv produktion af juletræer mv. på nogle mindre Natura 2000-arealer (under 1 ha). Styrelsen kvitterede for anmeldelsen, men udstedte ikke påbud i denne anledning. A iværksatte derfor renafdrift af løvskoven på de omhandlede arealer og inddrog arealerne under et tilgrænsende større nåletræsareal, der ikke var anmeldelsespligtigt. Herved blev skabt et samlet ca. 12 ha stort areal til juletræsproduktion.

Tilsvarende har man i april 2018 anmeldt nyetablering af intensiv produktion af juletræer mv. på et Natura 2000-areal med lærketræsbevoksning. Styrelsen meddelte ved brev af 14. maj 2018, at aktiviteten kunne iværksættes, hvilket er sket.

A og Faaborg-Midtfyn kommune indgik i 2013 kontrakt om A's deltagelse i et såkaldte "EU-Life"-projekt for etablering af et vådområde – et rigkær – ved G Å og H Sø, på A's ejendom. Kontrakten blev etableret i forlængelse af vedtagelse i 2011 af Natura 2000-planerne. Kommunen havde en forpligtelse til at etablere ca. 25 ha rigkær-arealer, og A forhandlede med kommunen om dette. Kommunen havde set sig varm på det omhandlede areal på A, som var 24,2 ha. Et naturligt tilliggende areal på 1,3 ha indgik efter krav fra A's side i den endelige aftale. Jordbrugskommissionen fastsatte som led i aftalen en erstatning for rådig-

hedsindskrænkningerne på de omhandlede landbrugsarealer, der blev taget ud af om-drift. Jorden havde hidtil været drænet og i egentlig landbrugsmæssig omdrift i ca. 3 år, og før dette havde arealet være udlagt som græsareal med tilskud under MVJ-ordningen. Arealet på 1,3 ha lå i naturlig tilknytning til arealet på 24,2 ha, og derfor var det et krav fra A's side, at dette areal blev omfattet af aftalen.

Inden indgåelsen af EU Life-kontrakten oppebar man fra de omhandlede arealer en indtægt på ca. 4.000 kr./ha, og efter kontraktens indgåelse ville dette blive reduceret til en indtægt på 2.000 kr./ha. De fik en erstatning på 75.000 kr./ha. Denne erstatning var ovenikøbet baseret på, at A ikke fremadrettet havde risici eller omkostninger ved driften, da beløbet blev udbetalt uden bindinger med hensyn til, hvordan rigkær-arealet udviklede sig. Det er således kommunen, som er ansvarlig for at drive og be-koste drift af rigkæret. Dette udgør en markant forskel til de erstatninger, der udmå-les for rådighedsindskrænkninger i medfør af skovloven, hvor der jo pålægges skov-ejeren en løbende pligt til at drive og bekoste drift af de omhandlede skovarealer på en bestemt måde.

Det var i hendes fars ejertid, at man på A begyndte intensiveringen af nåletræs-driften. Det startede i starten af 1970'erne og udviklede sig løbende frem til 2004. Ikke ubetydelige arealer blev konverteret fra løvtræsskov til nåletræsskov. Dette kan ses af den aldersklasses tabel, der var vedlagt D's tilvækst- og hugstprog-nose dateret 24. september 2001. Man kan her tydeligt aflæse, at der i perioden 1970-2001 ved nyplantninger i vidt omfang skete konvertering fra løvtræ til nåletræ. A er nu en af de største producenter af nobilisgran i Danmark og er i top 10 over Danmarks største juletræsproducenter.

Styrelsens påbud af 30. november 2012 har medført en markant ændring af A's skovdrift. Det på A fulgte driftsregime frem til 2004 var markant anderledes end det påbudte. Der har på A været drevet rationel skovbrugsdrift med renafdrift af samlede løvskovsbevoksninger i over 200 år. Det blev ved 2012-påbuddet bestemt, at man ikke længere måtte renafdrive løvskovsarealerne. Man er nu påbudt at foretage plukhugst i bevoksningen. Man skal anvende frøtræer og naturlig opvækst af bøg fra modertræerne. Disse modertræer er opvokset i tæt skov og er derfor slanke og høje og ikke naturlige solitærtræer. De efterladte modertræer har ikke den mere hensigts-

mæssige lavere og bredere krone og det bredt etablerede rodnet, som kendetegner solitærtræer.

Forbuddet mod anvendelse af hjælpestoffer – f.eks. til fjernelse af græs i bøgetræsbevoksningen – medfører en forringelse af fremdriften af bøgetræer, hvilket skaber behov for genplantning og forsinkelse af væksten. Ved de nødvendige udrensninger og udtyndinger i bevoksningen, hvor væksten af bøg skal fremmes, bliver man som følge af påbuddet sat i den situation, at man sine steder må fjerne et sundt og godt ahorntræ mod bevarelse af et ringere bøgetræ.

De nu forbudte afvanding af skovarealerne har været nødvendige for at fastholde en optimal jordbund til løvtræsbevoksning, og behovet for afvanding vil fremover formentlig stige som følge af klimaforandringerne. Det giver i et fremadrettet perspektiv en administrativ byrde at skulle fastholde og udfinde store bøge til henfald. Natura 2000-reguleringen har tillige medført, at A har fået afslag på etablering af en naturnær flugtskydebane, og der er tillige indgivet klage over en moderne, miljøvenlig vaskeplads til A's rullende materiel.

Den eksisterende bøgekultur på A er fremkommet ved selvfor yngelse. Imidlertid har de driftstiltag i skoven, der op gennem tiden er gennemført for at fremelske A's karakteristiske højstammede bøgekultur, været udtryk for en meget intensiv pasning – nærmest som på en planteskole – af bøgekulturen. Dette var muligt i tidligere tider, hvor A havde flere skovarbejdere. Ær foryrger sig massivt og af egen drift på A's skovjorde, mens bøgen skal plejes frem. Der skal således løbende ske indplantning af bøg for at fastholde den karakter og tæthed af bøgskoven, som følger af Natura 2000-påbuddet. Bøg kan godt vokse op i en løvskov med høje ahorntræer, da ahorntræer er lysåbne i kronen.

Efter stormfaldet i 1999 skete der i de stormfaldsramte løvskovspartier en kraftig og naturlig opvækst af ær, og bøgetræerne i den tidlige vækstfase blev udkonkurreret.

I anmeldelserne indgivet 2010 indgik en bølgeafdeling på 7,45 ha af 108-121 år gamle træer. A har fældet hovedparten af disse træer efter påbuddets meddelelse. Den pågældende afdeling var forberedt til renafdrift. Man måtte derfor indenfor rammerne af påbuddet foretage hugst. Der stod cirka 100 gamle bøgetræer pr. ha.

Der står nu godt 10 træer tilbage pr. ha. Dette svarer til de påbudte frøtræer med en sikkerhedsmargen.

Alle de hugstmodne bøgeskovsafdelinger, der blev anmeldt i 2010 og som blev mødt med driftspåbud af styrelsen, er på lignende vis blevet afdrevet med start i vinteren 2012 og frem. Nu udgør den tilbageværende gamle bøgetræsbestand i disse skovafdelinger ca. 10 % af den fulde bestand før fældningen begyndte i 2012.

C har forklaret blandt andet, at han kan vedstå sine forklaringer som gengivet i Retten i Svendborgs dom af 26. februar 2016 og Østre Landsrets dom af 27. juni 2017, dog at medlemmerne af Dansk Skovforening rettelig alene ejer 22,5 % af skovarealet i Danmark.

Det overordnede princip i A's erstatningsopgørelse er, at man beregner jordværdien for to driftsaktiviteter, trækker dem fra hinanden og herved får erstatningsbeløbet for det pågældende jordareal.

A har siden sagens start løbende udarbejdet erstatningsopgørelser. Udviklingen i og ændringerne af erstatningsopgørelserne skyldes, at man løbende har justeret opgørelserne i takt med, at man har indhøstet erfaringer med det nye driftsregime. Fra 2012 og frem har man kunnet lave erstatningsopgørelser baseret på faktiske tal fra A's driftsregnskab. I 2012 var opgaven at beregne de varige erstatninger. Ved de første beregninger benyttede man de samme data, som ved de midlertidige erstatningsopgørelser. Fra 2012 og frem mod 2017 indhøstede man erfaringer med driften af de pågældende kulturer, og disse data er i opgørelserne løbende blevet justeret fra kalkulerede til faktiske værdier. For eksempel har man for nordmannsgran-afdelinger løbende kunnet tilrette jordværdien med de opnåede, skiftende salgspriser for juletræer.

Beregningen af jordværdien for bøg efter bøg, bygger på helt gængse skovbrugsøkonomiske beregningsprincipper og benyttes almindeligt som et beslutningsgrundlag for en skovbruger.

Underbilaget med tabellen "Bøg efter bøg" viser etableringsomkostningerne for bøg under Natura 2000-regimet. Af skemaet kan man se det, der er foretaget i de bevoks-

ninger, der er skovet efter 2012. Der er afklippet ahorn på roden, sket fældning af størsteparten af overetagen af gamle bøgetræer – med undtagelse af de påbudte frøtræer – foretaget indhegning af området og i nødvendigt omfang indplantet bøg. Dette for i overensstemmelse med påbuddet at fremelske bøg. Der er foretaget flere manuelle udrensninger af uønsket vegetation og ær med buskrydder. Dette har ligeledes været nødvendigt at gøre for at overholde påbuddet. De 41.465 kr./ha er således udgifter, der de facto er afholdt for de pågældende arealer. Man har ikke sikkerhed for, at det vil lykkedes at fremdyrke bøgekulturen selv efter den beskrevne indsats. Det største problem i en ung bølgebevoksning er græsdække og museskader på barken af de unge træer. Man kan ikke i henhold til vilkårene i Natura 2000-påbuddet bekæmpe græsdækket med sprøjtning.

Fra allerede indhøstede erfaringer ved man på A , at det ikke i alle skovafdelinger er lykkedes at etablere bølgebevoksningen i ”første hug”, og det har i nogle skovafdelinger været nødvendigt at gennemføre fornyet indplantning, hvilket er en yderligere merudgift og fører til en uønsket forsinkelse i væksten. Styrelsen er blevet indbudt til at gennemgå A s datamateriale om udgifter til etablering af nye bølgebevoksninger, men det er ikke sket.

Styrelsen foretog et tilsyn på A om påbuddets overholdelse den 18. august 2015, og referat fra tilsynsbesøget, dateret 7. september 2015, er fremlagt. Det blev konstateret, at A havde efterlevet påbuddet, og styrelsen havde ikke bemærkninger til det, man så. Styrelsen var betrygget i, at de afdrevne afdelinger på ny ville blive til bølgebevoksning.

Tørken i sommeren 2018 var hård ved særligt de nyplantede juletræer, men har også været hård især ved nobilis- og grandiskulturene, som kræver megen vand. Også andre nyetablerede træafdelinger er dog blevet mærket af afgang på grund af tørken. Omkring 600.000 unge planter gået tabt, heraf 400.000 nordmanngran. Dette udgør et tab på 2,4 mio. kr. svarende til en gennemsnitlig udgift på 4 kr. pr. træplante inklusiv de afholdte udgifter til plantning. De arealer, der blev ramt af tørken, var beplantet med 8.000-10.000 træer pr ha.

Beregningerne i underbilag til erstatningsopgørelsen benævnt ”Bilag 39 Omsætningsbalance bøg efter bøg 120 år” bygger på den forudsætning, at der ved etablerin-

gen sættes cirka 5.000-8.000 bøgeplanter pr. ha. Denne beplantning skal løbende over vækstperioden udtyndes. I tidsrummet år 10-20 i vækstperioden kan man en gang udtynde og sælge udtyndede træer med en diameter på 6 cm. Dette giver en beskedent indtægt, som er medregnet i opgørelsen.

Vækstforholdene afgør, præcis hvornår i perioden mellem år 10-20 man rent faktisk kan foretage udtyndingen. Der føres løbende tilsyn med skovafdelingernes tilstand over hele vækstperioden. Publikationen Skovøkonomisk Tabelværk fastslår autoritativt, hvor meget der løbende skal tyndes ud i bevoksningen for at fastholde væksten på optimalt niveau. I skemaet i ”Bilag 39 Omsætningsbalance bøg efter bøg 120 år” er der i rubrikken ”Tyndingshugst” angivet vejledende tal for ”Masse” og ”Diameter”, som direkte er taget fra Skovøkonomisk Tabelværk. Værdierne under ”Pris” og ”Indtægt” kommer fra hans eget kandidatspeciale fra 2007, hvor man analyserede

A s realiserede salgspriser gennem en årrække for bøgekævler i forskellige diametre og kvaliteter herunder salg til finerproduktion. De angivne priser er netto på rod (NPR), svarende til A s salgspris for afdrevne og tilskårne bøgekævler, der ligger til afhentning for køber i stabel ved bilfast skovvej. Priserne i skemaet er tilrettet med realiserede data helt frem til 2017. De anførte priser er blevet lagt til grund ved Retten i Svendborgs dom af 20. februar 2016. Priserne angiver indtægter og værdier ved overholdelse af Natura 2000-påbuddet.

Begrebet ”kapitalværdi i år 0” indgår i ”Bilag 39 Omsætningsbalancen for bøg efter bøg 120 år”, og i andre lignende underbilag til erstatningsopgørelsen med omsætningsbalancer for forskellige træ kulturer. Kapitalværdiberegninger kan illustrere, om en given investering bedømt over en årrække er rentabel. Kapitalværdien for et aktiv i år 0 udtrykker den tilbagediskonterede værdi af alle aktivets fremtidigt faldende indtægter og omkostninger beregnet med en given rentesats. Jo højere renteforventning man lader indgå i beregningen, desto ringere bliver betydningen af de indtægter og udgifter, der falder sent i den omhandlede periode. Tager man tabellen i det omhandlede bilag ses det, at dækningsbidraget i år 25 er beregnet til 11.606 kr. Når dette beløb bliver tilbagediskonteret til værdien i år 0, får man værdien 5.543 kr. beregnet ved en rentesats på 3% – sagt med andre ord har de 11.606 kr., der tilfalder jordejeren i år 25 i dag en værdi på 5.543 kr. Denne beregnede nutidsværdi bliver lavere, hvis man ved tilbagediskonteringen anvender en højere rentesats.

Det er i skovbruget ikke unormalt, at et areal kan have en negativ kapitalværdi. Den negative kapitalværdi, der kan aflæses i tabellen, er udtryk for, at nyplantning af bøg for tiden må anses for en dårlig forretning. Man har gennem hele perioden benyttet en 3% tilbagediskonteringsrente, herunder ved fastsættelsen af erstatningen for de midlertidige indgreb. Det vil være urimeligt, hvis man ved beregningen af erstatningen for de varige indgreb skifter metode og benytter en højere tilbagediskonteringsrente – dette vil føre til, at A forfordeles.

I bilaget er angivet en jordværdi på -24.190 kr. Dette er udtryk for jordens værdi ved dyrkning af bøg på påbuddets vilkår i al evighed. Denne fremkommer ved at multiplicere kapitalværdien med den såkaldte evighedsfaktor. Evighedsfaktoren er sat til 1,030, og denne er beregnet som en funktion af den pågældende kulturs omdriftstid og den anvendte rentesats.

Tilsvarende beregninger er gjort i underbilaget benævnt ”Bilag 40 omsætningsbalance eg efter eg”. Værdierne er påvirkede af, at egetræer ikke uden videre selvforrynger i en egeskov. Eg kræver lys for at vokse, og der skal foretages indplantning for at sikre foryngelsen. Angivelserne af ”Masse” og ”Diameter” er hentet fra Skovøkonomisk Tabelværk, og priserne bygger på A s realiserede priser. Kulturudgifterne år 0-2 er afholdt for de ege-beplantninger, der er etableret efter Natura 2000-påbuddet, og det samme gælder omkostningen på 6.750 kr. til udtynding, der ellers var forudsat gennemført i år 10-20. Muligvis vil det blive nødvendigt med yderligere en udtynding i egebeplantningerne, og da vil omkostningerne blive højere end forudsat i tabellen.

Underbilaget benævnt ”Bilag 41 Omsætningsbalance NGR” indeholder identiske beregninger for nordmannsgran – juletræer – som er uddybet og udspecificeret i underbilaget benævnt ”Bilag 45”. Beregningen af jordværdi bygger – som for bøg og eg – på en rentesats på 3 %, men på grund af den kortere omdriftstid er evighedsfaktoren højere end for bøg og eg.

Nordmannsgran er langt mere plejekrævende end løvtræskulturerne, og der er udgifter i alle 10 år i omløbstiden. Hver enkelt udgiftspost er fastsat med baggrund i godsets betydelige erfaringer med professionel drift af nordmannsgran. For perioden år 0-6 er der tale om faktisk afholdte omkostninger. En ukendt parameter på udgiftssi-

den kunne være stigende afgifter på gødning. Tallene på udgiftssiden og udbytteprocenten af de plantede juletræer – 80 % – er lavt sat. Indtægterne i form af salgspriserne varierer fra år til år og indtægterne angivet for år 5 og 6 bygger på faktiske salg.

A har betydelige og omfattende erfaringer med drift af nobilisgran, som er gran til salg som pyntegrønt. Kulturen har været i omdrift på A siden 1970'erne. Der er for tiden cirka 180 ha nobilis på A's arealer. Der er i de senere år blevet klippet årligt 1.200 tons nobilisgran hvert år, og hele høsten sælges til eksport eller til udenlandske selvklippere. Prisen på nobilisgran har været meget stabil gennem årene og priserne i skemaet bygger på A's egne salgstal. Ved salg til selvklip, kommer en udenlandsk grossist til A med eget mandskab og får overladt et nobilisareal til afklipping. Dette giver A en nettoindtægt på 21.000 kr./ha.

Foreholdt den af styrelsen fremlagte artikel fra Skovdyrkerne om "Økonomien i nobilis 2011", hvor der i tabellen i artiklen opereres med en omdriftstid på 30 år – modsat de 33 år, som er anvendt af A ved de beregninger, der ligger til grund for erstatningsopgørelsen – forklarede vidnet, at forskellen mellem disse 30 og 33 år beror på, at der ved de to beregninger anvendes forskellige gennemsnits betragtninger. Data i Skovdyrkernes tabel er indhentet fra en hel del hobbyproducenter, som har dyrkning af nobilis som deres sekundære erhverv. A's drift er mere professionelt tilrettelagt. A er ikke medlem af Dansk Skovforening eller Skovdyrkerne.

En sitkagran er en simpel plante, der er meget robust. Dyrene æder ikke sitka. Man kan nøjes med at sætte cirka 3.000 planter pr. ha., og med denne kultur produceres gode mængder ved. Man kan plante sitka på fugtig jord. Den skal tyndes ud 2 gange og skal høstes efter godt 40 år. Disse forudsætninger er indarbejdet i underbilaget benævnt "Bilag 43 Omsætningsbalance for SGR efter bøg".

Ær har været dyrket målrettet på A siden stormen i 1999. Det er en selvfornyende kultur. I underbilaget benævnt "Bilag 44 Omsætningsbalance ÆR efter bøg" er data vedrørende "Masse" og "diameter" taget fra Skovøkonomisk Tabelværk. Priserne bygger på A's egne realiserede salgspriser. Man har på A tidligere haft mindre afdelinger med ahorn, men først fra 1999 og frem blev det et fokusområde.

Beregningen af påstandsbeløbet i den nedlagte subsidiære påstand fremgår af Bilag 47. Man tager afsæt i kapitalværdierne, men kun for den første 10-årige periode. Påstandsbeløbet i den subsidiære påstand afspejler slet ikke størrelsen af det tab, A har lidt som følge af Natura 2000-påbuddet.

A's brev af 21. juli 2008 med opgørelse af A's første erstatningskrav byggede på detaljerede overvejelser og beregninger, der er opregnet i brevet. Opgørelsen var metodemæssigt opstillet og beregnet som de senere fremlagte reviderede erstatningsopgørelser. Den første erstatningsopgørelse byggede på en forudsætning om omlægning fra dyrkning af bøg til dyrkning af ær. Det var det samme kulturskifte på A's jorde, som han og en medstuderende havde valgt at undersøge nærmere i deres kandidatspeciale, som blev indleveret i 2007.

Som et led i dette specialearbejde udviklede de en matematisk model. Han fik til brug for sit specialearbejde et udkast til den aftale om en samlet erstatning til A for Natura 2000-påbuddet, som havde været forhandlet mellem styrelsen og A. Aftaleudkastet byggede på et mere fleksibelt driftsregime end det, der senere fulgte af Natura 2000-påbuddet, og man arbejdede med en omlægning fra bøg til ær. Dette var udtryk for en pragmatisk og forenklet tilgang. I mange skovafdelinger i de i alt 470 ha skov, der var omfattet af Natura 2000-planlægningen, var der således ikke ær. Det fremgår af brevet af 21. juli 2008, side 9, 3. bullit, at A ligeledes krævede erstatning for indskrænkningen i det frie træartsvalg.

I perioden 2004-2009 drøftede A flere gange med styrelsen muligheden for omlægning til andre kulturer – f.eks. juletræer. Dette blev – i relation til erstatningsberegningen – blandt andet rejst af ham ved et møde afholdt den 23. september 2009 på A med deltagere fra styrelsen. Dette fremgår af referatet fra mødet, side 4.

Fra 2004 og frem i hele forhandlingsforløbet var A økonomisk klemt, fordi A ikke kunne få afklaring af, hvorledes der kunne disponeres over de afdriftsmodne bøgeskovsafdelinger. Der stod fra 2004 og frem for cirka 45 mio. kr. hugstmoden bølgebeplantning, som på grund af styrelsens påbud ikke kunne disponeres. A måtte søge lånefinansiering i stedet for de forventede indtægter ved salg af bøgetræet.

Han deltog i de drøftelser, der lå forud for A s og Faaborg-Midtfyn Kommunes indgåelse af ”Kontrakt om deltagelse i EU-Life Riggær projekt G Å ved H Sø”, dateret 22. januar 2013. Det af styrelsen fremlagte bilag benævnt ”Declaration of support” dateret 20. juni 2011 fra Jordbrugskommissionen i Tønder vedrørende skønnet erstatning på 10.000-12.000 euro/ha for opgivelse af dyrkbare landbrugsarealer ved G å, angår så vidt ses ikke A s arealer ved G å. Dateringen af den pågældende ”Declaration of support” indikerer for vidnet, at der næppe er tale om de arealer, som er omhandlet af riggær-kontrakten mellem A og kommunen.

Det siges at ”afsætningsvinduet” for bøg er åbent i 10-20 år, mens juletræer har et ”afsætningsvindue” på 4-5 år. Realiteten er imidlertid ved en omdriftstid for bøg på 110 år, at man har en ”optimumperiode” for afdrift og salg på cirka 10 sammenhængende år ellers er der risiko for rødkerne eller fregner i træet. Over den samme 110 årige omdriftsperiode er der for juletræer cirka 10-11 omdrifter, som hver har en 4-5 årig afsætningsperiode, hvilket over en 110 årig periode giver cirka 50-55 års afsætningsvindue. Den største risiko ved højskovsdrift er stormfald. Ved stormfald taber man store mængder løvtræsved, der må afsættes med tab. Der er ikke stormfaldsrisiko knyttet til juletræsdrift.

De af A anmelde cirka 115 ha bøgeskov var på anmeldelsestidspunktet vokset op til optimumperioden og kunne derfor ikke fortsætte sin vækst ind i den 20 årige selvfor yngelsesperiode, som universitetet har forudsat ved deres erstatningsberegninger.

D har forklaret blandt andet, at han kan vedstå de forklaringer, der er gengivet i Retten i Svendborgs dom af 26. februar 2016 og Østre Landsrets dom af 27. juni 2017.

En tilvækst- og hugstprognose er en beregning med et kvalificeret bud på den mængde træ – angivet i m³ – skovejeren løbende og gennemsnitligt kan producere i en given bevoksning. Dette angår prognosen over tilvæksten. Prognosen over hugsten har to sider: Det er for det første og primært et udsagn om den faktiske mængde træ skovejeren kan hente ud af skoven – det faktiske udbytte. Dette udbytte afhænger

naturligvis af den balance mellem hugst og tilvækst, som skovejerens løbende drift er udtryk for. Dette er det andet mindre klare budskab i hugstprognosen.

Man kan for hver enkelt bevoksning foretage en optimal og plejende hugst. En for beskeden eller for voldsom hugst medfører således over tid en lavere tilvækst i skoven. Der bør skovbrugsøkonomisk set foretages en hovedskovning, når træernes omløbstid er nået. Den herefter nyplantede vækst vil indgå i en ny vækstcyklus med tilsvarende løbende vækst og hugst.

Det af ham til A udarbejdede dokument benævnt ”Tilvækst- og hugstprognose for perioden 2001-2010 og 2011-2020” dateret 24. september 2001 er ikke udtryk for en driftsplan for A. I 2001 var en driftsplan en detaljeret oversigt over skoven med direktiver eller forskrifter for hugning og skovning af skovens afdelinger.

Rollefordelingen mellem ham som rådgiver på den ene side og skovens ejer på den anden side er den, at ejeren laver sin driftsplan med afsæt i den vækst- og hugstprognose, som vidnet har udarbejdet. Vidnet udarbejder som rådgiver ikke driftsplaner. Vidnet er i forbindelse med sin rådgivning i dialog med skovejeren om alternative prognoser, herunder hvis ejeren har ønske om fremrykket foryngelse af en given kultur i en given skovafdeling. Prognoserne skal naturligvis tages med det forbehold, at skovejeren foretager sådanne ændrede beslutninger vedrørende driftens tilrettelæggelse.

Han har ikke udarbejdet en driftsplan for A i forlængelse af hans tilvækst- og hugstprognose af 24. september 2001. På A har man som professionel skovbruger blik for de driftsmæssige og økonomiske fordele forbundet med at ramme en passende balance i skoven mellem nåle- og løvtræer. Han har ikke for A udarbejdet en tilvækst- og hugstprognose efter Natura 2000-påbuddet blev meddelt.

E har forklaret blandt andet, at han var tilknyttet og ansat på A i perioden 2000-2007. A forøgede i denne periode ikke for alvor arealerne med nåletræer før 2004. Da han tiltrådte i 2000 var arealanvendelsen i A s skove på et nogenlunde stabilt niveau, og dette blev overordnet set fastholdt i hans

ansættelsestid. Han deltog under sin ansættelse på A i forhandlinger med styrelsen.

Efter betænkningen om den nye skovlov blev offentliggjort foretog A efter drøftelser med myndighederne anmeldelse om renafdrift og nyplantning af en række arealer, som angivet i A's brev af 27. september 2004.

De i brevet opregnede punkter 1-8 angik renafdrift af afdriftsmodne afdelinger af bøgeskov. Man påtænkte disse arealer erstattet af allerede selvsået ær. Der ville således ikke være udgifter til etablering af ær i de pågældende skovafdelinger, ligesom der ikke budgetteredes med udgifter til kulturpleje.

Arealerne omfattet af punkterne 10-14 angik nobilis. Man ønskede på A en passende diversitet og sigtede løbende mod den optimale fordeling af trækultur i skovarealerne. Jordværdi og evighedsfaktor er kendte skovbrugsøkonomiske begreber. En jordværdi kan være negativ, men det skal den helst ikke blive. Han deltog ikke i forhandlingerne med styrelsen om aftalen om en samlet erstatning for Natura 2000-påbuddet. Han har måske set et aftaleudkast.

Han har set styrelsens påbud dateret 30. november 2012. Påbuddets anvisninger for den fortsatte drift af bøg udgør ikke en optimal driftsform. Det vil ikke overraske ham, hvis drift af bøg og eg under de i påbuddet angivne vilkår vil medføre en negativ jordværdi. En tilbagediskonteringsrente på 3% forekommer rimelig. Han ved ikke nærmere om de præcise jordværdier for nåletræsafdelingerne på A .

Han kan vedstå gengivelsen af hans forklaring i Retten i Svendborgs dom af 26. februar 2016.

F har forklaret blandt andet, at han dimitterede som forstkandidat i 2008 og erhvervede senere en ph.d.-grad i skovbrugsøkonomi. Hans interessefelt er blandt andet konvertering af skovdrift til naturnær drift og økonomiske risici forbundet med skovdrift. Han har senere virket i en årrække som forstmedarbejder i et større skovadministrationsselskab i Skåne. Vidnet tiltrådte sin stilling hos styrelsen den 2. oktober 2017. Han fik A -sagen fra dag 1 og har brugt 50% af sin arbejdstid på denne sag. Han har ikke besigtiget A's skove.

Begrebet ”jordværdi” dækker skovbrugsøkonomisk over en beregning af en nettoutidsværdi af et uendeligt antal ens omdrifter for en trækultur på et givent areal – beregnet mellem afdrift af gammel bevoksning og anlæg af ny bevoksning. Man knytter an til et likviditetsforløb eller en omsætningsbalance vedrørende driftens omkostninger og indtægter. Man anskuer den første omdrift og beregner nutidsværdien af denne. For at beregne jordværdien ganger man op med evighedsfaktoren. Det teoretiske udgangspunkt er Faustmans formel.

Han er grundlæggende enig i den beregningsmetode, der er anvendt af A ved erstatningsberegningerne. A har i sine beregninger således medtaget de korrekte faktorer, men han er ikke enig i de konkrete opgørelser af de medtagne faktorer.

Jordværdien er den værdi, man tillægger et jordareal ved en given anvendelse. I dele af litteraturen taler man om en jordinvestors betalingsvillighed for jorden – det er den pris, som investor maksimalt vil betale for jorden, hvis investor samtidig skal kunne opnå en fastsat kalkulationsrente. Kalkulationsrenten er en meget afgørende faktor for fastlæggelsen af jordværdien. Hvis man eksempelvis for et givent jordareal beregner en jordværdi på 170.000 kr./ha ved anvendelse af en kalkulationsrente på 6%, vil man ved at sænke kalkulationsrenten til 1% få samme areals jordværdi til at stige til 1,6 mio. kr./ha. Hvis kalkulationsrenten omvendt hæves til 10% vil jordværdien falde til 56.000 kr./ha.

”Ude i marken” benytter man jordværdiberegninger som pejling på, hvilken træart man bør dyrke på et givent jordareal. For skovejeren indgår imidlertid ved dette valg en række andre betragtninger end de for arealet snævert set rent økonomiske, herunder herlighedsværdi, jordtype, træsortens robusthed og ønske om diversitet.

Handelsværdi for skovbrugsjord er den værdi, der handles til i markedet. Handelsværdien for skovbrugsjord varierer. Handelsværdien er groft sagt summen af produktionsværdien og herlighedsværdien, herunder jagtindtægter.

Der er ifølge de kolleger i styrelsen, som vidnet har talt med, ikke på noget tidspunkt indgået en aftale mellem styrelsen og A om en fast kalkulations-

rente på 3% for beregninger af erstatning vedrørende nordmannsgran. Der har ved beregninger af erstatning i situationen bøg udskiftes med ær – højskovsdrift – været enighed om en kalkulationsrente på 3%. Hvis man dyrker nobilis i en godt 30 årig omdrift vil dette også være at regne som højskovsdrift. Det samme gælder sitkagran og rødgran, hvis disse vokser til højstammet skov. Juletræsproduktion i kortere omdrift kan således ikke anses som højskov.

Københavns Universitet, Skov & Landskab, har i sin rapport benævnt ”Tabsberegninger ved driftsrestriktioner for forskellige bøgeskovnaturtyper i Natura 2000” tillige anvendt en diskonteringsrente på 3% ved beregning af skovbrugerens tab. Det er givetvis korrekt, at den erstatningsmodel, som Københavns Universitet har anvendt i sin rapport, ikke tager højde for det frie træartsvalg, som en skovejer har uden Natura-2000 bånd.

Jo større risiko der er ved en investering, jo højere afkast vil investoren kræve. Dette er en helt basal økonomisk grundsætning, som også gælder for skovbrug. Nyere skovbrugsøkonomisk litteratur med studier af skovdrift i Baltikum underbygger den antagelse, at der er en nogenlunde lineær sammenhæng mellem niveauet for skovbrugerens interne forrentning af en skovbrugsinvestering og niveauet for den kalkulationsrente, som anvendes ved beregning af jordværdien. Den interne forrentning er det specifikke interne afkast for en given investering. Ved beregningen heraf holdes indtægter op mod udgifter og sættes ind i en nutidsberegning. Jo større indtægter jo flere midler kan man investere i produktionen. Valget af den ”rigtige” kalkulationsrente følger ikke retningslinjer eller formler, der er mejslet i sten. Man må inddrage markedets forventninger, hvis der skal være en vis objektivitet. Det er dette, overvejelserne foretaget i rapporten udgivet af Skov & Landskab er udtryk for. Diskussionen om 3%-kalkulationsrente for omdrift af nordmannsgran har verseret i mange år i styrelsen, og det er vidnet, der har lavet de seneste beregninger, hvorefter styrelsen lægger sig på en kalkulationsrente på 6%.

Med afsæt i de angivne litteratursteder kan man søge at beregne A

s’ interne forrentning ved de forskellige trækulturer. Vidnets beregninger – på baggrund af de data, som A har fremlagt i sine erstatningsopgørelser – viser, at A har en intern forrentning ved produktion af nordmannsgran på 15%. Overføres en intern forrentning på dette niveau med data i de nyere litteraturstudier, ser

man, at man vil operere med en kalkulationsrente på 9% for en tilhørende nutidsværdi på jorden på 0 kr. Med et forsigtigt myndighedsskøn kan man derfor fastsætte kalkulationsrenten for A's omdrift af nordmanngran til 6%, og dette har styrelsen nu gjort. Dette medfører, at jordværdien for arealerne falder betydeligt.

På linje hermed må man da også studse over den markante forskel mellem på den ene side A's jordværdier for nordmanngran på 460.000 kr./ha og på den anden side dels SKATs jordværdi beregninger på cirka 175.000 kr./ha, dels til A's priser for nyindkøbt landbrugsjord til juletræsdrift, som ligger på gennemsnitligt ca. 142.000 kr./ha.

Man har som skovbruger et højere forrentningskrav til drift af juletræskulturer, da en sådan produktion navnlig på indtægtssiden er mere usikker end højskovsdrift. Man har et ganske fikseret og kort afdriftstidspunkt for juletræerne – inden for få år – og dette gør, at prisudsving i markedet bliver mærkbare. I modsætning til dette er løvskovsdrift kendetegnet ved et tidsmæssigt bredere afdriftsvindue – måske på 10-20 års varighed – hvilket giver mulighed for at udsætte afdriften til priserne er gunstige. Juletræer kan benyttes til primært juletræer og flisproduktion. En bøgeomdrift har et bredere anvendelsesområde, herunder ved salg af blandt andet ganske indbringende finerkævler og gulvtræ samt emballageproduktion.

I Dansk Skovforenings publikation "Private Skoves Økonomi 2016", side 21, pkt. 4.4 "Statistik for Øerne baseret på ejendomsstørrelse", kategorien "DB II, pyntegrønt", ser man dækningsbidragsberegninger for både klippegrønt og juletræsproduktion – det vil sige primært kulturerne nobilis og nordmannsgran. Det fremgår om disse kulturer, at det gennemsnitlige dækningsbidrag for 2016 er 16 kr. pr. ha for de ejendomme på øerne over 500 ha, der har indrapporteret. De indrapporterede dækningsbidrag skal korrigeres for det forhold, at dækningsbidraget for de enkelte pyntegrøntarealer er opgjort i forhold til ejendommenes samlede skovbevoksede arealer (jf. publikationen side 5, "Databehandling"), herunder arealer med anden bevoksning end pyntegrønt.

Det er også værd at bemærke, at data i publikationen alene dækker cirka 10% af Danmarks samlede skovbevoksede areal, hvilket dog ifølge skovforeningen ikke ændrer på, at statistikken er repræsentativ. Det er heller ikke for de indberettede area-

ler angivet aldersklassfordeling eller arealernes indplacering i omdriftsforløb – det kan således forekomme, at der for dele af de indberettede arealer, ikke er foretaget hugst og dermed ikke har været indtægter overhovedet.

Den historiske trend for dækningsbidraget i kategorien ”DB II, pyntegrønt” fremgår af publikationen, side 22-23. Det ses, at der er et betydeligt udsving i dækningsbidraget for disse kulturer, og at dækningsbidraget kan dykke til et ret lavt niveau. Hvis man med afsæt i den anførte dækningsbidragsprocent på 16 kr./ha foretager en omregning for en stor skovejendom med et pyntegrøntareal på 5% af det samlede skovareal – svarende til gennemsnittallet for de indberettende ejendomme, jf. publikationen side 18 – ser man, at dækningsbidraget for de reelle pyntegrøntarealer udgør cirka 300 kr./ha i 2016. Foretager man den samme beregning for statistikkens data for 2008 – hvor ”DB II, pyntegrønt” var 429 kr./ha – ser man, at dækningsbidraget for pyntegrønt udgjorde 9.000 kr./ha.

Disse data skal sammenholdes med, at A i sin seneste erstatningsberegning for Nordmannsgran (benævnt Bilag 41 Omsætningsbalance NGR) opererer med et samlet dækningsbidrag over en 10 årig omdrift på 173.892 kr./ha, hvilket altså svarer til et dækningsbidrag på over 17.000 kr./ha.

At der ikke er konsistens i data fremgår, når man yderligere inddrager Skovdyrkernes artikel om ”Økonomien i Nordmannsgran 2011”, hvor modellens dyrkningspraksis for nordmannsgran er opgjort til 14.351 kr./ha gennemsnitligt årligt netto før renter og skat. I denne beregning opererer man imidlertid med en kalkulationsrente på 3%, hvilket efter vidnets opfattelse er for lavt for denne kultur.

Fra 2017 og frem til kort før hovedforhandlingen er der sket justeringer i A s erstatningsopgørelser. Til dette bemærkes, at det meget muligt er fordi man – som C har forklaret – løbende justerer med de senest indhøstede data fra A s regnskaber. Man må dog ved beregningerne have øje for, om disse seneste indberetninger af indtægter og udgifter i driften kan lægges til grund for en mere langsigtet økonomisk prognose, herunder navnlig vedrørende indtægtssiden.

Styrelsen har ved erstatningsfastsættelsen taget afsæt i de beregninger, der fremgår af Københavns Universitet, Skov & Landskabs rapport ”Tabsberegninger ved driftsre-

striktioner for forskellige bøgeskovnaturtyper i Natura 2000”, dateret november 2009. Grundlæggende tilkendes de berørte skovejere erstatning for Natura-2000 påbuddene, fordi påbuddet besværliggør driften af skovarealerne, herunder ved pålægget om, at der skal efterlades gamle væltede træer i skovbunden og de øvrige indskrænkninger i dispositionsretten.

Man har fra styrelsens side anvendt de beregninger, som er indeholdt i rapporten, herunder en tilskudssats på 700 kr./år. Det er på de mest værdifulde områder – de bedste boniteter – der lides det største tab, og dette afspejler tilskudssatserne.

I rapporten, side 10, er der omtale af muligheden for efterbedring, hvorved man forstår lukning – i form af udplantning – af sådanne ”huller” i bøgebevoksningen, på de steder, hvor skoven ved naturlig foryngelse ikke har evnet at skabe bevoksning med den ønskede dækningsgrad.

A har netop oplyst, at man i forbindelse med driften under Natura 2000-regimet har haft udgifter til afbødning af ufuldstændig selvfor yngelse og udgifter til efterbedring. I Rapportens forudsætninger, side 10, opereres med mulighed for jordbearbejdning på 25% af skovarealet, mens styrelsens påbud i den foreliggende sag tillader jordbearbejdning af 33%.

På side 11 og frem i rapporten redegøres nærmere under pkt. 2.2 for ”Antagelser for de gennemførte beregninger”. På side 12 i rapporten, under pkt. ”2.2.4 Kulturmodellerne”, beskrives sammenligningsgrundlaget for tabsberegningen ved den særlige Natura-2000 drift. Det drejer sig grundlæggende om at sammenholde skovdriften med og uden Natura 2000-restriktioner. Der tages udgangspunkt i en standard kulturmodel fra Skovøkonomisk Tabelværk, Bøg efter bøg, med selvfor yngelse. Ved selvfor yngelsen i standardmodellen bruger man træernes naturlige frøfald samt sprøjtning og jordbearbejdning, mens man ved naturlig foryngelse helt overlader for yngelsen til træernes frøfald og den heraf følgende spontane, ubearbejdede frøvækst.

Under pkt. ”2.2.5 Skærmafvikling” beskrives, at det er forudsat under Natura 2000-regimet, at skovejeren afdriver bevoksningen ved en gradvis hugst i den højeste og afviklingsmodne del af bøgebevoksningen, og at dette sker over en periode på 20 år.

Denne driftsform adskiller sig fra, at skovejeren hurtigt – måske allerede i år 1 af afdriftsperioden – afdriver 90 % af den afviklingsmodne bevoksning – såkaldt renafdrift. Et sådant renafdriftsregime, hvor man typisk fælder hele skovafdelinger – som tidligere blev praktiseret af A – adskiller sig således fra det forudsatte.

Under pkt. ”2.2.1 Det generelle princip om driftsøkonomisk tab” præsenteres den anvendte kapitalværdiformel. I formlen indgår kapitalværdi med og uden restriktioner. Bevoksningens alder er en anden afgørende parameter. I tabellen under rapportens pkt. ”3.1 Resultater for bonitet 1”, ses det, at tabet ved forsinkelse i foryngelsen og overstandere stiger med bevoksningens alder, og at tabet over tid øges, jo større hullerne i bevoksningen er. I tabel 1 under pkt. 3.1 ses det, at man på en bonitet 1 jord, som A s, ved 10 års forsinkelse i afviklingsperioden samt et 30% hul i bevoksningen kan beregne et tab i kapitalværdi pr. ha på 8.625 kr. ved en 110 års omdriftsperiode. Dette tal på 8.625 kr./ha modsvarer i beregningerne en grundsats på 700 kr./ha, som styrelsen har anvendt.

Det ses således af tabel 1a til styrelsens afgørelse af 6. marts 2014, ”Erstatning for varig naturtypebevarende skovdrift”, at styrelsen opererer med en erstatning på godt 23.000 kr. pr./ha – svarende til den anvendte grundsats på 700 kr./ha divideret med 0,03 (evighedsfaktoren).

Tal og forudsætninger i A s’ underbilag til erstatningsopgørelsen benævnt ”Bilag 36B Omsætningsbalance bøg efter bøg 120 år”, bilag 29, er diskutabile. Styrelsen er på det rene med, at det bliver mere besværligt at drive skoven med et Natura 2000-påbud. Der er imidlertid af A i omsætningsbalancen afsat betydelige kulturudgifter i år 0, hvilket ikke svarer til de forudsætninger, der er anvendt i den af Københavns Universitet udarbejdede rapport.

Det, som A lægger til grund ved sine beregninger og angivne udgifter, synes at være udtryk for en renafdriftsmodel, som netop ikke er forudsat i Natura 2000-påbuddet, hvor der gives mulighed for naturlig selvforryngelse i en længere afdriftsperiode. A s forudsætning om renafdrift er påfaldende, eftersom A på de berørte arealer er påbudt at sikre et kronedække.

I universitetets rapport – pkt. 5.3.1, side 33 – tager man udgangspunkt i, at der skal ske jordbearbejdning i år 0 på 25% af arealet, og at der desuden er udgifter til hegn og rydning. Eftersom rationalet ved selvforyngelse jo netop er, at der ikke skal plantes, er det påfaldende, at A i sin erstatningsberegning afsætter midler til dette i år 0. Man kan se, at der i universitetets kulturmodel under pkt. 5.3.1, tabel 10, først er afsat udgifter til supplerende plantning mv i år 10-19, og dette til afdækning af de huller i bevoksningen, som en utilstrækkelig selvforyngelse har efterladt.

Også de af A i underbilaget benævnt ”bøg efter bøg”, sagens bilag 29, opregnede udgifter til slåning af ær (motormanuelt) er påfaldende, da det jo i henhold til påbuddet er tilladt, at der findes ær på arealet. Det er muligt, at man i et vist omfang skal udrense og pleje for at fremme bøgekulturen, men man er ikke tvunget til den ensidige udrensning af æren, som det synes at fremgå af udgiftsposten i bilag 29. I den forbindelse skal man holde sig for øje, at der er betydelige fortjenester at hente ved produktion og salg af ær.

Salgsprisen for ær er højere end prisen for bøg – det er således rentabelt at dyrke ær. Der er flere steder sket konvertering fra bøg til ær. I omsætningsbalancen bøg-bøg figurerer der ikke indtægter fra salg af ær fra arealerne, hvilket er påfaldende. I godsets senest fremlagte erstatningsopgørelse har man opgjort jordværdierne for bøg og ær til henholdsvis -24.000 og +73.000. Denne forskel er meget påfaldende, også fordi påbuddet ikke medfører forbud mod en vis andel af ær i bøgebevoksningerne.

A vil derfor ved en hensigtsmæssigt tilrettelagt drift tillige oppebære indtægter fra afdrift af ær i bøgeafdelingerne. Sådanne indtægter figurerer ikke i A's erstatningsopgørelser.

Man kan dyrke juletræer både inden for og uden for fredskov. Almindelige landbrugsarealer er i virkeligheden nok bedst egnede til juletræsproduktion.

Anbringender

A har til støtte for de nedlagte påstande overordnet gjort gældende, at

A har krav på fuld erstatning for indgrebene i langt videre omfang end

anført i Taksationskommissionens kendelse af 19. april 2017.

Vedrørende erstatning for *det midlertidige indgreb*, har A mere specifikt gjort gældende navnlig, at erstatning skal angå de anmeldte 117 ha og ikke kunne 81,31 ha, der blev omfattet af det senere påbud, da A ikke reelt kunne råde over de resterende ca. 36 ha, som A havde anmeldt.

De ca. 36 ha var endvidere anmeldelsespligtige i kraft af karakteren af de anmeldte aktiviteter, idet ”nyetablering af intensiv produktion af pyntegrønt, juletræer mm, som forudsætter brug af hjælpestoffer (gødning og pesticider)” er anmeldelsespligtig efter bilag 1 til skovloven, uanset om disse på anmeldelsestidspunktet var ubevoksede eller ikke indeholder ikke-afdriftsmodne bevoksninger.

Det ville endvidere ikke give driftsøkonomisk mening for A at starte gennemførelsen af de anmeldte aktiviteter på små enkeltarealer, inden det blev afklaret, om driftsformskiftet kunne gennemføres på alle de anmeldte arealer som et samlet hele.

At der er ændret i jordværdien i de forskellige erstatningsopgørelser skyldes, at jordværdiberegningerne ændrer sig løbende efterhånden som estimater erstattes af faktiske forhold.

Vedrørende erstatning for *det varige indgreb* har A henvist til navnlig, at tab på det eksproprierede område almindeligvis opgøres efter handelsværdiprincippet eller brugsværdiprincippet. Ved handelsværdiprincippet skal ejeren have erstatning for tabet på områdets handelsværdi, mens det ved brugsværdiprincippet skal vurderes, hvad ejeren ville have fået ud af ejendommen, hvis han havde fået lov at beholde den. Ejeren har efter retslitteraturen krav på, at erstatningen udmåles efter den af flere mulige beregningsmåder, der er gunstigst for ham. Der skal herudover betales erstatning for eventuelt tab på restejendommen, som indgrebet har medført, herunder i form af nedgang i rådighedsværdi eller herlighedsværdi.

Erstatningsopgørelsen bygger på et princip om, at tabet kan opgøres som forskellen mellem arealernes jordværdi uden restriktionen og disses jordværdi med restriktionen. Jordværdien er udtryk for jordens værdi ved en given anvendelse på en given hektar til en given rente i evighed. I opgørelsen er anvendt den aftalte rente på 3%, og opgørelsen er baseret på principper, som Taksationskommissionen har godkendt.

Taksationskommissionens sagkyndige skøn over tabet knyttet til det varige påbud kan godt tilsidesættes af domstolene, og det følger af forarbejderne til skovlovens § 24, at konkret fastsatte krav efter en billighedsbetragtning altid udløser erstatning for dokumenterede tab.

Tabet af rådigheds- eller herlighedsværdi er opgjort efter de principper, som har fundet udtryk i Naturklagenævnets og Taksationskommissionens praksis (i Agernæs-sagerne) med udgangspunkt i en nedgang på 60.000 kr. pr. ha.

Skovlovens § 24 finder anvendelse både for den midlertidige og den varige erstatning, og der er ingen indikation i forarbejderne af, at erstatningen skal udmåles efter forskellige principper alt afhængig af, om der skal udmåles en erstatning for et midlertidigt indgreb eller en erstatning for et varigt indgreb.

Desuagtet har Taksationskommissionen vedrørende det midlertidige indgreb udmålt en erstatning for driftstab, mens der ikke gives erstatning for gamle træer, der skal stå til evigt forfald eller erstatning for rådigheds- eller herlighedsværdi, mens kommissionen for det varige indgreb har udmålt erstatning efter helt modsatte retningslinjer, nemlig således at der ikke udbetales nogen separat erstatning for driftstab, men at der udbetales en erstatning for tabt rådigheds- eller herlighedsværdi, ligesom der udbetales en erstatning for de gamle træer, som skal stå til evigt forfald.

Den praksis, som foreligger inden for rekursystemet, og hvorefter der ikke ydes en erstatning for driftstab ved det varige indgreb, er ikke i overensstemmelse med Højesterets praksis inden for ekspropriationsretten. I U 2017.2194 H er det således fastslået, at det i forbindelse med ekspropriationserstatning skal tages i betragtning, hvilket indtægtstab den eksproprierede lider.

A har i erstatningsopgørelserne anvendt en rentesats på 3%, hvilken der har været enighed om mellem parterne i de mere end 8 år, sagen har kørt. Den aftalte rente på 3% er i overensstemmelse med den i Danmark anerkendte og fast benyttede kalkulationsrente, og hvis en bøgeomdrift skal sammenlignes med en juletræsomdrift, er det nødvendigt at anskue træarten i samme tidsinterval, f.eks. 110 år. Det vil sige, at der skal sættes én bøgeomdrift over for ca. 11 juletræsomdrifter. Dette

medfører, at konjunkturudsvingene for juletræerne neutraliseres over det lange tidsperspektiv, hvorimod den ene omdrift for bøg er meget følsom over for netop konjunkturudsving.

Omlægningen af driften fra højskov til nåletræer i kort omdrift er ikke planlagt af hensyn til erstatningsudmålingen men er udtryk for A reelle forretningsmæssige ønsker, og myndighederne er forpligtet til at tage udgangspunkt i de anmeldte aktiviteter, når erstatningen skal udmåles. Den fremlagte tilvækst og hugstprognose af 24. september 2001 kan ikke tages som udtryk for mere end en lageropgørelse, og det skyldes alene myndighedernes pålæg, at A ikke har foretaget omlægning af løvskovarealer til juletræer længe før. Det er korrekt, at den første anmeldelse fra 2004 angik et træartsskifte fra bøg til ær, men det skyldtes, at de konkrete arealer var egnede hertil, og at æren i dette område var selvsående og allerede var i god vækst.

At A har plantet bøg på de berørte arealer helt op til grænsen på 1/3 skyldes, at det vil ramme A selv, hvis påbuddene ikke senere kunne opfyldes på grund af ringe selvsåning. Af samme grund har A måttet foretage dyre udrensninger for at fremme bøg af god kvalitet. A har ikke afholdt uforholdne udgifter, og de skal derfor alle indgå i erstatningsberegningerne.

Endelig har A vedrørende *den subsidiære påstand* gjort gældende navnlig, at Højesteret i U 2002.763 H og U 2008.1434 H har udtalt, at evighedsberegninger i ekspropriationssager kun skal tage udgangspunkt i beregninger for en 10-årig periode, hvorfor den subsidiære påstand er udtryk for, at den principale påstand ændres fra at være evigvarende til at angå 10 år.

Miljø- og Fødevarerministeriet ved Miljøstyrelsen har til støtte for frifindelsespåstanden overordnet gjort gældende, at A hverken ved sagkyndig erklæring eller på anden måde har godtgjort, at der er grundlag for at tilsidesætte det skøn over erstatningernes størrelse, som er udøvet af Taksationskommissionen. Taksationskommissionen har endvidere principielt godkendt A s måde at opstille erstatningskravene på, men kommissionen har fundet grundlag for at foretage en række korrektioner heri.

For så vidt angår spørgsmålet om erstatningen for *det midlertidige indgreb*, har Miljø- og Fødevareministeriet ved Miljøstyrelsen gjort gældende navnlig, at styrelsen ikke er erstatningspligtig vedrørende de omtvistede 36 ha, idet arealerne ikke var anmeldelsespligtige efter skovlovens § 17. Anmeldelsespligt efter skovlovens § 17 gælder alene for skovbevoksede, fredskovspligtige arealer i Natura 2000 området, jf. § 14, og det gælder alene for de aktiviteter, som er anført i bilag 1 til skovloven.

Miljø- og Fødevareministeriet ved Miljøstyrelsen har endvidere bestridt A s erstatningsopgørelse for de 36 ha, herunder fordi A har opgjort den midlertidige erstatning som den gennemsnitlige årlige indtægt over den 2-årige periode i stedet for at sammenligne nutidsværdien af jorden uden henholdsvis med den midlertidige restriktion. Erstatningsopgørelsen skal også reduceres på grund lavere salgspriser for nordmannsgran end dem, som A har anvendt. Endelig er A s erstatningskrav baseret på en antagelse om, at de 36 ha består af afdriftsmodne bøge- og egebevoksninger, mens der i virkeligheden er tale om bevoksninger med en væsentligt lavere værdi.

For så vidt angår spørgsmålet om erstatningen for *det varige indgreb*, har Miljø- og Fødevareministeriet ved Miljøstyrelsen gjort gældende navnlig, at der er udmålt og udbetalt erstatning svarende til 61.256 kr. pr. ha, og at erstatningen skal ses i forhold til nedgangen i arealernes handelsværdi, jf. forarbejderne til skovlovens § 24. I forhold til A s erstatningsopgørelse er der grund til at hæfte sig ved, at den fulde handelsværdi af SKAT er skønnet til 175.000 kr. pr. ha., selvom den typiske handelspris på skove på Fyn lå i niveauet 120.000 til 160.000 kr. pr. ha.

Taksationskommissionen har i afgørelsen af 19. april 2017 udmålt fuld erstatning, og A har ikke godtgjort, at tabet som følge af indgrebet overstiger den af Taksationskommissionen udmålte erstatning. A har således ikke krav på brugsværdierstatning, da A, som ikke forud for Natura 2000-beskyttelsen havde afdrevet løvskov i Natura 2000-området med skifte til nordmannsgran, nobilis og sitkagran, ikke har haft en retsbeskyttet forventning om at kunne gennemføre et sådant træartsskifte i området. Den første anmeldelse af 27. september 2004 gik da også ud på, at A ville afdrive arealerne med anlæg af ær som efterfølgende bevoksning, og først af den anden bølge af anmeldel-

ser den 5. juli 2010 fremgik det, at A nu agtede at gennemføre et træartsskifte til nål i kort omdrift.

Tilvækst- og hugstprognosen af 24. september 2001 understøtter heller ikke, at A forud for Natura 2000-beskyttedelsen forventede i så overvejende grad at omlægge de beskyttede skovarealer fra løvskov til nordmannsgran, nobilis og sitkagran.

Den af Taksationskommissionen fastsatte erstatning på 7.081.200 kr. svarer til en erstatning på 61.256 kr. pr. ha, og nedgangen i handelsværdien som følge af indgrebet kan ikke antages at modsvare den rene kapitaliserede værdi af driften af de anmeldte kulturer, som A har gjort gældende. Dette skyldes blandt andet, at A har mulighed for at foretage en omprioritering af driftsplanerne og begrænse tabet for eksempel ved at dyrke nordmannsgran, nobilis og sitkagran uden for de udpegede områder med beskyttede skovnaturtyper. Hertil kommer, at det fremgår af A's tilvækst- og hugstprognose af 24. september 2001, at A forventede at afdrive i alt 104,4 ha nåleskov i perioden 2011-2020. Efter en sådan renafdrift ville A kunne omlægge disse arealer til produktion af juletræer og pyntegrønt. Dette ville med et samlet fredskovpligtigt areal på over 1700 ha kunne ske inden for begrænsningen i skovlovens § 9, nr. 2, hvorefter juletræer og pyntegrønt i kort omdrift under alle omstændigheder ikke må udgøre mere end 10 %.

A's erstatningskrav er endvidere opgjort på grundlag af for optimistiske dækningsbidrag for nobilis og for lav rentesats for nordmannsgran og dermed for høje jordværdier for de anmeldte driftsformer. For nobilis er jordværdien på 306.159 kr. pr. ha sat for højt, hvilket skyldes, at A i den fremlagte omsætningsbalance for nobilis angiver en gennemsnitlig årlig nettoindtægt på 11.925 kr. pr. ha, hvilket skal sammenlignes med talmaterialet fra Skovdyrkerne, der er baseret på regnskabstal, og som angiver en gennemsnitlig årlig nettoindtægt på blot 3.766 kr. pr. ha.

Samtidig er jordværdien på -24.190 kr. pr. ha for fortsat bøgedrift ansat for lavt, herunder fordi der arbejdes med for høje anlægsudgifter i år 0, som specifikt for plantning ikke kan anerkendes som nødvendige udgifter, fordi opvæksten vil kunne sikres

ved selvforyngelse. Udgifterne til slåning og udrensning kan heller ikke anerkendes, fordi påbuddet netop tillader, at æren i perioder dominerer kronedækket, og idet bøgen naturligt vil kunne indfinde sig under æren, hvis man ved hensigtsmæssige hugstindgreb styrer lystilgangen til bøgen under foryngelsen.

Miljø- og Fødevareministeriet ved Miljøstyrelsen har endvidere gjort gældende, at der skal anvendes en højere rentefod end 3 %, når tilbagediskonteringen af de fremtidige indtægter og udgifter, især udgifterne, skal foretages i forbindelse med beregningen af jordværdien for nordmannsgran. Dette skyldes, at drift af nordmannsgran er mere risikabel end drift af løvskov i lang omdrift, hvor træet kan aflægges til flere forskellige sortimenter, og fleksibiliteten for hugst er 10-20 år. Drift af nordmannsgran sker derimod i kort omdrift og alene målrettet juletræer, der skal afdrives med begrænset fleksibilitet på kun ca. 2 år. Drift af nordmannsgran er dermed væsentlig mere følsom overfor udsving i konjunkturer end drift af løvskov, og der skal derfor anvendes en højere rentesats ved kapitalisering til nutidsværdi vedrørende arealer, der drives med juletræer, end det er tilfældet ved løvskovsdrift. Denne antagelse har blandt andet støtte i den forstøkonomiske litteratur og er anvendt i de fremlagte beregninger foretaget af Københavns Universitet. Der foreligger ikke en aftale, der indebærer, at Miljø- og Fødevareministeriet ved Miljøstyrelsen nu skal acceptere, at der for denne driftsform anvendes en kalkulationsrente på 3 %.

For så vidt angår nedgangen i rådigheds- eller herlighedsværdi på A har Miljø- og Fødevareministeriet ved Miljøstyrelsen gjort gældende, at skoven ikke mister værdi i denne henseende ved et påbud, som sikrer og beskytter bøgeskovens og egeskovens herlighedsværdier for eftertiden. Påbuddet er uden betydning for jagtværdien på ejendommen, og de restriktioner, som A er blevet pålagt, tillader fortsat skovdrift, blot ikke i form af fuldstændig renafdrift, på de berørte arealer. Restriktionen tåler derfor ikke sammenligning med Agernæs-sagerne, der praktisk talt afskar muligheden for skovning af den hugstmodne egeskov.

Vedrørende A's subsidiære påstand har Miljø- og Fødevareministeriet ved Miljøstyrelsen gjort gældende navnlig, at erstatningsopgørelsen vedrørende denne påstand hviler på for lave kapitalværdier for bøg og eg og for høje kapitalværdier for nordmannsgran, nobilis og ær, idet man ikke blot kan anvende betalingsstrømme i de første 10 år af den samlede omdrift til beregning af jordværdierne. Dette

skyldes, at der i denne periode hovedsagelig findes udgifter vedrørende løvskovsdriften, der først genererer nettoindtægter efter tiårsperioden. Tabet i jordværdi ved at følge påbuddet bliver derved urealistisk højt.

Retsgrundlag

Skovlovens §§ 8 og 9 samt kapitel 4 har følgende ordlyd:

”Kapitel 3

Anvendelse af fredskovspligtige arealer

§ 8. For det enkelte fredskovspligtige areal gælder:

- 1) Arealet skal holdes bevokset med træer, der danner, eller som inden for et rimeligt tidsrum vil danne, sluttet skov af højstammede træer.
- 2) Hugst bortset fra tynding må ikke finde sted, før bevoksningen eller det enkelte træ har opnået en alder eller dimension, hvor den er hugstmoden.
- 3) Arealet skal senest 10 år efter afvikling af en hugstmoden bevoksning opfylde kravet i nr. 1.
- 4) Dyrehold er forbudt. Forbuddet gælder dog ikke på arealer, der lovligt kan holdes uden træbevoksning, jf. § 10.

§ 9. Uanset § 8 kan det enkelte fredskovspligtige areal anvendes på følgende måde:

- 1) Stævningsdrift og skovgræsning må tilsammen omfatte op til 10 pct. af arealet. Hegning til skovgræsning må ikke forringe mulighederne for offentlig færdsel og ophold.
- 2) Arealer med juletræer og pyntegrønt i kort omdrift må udgøre op til 10 pct. af arealet.
- 3) Anden særlig drift, når det bestemmes i en fredning efter lov om naturbeskyttelse eller lov om bygningsfredning.

...

Kapitel 4

Beskyttelse af naturtyper og levesteder for arter m.v.

§ 14. Miljø- og fødevareministeren skal udarbejde en Natura 2000-skovplan for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer i de internationale naturbeskyttelsesområder.

Stk. 2. Natura 2000-skovplanen omfatter endvidere de arealer, der er nævnt i § 28, når de indeholder naturtyper eller arter, der er omfattet af de direktiver, der er nævnt i § 15, stk. 2.

Stk. 3. Statslige myndigheder og kommunalbestyrelser er bundet af en vedtaget Natura 2000-skovplan ved udøvelse af beføjelser efter lovgivningen.

§ 15. Som grundlag for planen efter § 14 skal miljø- og fødevareministeren foretage en kortlægning af beliggenhed og bevaringsstatus for de naturtyper og levesteder for arter, der er nævnt i stk. 2.

Stk. 2. I planen skal ministeren fastsætte de målsætninger, som er nødvendige for at sikre eller genoprette en gunstig bevaringsstatus for de naturtyper og arter, der er optaget på bilag I og II til EF-habitatdirektivet og bilag I til EF-fuglebeskyttelsesdirektivet, samt de foranstaltninger, der er nødvendige for at opfylde målsætningerne.

§ 16. Miljø- og fødevareministeren skal fastsætte nærmere regler om proceduren for tilvejebringelse af de planer, der er nævnt i § 14, om planernes indhold samt om klage til Miljø- og Fødevareklagenævnet.

Stk. 2. Planen revideres hvert 12. år.

Stk. 3. Ministeren skal ændre en plan, der er udarbejdet efter § 14, hvis det viser sig nødvendigt for at opfylde forpligtelserne efter EF-habitatdirektivet.

Stk. 4. Ministeren kan fastsætte regler om, at en plan efter § 14 sammen med tilsvarende planer tilvejebragt efter anden lovgivning og driftsplaner for offentligt ejede arealer eller lignende kan indgå i en sammenfattende Natura 2000-plan for et internationalt naturbeskyttelsesområde med henblik på at opfylde bevaringsmålsætningen for beskyttelsesområdet.

Stk. 5. I regler fastsat efter stk. 1 kan ministeren fastsætte regler om offentlighedens inddragelse, herunder om, at inddragelse kan ske udelukkende digitalt.

§ 17. På arealer, der er omfattet af § 14, stk. 1, skal der inden iværksættelse af de aktiviteter, der er nævnt i bilag 1 til loven, gives skriftlig meddelelse herom til miljø- og fødevareministeren med henblik på en vurdering af virkningen på området under hensyntagen til områdets bevaringsmålsætninger.

Stk. 2. En aktivitet, der er omfattet af forbuddene i § 28 eller i naturbeskyttelseslovens § 3, § 8, § 15 eller § 18, er ikke omfattet af stk. 1. Det samme gælder aktiviteter, som i øvrigt kræver tilladelse efter naturbeskyttelses-, miljø- eller planlovgivningen, eller hvis konsekvenser efter denne lovgivning er vurderet eller skal vurderes forud for iværksættelsen.

Stk. 3. Aktiviteten kan iværksættes, hvis ministeren ikke senest 4 uger efter modtagelsen af meddelelsen har truffet afgørelse om at ville foretage en nærmere vurdering af aktiviteten. Denne afgørelse gælder højst i 6 måneder, men kan i særlige tilfælde forlænges. Ved rettidig klage over en afgørelse efter 1. pkt. regnes fristen i 2. pkt. fra det tidspunkt, hvor Miljø- og Fødevareklagenævnet har truffet afgørelse i klagesagen.

Stk. 4. Hvis aktiviteten ikke er iværksat senest 3 år efter meddelelsen, skal der gives ny meddelelse efter stk. 1, hvis den ønskes iværksat.

Stk. 5. Ministeren kan fastsætte nærmere regler om vurdering af meddelelser efter stk. 1.

§ 18. Miljø- og fødevareministeren kan indgå aftale med ejeren eller brugeren af en ejendom i et internationalt naturbeskyttelsesområde om driften eller andre foranstaltninger med henblik på at realisere Natura 2000-skovplanens bevaringsmålsætninger.

Stk. 2. En aftale efter stk. 1 kan ændres, hvis parterne er enige herom, og hvis ændringen ikke strider mod planens bevaringsmålsætninger.

Stk. 3. En aftale efter stk. 1 kan omfatte andre arealer, hvis drift kan bidrage til planens opfyldelse.

§ 19. Miljø- og fødevareministeren skal pålægge ejeren af en ejendom i eller uden for internationale naturbeskyttelsesområder den drift eller de andre foranstaltninger, der er nødvendige for at realisere Natura 2000-skovplanen, hvis der ikke kan indgås aftale efter § 18 på rimelige vilkår eller en allerede indgået aftale ikke overholdes.

§ 20. Miljø- og fødevareministeren skal i særlige tilfælde pålægge ejeren af en ejendom i eller uden for internationale naturbeskyttelsesområder den drift eller de andre foranstaltninger, som af hensyn til Natura 2000-skovplanens bevaringsmålsætninger er nødvendige for at undgå varig forringelse af naturtyper eller levesteder for arter eller betydelig forstyrrelse af arter, som området er udpeget for, hvis risikoen herfor ikke kan afværges med foranstaltninger på grundlag af planen.

Stk. 2. En afgørelse efter stk. 1 gælder, indtil den afløses af en aftale efter § 18 eller en afgørelse efter § 19, dog højst i 6 måneder. Fristen kan i særlige tilfælde forlænges.

§ 21. Indtil der foreligger en Natura 2000-skovplan, skal miljø- og fødevareministeren pålægge ejeren af en ejendom i eller uden for de internationale naturbeskyttelsesområder den drift eller de andre foranstaltninger, der er nødvendige for at undgå forringelse af naturtyper eller levesteder for arter eller betydelig forstyrrelse af arter, som området er udpeget for, hvis det ikke kan afvente vedtagelse af Natura 2000-skovplanen, og hvis en sådan forringelse eller forstyrrelse ikke kan afværges gennem aftaler eller på anden måde.

Stk. 2. En afgørelse efter stk. 1 gælder, indtil den afløses af en aftale efter § 18 eller en afgørelse efter § 19, dog højst i 1 år efter Natura 2000-skovplanens vedtagelse.

§ 22. Miljø- og fødevareministeren kan fastsætte regler om pleje af arealer, for hvilke der er truffet afgørelse efter § 19, § 20 eller § 21.

§ 23. Miljø- og fødevareministeren kan ekspropriere ejendom, når det er af væsentlig betydning at råde over ejendommen for at realisere Natura 2000-skovplanen.

Stk. 2. Ved gennemførelse af ekspropriation finder reglerne i naturbeskyttelseslovens § 39, stk. 1, 2 og 4, § 43, § 44, stk. 1, 3 og 4, § 45, § 47 og § 49, stk. 2, tilsvarende anvendelse med de fornødne modifikationer, idet miljø- og fødevareministeren træder i stedet for fredningsnævnet.

§ 24. For tab, som afgørelser efter §§ 17 og 19-21 påfører en ejer eller indehaver af rettigheder over ejendommen, ydes der erstatning.

Stk. 2. Spørgsmålet om eventuel erstatning som følge af en afgørelse efter § 20 afgøres i forbindelse med, at der indgås aftale efter § 18 eller træffes endelig afgørelse efter § 19.

Stk. 3. Ved afgørelser om erstatning finder reglerne i naturbeskyttelseslovens § 39, stk. 1, 2 og 4, § 43, § 44, stk. 1, 3 og 4, § 45, § 47 og § 49, stk. 2, tilsvarende anvendelse med de fornødne modifikationer, idet miljø- og fødevareministeren træder i stedet for fredningsnævnet.

§ 25. Miljø- og fødevareministeren kan registrere andre naturmæssigt særlig værdifulde skove end dem, der er omfattet af kortlægningen efter § 15.

Stk. 2. På grundlag af registreringen efter stk. 1 eller kortlægningen efter § 15 kan ministeren indgå aftaler med ejerne om at sikre en drift, der understøtter og fremmer den biologiske mangfoldighed.

§ 26. Bevaringsværdige egekrat skal bevares som egekrat. Miljø- og fødevareministeren skal registrere bevaringsværdige egekrat og kan på grundlag heraf indgå aftaler med ejerne om at sikre deres bevaring.

§ 27. Ydre skovbryn af løvtræer og buske på fredskovspligtige arealer skal bevares.

§ 28. Søer, moser, heder, strandenge eller strandsumpe, ferske enge og biologiske overdrev, der hører til fredskov, og som ikke er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3, fordi de er mindre end de deri fastsatte størrelsesgrænser, må ikke dyrkes, afvandes, tilplantes eller på anden måde ændres.

Stk. 2. Forbuddet i stk. 1 gælder også vandløb, som ikke er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3, fordi de ikke er udpeget som beskyttede af miljø- og fødevareministeren efter indstilling fra kommunalbestyrelsen. Forbuddet gælder dog ikke for sædvanlige vedligeholdelsesarbejder i vandløb.

.....”

Af bilag 1 til skovloven fremgår følgende:

”Bilag 1

Aktiviteter, som skal anmeldes efter § 17

- 1) Renafdrift af løvskov.
- 2) Plantning i løvskov.
- 3) Fremme af nåletræer i løvskov.
- 4) Nyetablering af intensiv produktion af pyntegrønt, juletræer m.v., som forudsætter brug af hjælpestoffer (gødning og pesticider).
- 5) Opførelse af anlæg, der er nødvendige for erhvervet, f.eks. driftsbygninger (herunder boliger, skovveje, læggepladser m.v.)
- 6) Ændringer i afvandingsforholdene.”

Bestemmelserne og bilaget fik i det væsentlige denne ordlyd ved ikrafttrædelsen den 1. oktober 2004 af lov nr. 453 af 9. juni 2004, der indebar en nyaffattelse af hele skovloven.

Af bemærkningerne til det lovforslag (lovforslag nr. 145 af 28. januar 2004), der dannede grundlag for vedtagelsen af den nye skovlov, fremgår under de almindelige bemærkninger blandt andet følgende:

2.3 Nye regler om beskyttelse af skovnaturtyper og levesteder for arter

Habitatdirektivet er hovedsageligt implementeret i dansk lovgivning ved bekendtgørelsen om afgrænsning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder, der er udstedt med hjemmel i bl.a. planlovens § 3, stk. 1 og 2, og som udpeger de internationale naturbeskyttelsesområder, jf. bekendtgørelse nr. 477 af 7. juni 2003. Bekendtgørelsen fastsætter endvidere bindende forskrifter til myndighederne om planlægning og administration af lovgivning, der berører internationale naturbeskyttelsesområder.

Ved internationale naturbeskyttelsesområder forstås fuglebeskyttelsesområder, jf. Rådets direktiv nr. 79/409 af 2. april 1979 med senere ændringer, habitatområder, jf. Rådets direktiv nr. 92/43 af 21. maj 1992 med senere ændringer, og Ramsarområder, jf. Ramsarkonventionen af 2. februar 1971 om vådområder af international betydning navnlig som levesteder for vandfugle.

En redegørelse fra Kammeradvokaten, der er baseret på en række EU-domme fra de seneste år, viser imidlertid, at der er behov for at justere den danske lovgivning. Kammeradvokaten konkluderer, at afgørende for, om en medlemsstat har gennemført direktivet korrekt, bl.a. er, at der er skabt den nødvendige præcise retlige ramme for de nødvendige bevaringsforanstaltninger.

Efter habitatdirektivets artikel 6.1 skal medlemsstaterne for alle habitatområderne »iværksætte de nødvendige bevaringsforanstaltninger, hvilket i givet fald kan indebære hensigtsmæssige forvaltningsplaner, som er specifikke for lokaliteterne eller integreret i andre udviklingsplaner, samt de relevante retsakter, administrative bestemmelser eller aftaler, der opfylder de økologiske behov for naturtyperne i bilag I og de arter i bilag II, der findes på lokaliteterne«.

Efter direktivets artikel 6.2 skal medlemsstaterne »træffe passende foranstaltninger for at undgå forringelse af naturtyperne og levestederne for arterne i de særlige bevaringsområder samt forstyrrelser af de arter, for hvilke områderne er udpeget, for så vidt disse forstyrrelser har betydelige konsekvenser for direktivets målsætninger«. Artikel 6.2 gælder både for habitatområderne og fuglebeskyttelsesområderne.

Efter habitatdirektivets artikel 6, stk. 3, skal alle planer og projekter, der kan påvirke de internationale naturbeskyttelsesområder væsentligt, underkastes en konsekvensvurdering under hensyntagen til den bevaringsmålsætning, der er fastsat for området. Hvis en allerede eksisterende aktivitet i et område forårsager forringelser eller betydelige forstyrrelser, skal aktiviteten omfattes af de nødvendige bevaringsforanstaltninger efter artikel 6, stk. 1.

Efter fuglebeskyttelsesdirektivets artikel 4 skal medlemsstaterne »træffe egnede foranstaltninger med henblik på beskyttelse af de udpegede fuglebeskyttelsesområder.«

Medlemsstaterne er således forpligtet til at sikre, at reglerne også omfatter aktiviteter, der ikke nødvendigvis kræver en forudgående godkendelse, f.eks. landbrug, fiskeri eller skovbrug, såfremt sådanne aktiviteter vil kunne medføre forringelser eller betydelige forstyrrelser.

Kammeradvokatens redegørelse er bl.a. baseret på EF-domstolens dom fra 2002 mod Irland i en sag, hvor Irland blev dømt for at have tilsidesat forpligtelserne i habitatdirektivets artikel 6, stk. 2, ved ikke at have truffet de nødvendige foranstaltninger for at undgå, at levestederne i et særligt beskyttet område, som følge af områdets anvendelse, blev forringet for de arter, det er udpeget for (sag C-117/00, Kommissionen mod Irland).

Europa-Kommissionen har med åbningsskrivelse af 11. juli 2003 kritiseret Danmark for dels generel mangelfuld gennemførelse af habitatdirektivets artikel 6, stk. 2-4, dels for mangelfuld anvendelse af dette direktivs artikel 6, stk. 2, og fuglebeskyttelsesdirektivets artikel 4, stk. 4, i Tøndermarsken og dermed mangelfuld beskyttelse af de relevante fuglearter.

På denne baggrund har Miljøministeriet vurderet, at den hidtidige implementering ikke opfylder alle krav til en præcis retlig ramme for direktiverne om naturbeskyttelse, og at det for at opfylde direktivforpligtelserne derfor er nødvendigt at fastsætte regler, der såvel passivt som aktivt beskytter de internationale naturbeskyttelsesområder mod forringelser og betydelige forstyrrelser samt skaber grundlag for at iværksætte de nødvendige bevaringsforanstaltninger. Bestemmelserne tilsigter at supplere de gældende regler, således at den retlige ramme for opfyldelse af Danmarks EU-forpligtelser bliver i overensstemmelse med de krav, som EF-domstolen har tilkendegivet følger af habitatdirektivet og fuglebeskyttelsesdirektivet. Regeringen har med samme sigte nu vedtaget lov nr. 1150 af 17. december 2003 om (miljømålsloven) mv. for vandforekomster og internationale naturbeskyttelsesområder og fremsætter desuden samtidig med fremsættelse af forslaget til ny skovlov forslag til lov om naturbeskyttelse.

De gældende regler om planlægning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder foreslås på denne baggrund for så vidt angår skovbevoksede, fredskovspligtige arealer i internationale naturbeskyttelsesområder suppleret med bestemmelser om beskyttelse af de lokaliteter, hvor der findes de skovnaturtyper og de levesteder for arter, der er optaget på bilag I og II til habitatdirektivet og bilag I til fuglebeskyttelsesdirektivet. Bestemmelserne vil give de retlige rammer til at sikre og forbedre bevaringsstatus, hvor dette er nødvendigt for at opfylde den overordnede målsætning.

Beskyttelsen af andre naturtyper som overdrev, klitheder mv. vil blive foreslået implementeret samlet i naturbeskyttelsesloven, uanset om den pågældende lokalitet er fredskovspligtig eller ej. Det er dog foreslået, at Natura 2000-skovplanerne, jf. § 14 i forslaget, også skal omfatte de »små« naturtyper, der er beskyttet af § 16, stk. 6, i den gældende lov, som søer, vandløb og overdrev mv., der hører til fredskov, når de er for små til at være omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3, jf. forslagets § 28,

forudsat de indeholder naturtyper eller levesteder for arter, der er omfattet af habitatdirektivet.

Beskyttelsen gennemføres efter forslaget ved, at miljøministeren udarbejder en Natura 2000-skovplan i de internationale naturbeskyttelsesområder. I planen fastsættes de målsætninger for de enkelte skovnaturtyper og levesteder, der er nødvendige for at sikre eller genoprette gunstig bevaringsstatus, samt den indsats og de foranstaltninger, der er nødvendige for at opfylde målsætningerne. Planen skal efter forslagets § 14 også omfatte de førnævnte »små« naturtyper, der er beskyttet af forslaget. De berørte lodsejere vil blive inddraget i udarbejdelsen af planen.

Ministerens foretager en kortlægning af de fredskovspligtige lokaliteter med skovnaturtyper (i alt 10 forskellige typer, som næsten udelukkende er løvskov) og af levesteder for arter omfattet af direktiverne, samt af de relevante »små« naturtyper. Kortlægningen skal danne grundlag for Natura 2000-skovplanen og fastsættelsen af målsætninger. Det forventes, at selve kortlægningen kan påbegyndes i 2004 og afsluttes i 2007. Det forudsættes herved, at de enkelte skovejere, allerede før en ny lov kan træde i kraft, i et vist omfang vil være villige til at lade myndighederne få adgang til deres ejendom med henblik på kortlægningen. Et pilotprojekt om kortlægning af skovnaturtyper i fredskov er gennemført i samarbejde med erhvervet i 2003.

Det skønnes, at lokaliteter med skovnaturtyper og levesteder for arter vil omfatte ca. 9.000 ha privatejet fredskov og minimum 5.000 ha statskov. Lokaliteterne med skovnaturtyper og levesteder for arter ligger mere eller mindre spredt i de enkelte skove, varierer meget i størrelse og kan ligge i mosaik med andre, skovnaturtyper eller levesteder for arter, der ikke er beskyttet efter direktiverne.

Natura 2000-skovplanen rummer dels en gennemførelse af artikel 6, stk. 1, dels en supplerende gennemførelse af artikel 6, stk. 2, med henblik på at undgå forringelser og forstyrrelser af naturtyper og arter. For at sikre, at bevaringsmålsætningerne opfyldes, kan der være behov for at fastsætte krav til driften på en lokalitet, dvs. fastsætte de foranstaltninger, der for den enkelte lokalitet er nødvendige for at realisere planens målsætninger. Kravene til fremtidig drift vil i alle tilfælde, hvor det er muligt, blive udmøntet i aftaler med den enkelte ejer, da det giver den største fleksibilitet i valget af drift. Der kan ydes tilskud efter forslagets § 29 i forbindelse med indgåelsen af aftaler.

I de tilfælde, hvor det er nødvendigt at fastsætte krav til driften, og det ikke er muligt at indgå aftale, træffer ministeren afgørelse om de nødvendige krav til driften af den enkelte lokalitet.

Endelig indeholder forslaget regler om en anmeldeordning for visse nærmere bestemte aktiviteter, som ellers kan udføres uden tilladelse, men som efter artikel 6, stk. 3, i habitatdirektivet skal vurderes for deres konsekvenser på arter og naturtyper.

Forslaget indeholder endelig hjemmel til undtagelsesvist at gribe ind i særlige tilfælde, hvis det ikke kan afværges med foranstaltninger på grundlag af planen eller - hvis der endnu ikke foreligger en plan - ikke kan afværges ved aftale eller på anden måde.

Lovforslaget indeholder ikke forslag til bestemmelser, der supplerer den gældende gennemførelse af habitatdirektivets artikel 12 og 16 om en streng beskyttelsesordning for arter på direktivets bilag IV. Overvejelser

om supplerende gennemførelse af artikel 12 afventer resultaterne fra en EU-arbejdsgruppe om rækkevidden af bestemmelserne.

Målsætningerne i Natura 2000-skovplanen vil være bindende for andre myndigheders planlægning og administration af lovgivning, og vil herunder indgå som et grundlag for regionplanerne.

...”

Af de specielle bemærkninger forslaget til skovlovens §§ 8, 9 og 24 fremgår blandt andet følgende:

”Til § 8

I forslagets § 8 fastslås det hovedprincip, som også hidtil har været gældende, at fredskovspligtige arealer skal holdes bevoksede med træer, som kan danne højstammet skov. Bestemmelsen skal dog ses i sammenhæng med forslagets §§ 9 og 10. Efter disse bestemmelser kan den enkelte skovejer, uden dispensation, bruge en del af det enkelte fredskovspligtige areal til formål, som gør, at der ikke kommer højstammet skov på arealet.

Ad nr. 1)

...

Ad nr. 2)

Bestemmelsen er moderniseret, men ikke ændret indholdsmæssigt, i forhold til den gældende lovs § 17, stk. 2, nr. 4. Hugstmodenhedskriteriet gælder i forslaget også for enkelte træer, når de står i bevoksninger, hvor træerne har forskellig størrelse og alder (uensaldrende og fleretageret), og hvor driften baseres på plukhugst o. lign. eller på gruppevis foryngelse. Hugstmodenhedskriteriet gælder for hele bevoksninger, når træerne har samme alder og størrelse (ensaldrende og ensartet), men er ikke til hinder for at gennemføre almindelig tynding. Kravet i forslaget om hugstmodenhed på bevoksnings- eller enkeltræ-niveau sigter primært på at forhindre, at hele skovarealer kan fældes før hugstmodenhed med henblik på en kortsigtet økonomisk gevinst. Dette kunne føre til, at økonomiske, og naturmæssige værdier går tabt, da skovens værdi både økonomisk og naturmæssigt stiger med alderen. Hovedreglen er, at en bevoksning skal bevares, til den er hugstmoden, og at vedmassen i fx blandingsbevoksninger, hvor træerne har forskellig størrelse, ikke må udhules ved stærk hugst fra toppen. Foryngelse gennem skærmstilling, der har til formål at fremme en langsigtet opbygning af en robust og varieret skov, kan ske, før bevoksningen er hugstmoden, hvis den er sund og ikke står udsat. Ved en robust skov forstås skov, der har en struktur og sammensætning af arter, der er egnet til at modstå høje vindstyrker. En robust skov vil efter stormfald i vid udstrækning kunne forynges ved hjælp af de træer, der ikke er væltet.

Bestemmelsen er ikke til hinder for, at træer kan fældes før hugstmodenhed, hvis skovejeren ønsker at bruge muligheden efter § 10, nr. 4, til at lægge arealer ud som åbne naturarealer.

...

Til § 9

Bestemmelsen erstatter den gældende lovs § 16, stk. 2, 4, 9 og 10, jf. nedenfor om de enkelte numre.

Efter forslaget kan den enkelte skovejer uden dispensation bruge op til 10 pct. af det enkelte fredskovspligtige areal til stævningsdrift og/eller skovgræsning. Stævningsdriften medfører helt sikkert, at der ikke kommer højstammet skov på arealet, og skovgræsning kan medføre skader på bevoksningen og dermed vanskelige vækstvilkår. Der er således tale om en væsentlig lempelse af kravet i § 8, nr. 1, om, at fredskovspligtige arealer skal holdes bevokset med træer, der vokser op til højstammet skov.

Det primære formål med bestemmelsen er at give skovejere mulighed for at variere driften uden at skulle have dispensation. Det forventes, men er ikke et krav ifølge loven, at drift med stævning eller skovgræsning vælges på steder, hvor en sådan drift har et naturmæssigt eller kulturhistorisk sigte.

Procentgrænserne gælder for »det enkelte fredskovspligtige areal«. Hvis en ejendom har flere fredskovspligtige arealer, gælder procentgrænserne for hvert af disse.

Ad nr. 1)

...

Ad nr. 2)

Bestemmelsen erstatter den gældende lovs § 16, stk. 2, om, at der kan tillades op til 10 pct. arealer med juletræer og pyntegrønt i kort omdrift. Indholdet i bestemmelsen er uændret. I de 10 pct., som frit kan dyrkes med juletræer og pyntegrønt, medregnes ikke dyrkning af pyntegrønt i lang omdrift, dvs. at træerne med tiden udvikler sig til en sluttet skov af højstammede træer, der bevares til hugstmodenhed.

De 10 pct., der kan udlægges til juletræer eller pyntegrønt i kort omdrift, beregnes af hele det fredskovspligtige areal, inklusive ubevoksede arealer (jf. § 10), småbiotoper (jf. § 28) og arealer omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3.

På én ejendom kan der være flere fredskovspligtige arealer. De 10 pct. gælder i så fald for hvert af arealerne. Det er således ikke muligt, hvis en ejendom har fx tre fysisk adskilte fredskovspligtige arealer på tilsammen 20 ha, at samle de 10 pct. med juletræer, som er tilladt (tilsammen 2 ha), på kun et af de tre fredskovspligtige arealer.

Der kan dispenseres fra 10 pct. grænsen efter forslagets § 38. Dispensation kan fx komme på tale i tilfælde, hvor eksisterende skov bliver fredskovspligtig, og hvor mere end 10 pct. af arealet drives med juletræer eller pyntegrønt i kort omdrift ved fredskovspligtens indtræden. Det forudsættes i så fald, at dispensation gives med en kort tidsfrist, højst op til 10 år, for opfyldelse af 10 pct. kravet.

Ligger det fredskovspligtige areal i et internationalt naturbeskyttelsesområde, jf. kapitel 4, skal ændringer af den eksisterende drift anmeldes efter § 17, jf. bilag 1, selv om der efter bestemmelsen i § 9, nr. 1, umiddelbart ville være mulighed for at udlægge arealet til juletræer og pyntegrønt i kort omdrift.

Ad nr. 3)

...

Til § 24

For det tab, som en ejer kan godtgøre som følge af afgørelser efter § 17 eller §§ 19 - 21, kan der ydes erstatning efter reglerne i naturbeskyttelseslovens § 39. Efter forslaget afgøres spørgsmål om eventuel erstatning som følge af et foreløbigt pålæg efter §§ 20 - 21 dog først, når der indgås en aftale efter § 18 eller træffes en endelig afgørelse efter § 19. Erstatning fastsættes som en engangserstatning for nedgang i handelsværdien som følge af indgrebet.

De krav, som stilles efter § 19, vil ikke altid have karakter af ekspropriation i grundlovens forstand, men ud fra en billighedsbetragtning vil indgreb efter § 19, der forårsager tab, altid udløse erstatning. Tilsvarende er tilfældet for krav stillet efter miljøbeskyttelseslovens § 26 a til opfyldelse af indsatsplaner i forbindelse med drikkevandsbeskyttelsen.

Vurderingen af betydningen af de konkrete krav og af størrelsen af det økonomiske tab som følge heraf kan være vanskelig, idet en række parametre vil indgå heri. Der vil forekomme tilfælde, hvor det konkrete krav til driften kun indebærer en ubetydelig merudgift eller besvær ved driften, men som det vil være rimeligt at kompensere. Det foreslås derfor, at konkret fastsatte krav efter en billighedsbetragtning altid udløser erstatning for dokumenterede tab på samme måde, som det er tilfældet efter miljøbeskyttelseslovens § 26 a.

Ligesom i sager om ekspropriation til naturgenopretning efter naturbeskyttelseslovens § 60 og erstatning for fredninger, kan afgørelse om erstatningsfastsættelsen påklages til Naturklagenævnet og Taksationskommissionen.”

Af naturbeskyttelseslovens § 39, stk. 1, 1. pkt., fremgår følgende:

”§ 39. Fredningsnævnet fastsætter erstatning til ejere, brugere og andre indehavere af rettigheder over de fredede ejendomme for det tab, som fredningen påfører dem. ...”

Af Naturfredningskommissionens betænkning nr. II om naturfredning, betænkning 467/1967, fremgår blandt andet følgende:

”...

Efter gældende ret betragtes fredning gennemført ved kendelse i henhold til § 13 ff som ekspropriation, og fredningsprocessen er derfor opbygget på grundlag af den vigtigste bestemmelse i den ekspropriationslovgivning, der var gældende ved gennemførelse af naturfredningslovene af 1917 og 1937, nemlig jernbaneforordningen af 1845.

Den hidtidige ekspropriationslovgivning er imidlertid ved lov nr. 186 af 4. juni 1964 om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom blevet underkastet en omfattende reform. Og selvom ekspro-

priationsloven ikke finder anvendelse ved alle former for ekspropriation, således ikke ved fredning, er det åbenbart, at man fra naturfredningskommissionens side må tilstræbe størst mulig overensstemmelse med denne lovs regler, jfr. også ekspropriationskommissionens betænkning side 11 og 77-78.

...”

Af Ekspropriationskommissionens 1. betænkning vedrørende gennemgang af ekspropriationslovgivningen, betænkning 330/1963, fremgår blandt andet følgende:

”...

I. Almindelige regler om erstatningsudmålingen.

I henhold til grundlovens § 73, stk. 1, skal der for et ekspropriationssindgreb ydes fuldstændig erstatning. Hvad dette nærmere indebærer er ofte behandlet i teori og praksis, ligesom en række bestemmelser i forskellige ekspropriationslove udtaler sig om spørgsmålet. Nogle af disse lovbestemmelser går ud på at give almindelige retningslinjer og principper for vurderingen, andre påpeger omstændigheder, som skal tages i betragtning i bestemte situationer. Sådanne lovregler kan imidlertid alene betragtes som vejledende og udfyldende i forhold til grundlovens krav om betaling af fuldstændig erstatning.

Værdien af og behovet for sådanne lovbestemmelser kan omtvistes. Således udtaler et norsk udvalg om forenkling og rationalisering af ekspropriationslovgivningen i en i 1954 afgiven indstilling (side 87), at en fælles (almindelig) ekspropriationslov ikke bør indeholde regler om grundlag og retningslinjer for en beregning af, hvad der forstås ved fuld erstatning. Det fremhæves, at sådanne beregningsregler kun kan være vejledende og må tilsidesættes, hvis de i det enkelte tilfælde ikke fører til fuld erstatning. Efter udvalgets mening har erfaringen vist, at regler af denne art ikke er nødvendige. Den i Sverige gældende almindelige ekspropriationslov blev ændret på forskellige punkter i 1949, og forud for denne lovændring udtalte det svenske lovråd, at det må underkastes tvivl, hvorvidt dette emne egner sig for lovregulering, såfremt man fastholder princippet om, at den virkelige værdi skal erstattes. Hvor stor indflydelse på denne værdi indholdet af den gældende retsorden end kan have, er værdien i sig selv dog et faktisk forhold, som vanskeligt kan bestemmes alene ved lovbud, udtaler lovrådet videre.

Kommissionen er enig i disse almindelige synspunkter. Detaljerede regler, der tilsigter at tjene som en udtømmende lovbestemt vejledning for alle eller dog for alle normalt forekommende erstatningssituationer, kan komme i konflikt med grundlovens ubetingede krav om ydelse af fuldstændig erstatning.

Vejledning om, hvad fuldstændig erstatning i de enkelte konkrete situationer indebærer, søges efter kommissionens formening bedst i den praksis, som de erstatningsfastsættende myndigheder, særligt domstolene, har tilvejebragt og fremtidigt tilvejebringer. Kommissionen foreslår derfor ikke sådanne regler optaget i lovudkastet og er efter indgående overvejel-

ser også afstået fra at foreslå regler, der angiver de almindelige principper for erstatningsudmålingen, således som disse finder udtryk i praksis. Dels vil sådanne generelle lovbestemmelser have ringe vejledende betydning for den enkelte erstatningsfastsættelse, dels vil sådanne bestemmelser i specifikke erstatningstilfælde kunne vise sig utilstrækkelige. Da hovedemnet for kommissionens lovudkast er fremgangsmåden ved ekspropriationers gennemførelse, er det i øvrigt diskutabelt, om materielle erstatningsregler hører hjemme i lovudkastet.

...

De af kommissionen i § 17, stk. 4, 2. og 3. pkt., foreslåede regler om erstatningskendelsers formulering går ud fra, at det almindelige udgangspunkt for enhver erstatningsansættelse er det afståedes værdi i handel og vandel, men at der i mange tilfælde er et tab herudover. Erstatningsregler, der som landsbyggeloven, lov nr. 246 af 10. juni 1960 § 59, alene bestemmer, at taksationsmyndighederne ved erstatningsansættelser skal „vurdere det eksproprierede retsgode til dets værdi i handel og vandel for en kyndig og forstandig erhverver“, er efter kommissionens formening ufuldstændige. En klar opdeling af erstatningen på salgsværdien af det afståede og på det øvrige tab vil efter kommissionens opfattelse ofte føre til, at visse problemer, der har været stærkt diskuteret i teorien, mister deres praktiske betydning, og de foran nævnte bestemmelser i lovudkastet tilsigter at opnå, at denne deling finder udtryk i de afgørelser, der træffes. Bestemmelserne indeholder ingen stillingtagen til den diskussion, som teorien har været ført om, hvorvidt man principielt skal lægge salgsværdien, brugsværdien eller genanskaffelsværdien til grund ved beregningen af tabet. Salgsværdien skal imidlertid i hvert fald erstattes, og den skal i alle tilfælde, hvor det er muligt, efter de anførte regler udskilles som en særlig post.

...”

Miljøbeskyttelseslovens § 26 a, stk. 1, har følgende ordlyd:

”§ 26 a. Når der er vedtaget en indsatsplan for et område efter § 13 eller § 13 a i lov om vandforsyning m.v., kan kommunalbestyrelsen, hvis der ikke kan opnås en aftale herom på rimelige vilkår, endeligt eller midlertidigt mod fuldstændig erstatning pålægge ejeren af en ejendom i området de rådighedsindskrænkninger eller andre foranstaltninger, som er nødvendige for at sikre nuværende eller fremtidige drikkevandsinteresser mod forurening med nitrat eller pesticider.”

Af bemærkningerne til de enkelte bestemmelser i det lovforslag, der førte til indsættelsen af bestemmelsen, lovforslag nr. 56 af 16. april 1998, fremgår blandt andet følgende:

” ...

I visse tilfælde vil beslutninger efter § 26 a kunne have karakter af ekspropriation i grundlovens forstand. Da det i overensstemmelse med Drikkevandsudvalgets anbefaling ud fra en billighedsbetragtning foreslås, at indgrebene altid skal udløse fuldstændig erstatning, og beslutningerne således under alle omstændigheder opfylder kravene i grundlovens § 73, vil det imidlertid ikke være nødvendigt at afgøre i hvert enkelt tilfælde, om der måtte være tale om ekspropriation i grundlovens forstand.

...”

Landsrettens begrundelse og resultat

Erstatningsudmåling i sager om indgreb efter skovloven

Skovlovens § 24, stk. 1, bestemmer, at der ydes erstatning for tab, som afgørelser efter lovens § 17 og §§ 19-21 påfører en ejer eller indehaver af rettigheder over ejendommen. Efter § 24, stk. 3, finder blandt andet reglen i naturbeskyttelseslovens § 39, stk. 1, anvendelse ved afgørelser om erstatning.

Det fremgår af forarbejderne til skovlovens § 24, at erstatningen skal fastsættes som en engangserstatning for den nedgang i ejendommens handelsværdi, som følger af indgrebet. Det fremgår endvidere af forarbejderne, at der vil forekomme tilfælde, hvor det konkrete krav til driften kun indebærer en ubetydelig merudgift eller besvær ved driften, men som det vil være rimeligt at kompensere, hvorfor konkret fastsatte krav til driften vil kunne udløse erstatning for dokumenterede tab på samme måde, som det er tilfældet efter miljøbeskyttelseslovens § 26 a.

Efter naturbeskyttelseslovens § 39, stk. 1, fastsættes der i forbindelse med fredning erstatning til ejendomsjerne for det tab, som fredningen påfører dem. Bestemmelsen skal læses i lyset af Naturfredningskommissionens betænkning nr. II om naturfredning, betænkning 467/1967, der henviser til lov nr. 164 af 4. juni 1964 om fremgangsmåden ved ekspropriation vedrørende fast ejendom, og Ekspropriationskommissionens 1. betænkning vedrørende gennemgang af ekspropriationslovgivningen, betænkning 330/1963. Betænkningerne må forstås sådan, at det skal tilstræbes, at der ydes fuldstændig erstatning, og at kravet om fuldstændig erstatning indebærer, at der i erstatningsudmålingen udover nedgangen i ejendommens handelsværdi kan tages hensyn til oplysninger om indgrebets påvirkning af ejendommens brugsværdi eller om genanskaffelsesværdien af tilsvarende ejendom.

Efter miljøbeskyttelseslovens § 26 a har ejendommens ejer i tilfælde af indgreb af hensyn til drikkevandsinteresser krav på fuldstændig erstatning. I bestemmelsens forarbejder findes imidlertid ikke fortolkningsbidrag til den nærmere beregning af erstatningen.

Landsretten finder på ovenstående baggrund, at der i forbindelse med afgørelser om erstatning efter skovlovens § 24 skal tages udgangspunkt i et skøn over den nedgang i ejendommens handelsværdi, som det pågældende indgreb indebærer. Med henblik på at sikre, at der udmåles fuldstændig erstatning for det tab, som ejendomsejeren lider som følge af indgrebet, kan der ved skønsudøvelsen også inddrages oplysninger om forhold på hele eller dele af ejendommen, som medfører forringelse af ejendommen herlighedsværdi eller inddragelse af ejerens rådighedsret. Alt afhængig af karakteren og intensiteten af indgrebet kan der endvidere inddrages oplysninger om indgrebets effekt på den konkrete ejendomsejers fremtidige udgifter og indtægter, dvs. driftstab. Ved udmåling af erstatning for midlertidige indgreb efter skovlovens § 21 vil oplysninger om indgrebets driftsmæssige indvirkning i sagens natur indgå med særlig vægt.

Erstatningen for det midlertidige indgreb

Denne del af A's krav om erstatning vedrører Skov- og Naturstyrelsens afgørelse af 2. august 2010, som var baseret dels på oplysningerne i A's anmeldelser af 5. juli 2010 med bilag, dels på kortrekognoscering og en efterfølgende besigtigelse.

Af afgørelsen fremgår, at blot 80,53 ha af de anmeldte godt 117 ha var registreret og kortlagt som beskyttede Natura 2000-skovnaturtyper, nærmere bestemt bøgeskov på morbund uden kristtorn, bøgeskov på muldbund, egeskov og blandet skov på mere eller mindre rig jordbund, og elle- og askeskov ved vandløb, søer og væld. Det fremgår videre af afgørelsen, at det var Skov- og Naturstyrelsens vurdering, at aktiviteterne, som A ønskede at foretage på arealerne, når de anmeldte delområder betragtedes som samlede enheder, ville indebære en forringelse af naturtyper eller levesteder for arter eller medføre betydelig forstyrrelse af arter, som Natura 2000-området er udpeget for eller være i strid med skovlovens § 8, nr. 2. Det fremgår endelig af afgørelsen, at 8,71 ha af de anmeldte arealer efter styrelsen opfattelse ikke

skulle anmeldes, fordi arealerne var ubevoksede eller bevoksede med nåletræ. Afgørelsen omfatter derfor ikke disse arealer.

Ved brev af 19. november 2010 præciserede Skov- og Naturstyrelsen, at yderligere arealer på i alt 23,96 ha ikke ville indgå i den kommende vurdering, idet renafdrift af bevoksningerne på disse arealer forudsatte dispensation fra skovlovens § 8, nr. 2, (23,14 ha) eller ikke krævede anmeldelse (0,34 ha og 0,48 ha). For så vidt angår de arealer, som efter styrelsens opfattelse kun kunne renafdrives efter dispensation, henviste styrelsen A til at indgive begrundet ansøgning herom.

På denne baggrund finder landsretten, at A i efteråret 2010 ikke havde grundlag for at tro, at styrelsens beslutning om at undersøge forholdene på A nærmere gjaldt samtlige de arealer, som A anmeldte til renafdrift den 5. juli 2010. Landsretten bemærker i den forbindelse også, at A, der er en stor og professionelt drevet virksomhed, efter det oplyste ikke tog konkrete skridt til at få afklaret sin eventuelle tvivl om, hvilke arealer der var omfattet af styrelsens afgørelse om nærmere undersøgelser. Landsretten tiltræder på denne baggrund Taksationskommissionens vurdering, hvorefter afgørelsen i relation til spørgsmålet om erstatning efter skovlovens § 24 for det midlertidige indgreb vedrører ca. 81 ha.

Landsretten frifinder herefter Miljø- og Fødevareministeriet ved Miljøstyrelsen for disse dele af A's påstande.

Erstatning vedrørende det varige indgreb

Denne del af A's krav om erstatning vedrører Skov- og Naturstyrelsens afgørelse af 30. november 2012 i medfør af skovlovens § 19 om forbud mod renafdrift, krav om naturlig selvforyngelse, begrænset adgang til jordbearbejdning, forbud mod gødskning og pesticidanvendelse mv. i anledning af A's anmeldelser fra 2004 og 2010.

På baggrund af det ovenfor anførte om erstatningsudmåling i sager om indgreb efter skovloven tiltræder landsretten det af Taksationskommissionen i afgørelsen af 19. april 2017 anførte om de overordnede momenter ved erstatningsudmålingen. Landsretten er således enig i, at A i medfør af skovlovens 24, stk. 1 og 3, har

krav på erstatning for sit tab ved det varige indgreb svarende til nedgangen i ejendommens handelsværdi som følge af de varige driftsmæssige begrænsninger på de konkrete arealer på i alt ca. 115 ha og de generelle ulemper, som indgrebet medfører.

Landsretten finder i forlængelse af Taksationskommissionens bemærkninger, at indgrebet medfører en betydelig nedgang i A s nettoindtjeningsmuligheder på arealerne, herunder på grund af den mindre grad af fleksibilitet, hvormed driften efter indgrebet kan tilrettelægges, og de øgede omkostninger til blandt andet kulturpleje.

A har til støtte for, at Taksationskommissionens skøn vedrørende den konkrete erstatningsudmåling for det varige indgreb skal tilsidesættes, fremlagt et større skriftligt materiale, herunder en række afgørelser fra taksationsmyndighederne i andre sager og erstatningsopgørelser i den foreliggende sag med underbilag, der indeholder beregninger af jordværdier ved forskellige driftsformer på de omhandlede arealer. Godsejer A og ægtefællen C har i tilknytning hertil forklaret detaljeret om de beregninger, der ligger til grund for A s erstatningsopgørelser, ligesom vidnerne D og E har afgivet forklaringer om forholdene på A .

Landsretten finder, at A ved den skete bevisførelse ikke har godtgjort, at der er grundlag for at tilsidesætte det skøn og de vurderinger, som Taksationskommissionen har foretaget på baggrund af blandt andet A s egne erstatningsopgørelser, og hvorefter nedgangen i handelsværdien ikke kan antages at modsvare den rene kapitaliserede værdi af driften af de konkret anmeldte kulturer. Landsretten bemærker i den forbindelse, at kommissionen i overensstemmelse med skovlovens § 24 sådan som denne må forstås i lyset af forarbejderne – udover beregningerne af de driftsmæssige konsekvenser af indgrebet – tillige har inddraget nedgangen i herlighedsværdi og værdien af ejerens indflydelse på fremtidig disponering.

Herefter, og da parterne er enige om størrelsen af det erstatningskrav, der vedrører påbuddet om efterladelse af hugstmodne træer, frifinder landsretten også Miljø- og Fødevarerministeriet ved Miljøstyrelsen for denne del af A s principale påstand.

Der er som følge af det anførte ikke grundlag for at tage stilling til A s subsidiære påstand vedrørende det varige indgreb, der er nedlagt for det tilfælde, at landsretten måtte være kommet frem til, at der ved erstatningsberegningerne vedrørende det varige indgreb alene kan tages højde for en periode på 10 år.

Sagens omkostninger

A ved godsejer A skal efter sagens udfald betale sagsomkostninger for landsretten til Miljø- og Fødevarerministeriet ved Miljøstyrelsen med 750.000 kr. Beløbet vedrører udgift til advokatbi-stand inklusiv moms. Ved fastsættelsen af beløbet er der ud over sagens værdi taget hensyn til sagens omfang og varighed.

T h i k e n d e s f o r r e t :

Miljø- og Fødevarerministeriet ved Miljøstyrelsen frifindes.

I sagsomkostninger for landsretten skal A ved godsejer A betale 750.000 kr. til Miljø- og Fødevarerministeriet ved Miljøstyrelsen.

Sagsomkostningerne forrentes efter rentelovens § 8 a.

(Sign.)

— — —

Udskriftens rigtighed bekræftes. Østre Landsret, den 26-10-2018

Jeanne Hansen
Souschef

HØJESTERETS DOM

afsagt tirsdag den 9. maj 2023

Sag 211/2018

(2. afdeling)

A ved godsejer A
(advokat Henrik Dichman)
mod
Miljøministeriet ved Miljøstyrelsen
(advokat Britta Moll Bown)

I tidligere instans er afsagt dom af Østre Landsrets 2. afdeling den 26. oktober 2018 (B-1819-17).

I pådømmelsen har deltaget syv dommere: Poul Dahl Jensen, Hanne Schmidt, Oliver Talevski, Kurt Rasmussen, Kristian Korfits Nielsen, Jørgen Steen Sørensen og Søren Højgaard Mørup.

Påstande

Appellanten, A ved godsejer A, har nedlagt påstand om, at indstævnte, Miljøministeriet ved Miljøstyrelsen, skal betale 30.335.841 kr., subsidiært 23.089.021 kr., med procesrente fra sagens anlæg den 18. maj 2017.

A s principale påstand er opgjort således:

”Erstatning for det midlertidige indgreb udgør: Driftstab	1.348.340 kr.
Erstatning for det varige indgreb udgør:	
1) Driftstab/likviditetstab ...	27.108.501 kr.
2) Tab rådighedsværdi/herlighedsværdi ...	<u>6.879.000 kr.</u>
Tab i alt vedrørende det varige indgreb	33.987.501 kr.

Styrelsen har opfyldt Taksationskommissionens kendelse af 19. april 2017 med: 5.000.000 kr.
hvorefter appellantens samlede principale erstatningspåstand fremkommer med: 30.335.841 kr.”

A s subsidiære påstand er opgjort ved at anvende en kalkulationsrente for nordmannsgran på 6 % i stedet for 3 %, hvilket medfører, at driftstabet/likviditetstabet for det varige indgreb er beregnet til 19.861.681 kr. i stedet for 27.108.501 kr.

Miljøstyrelsen har påstået stadfæstelse mod betaling af 653.710 kr. med procesrente fra sagens anlæg.

A har opfyldt landsrettens doms bestemmelse om sagsomkostninger og betalt 750.000 kr. til Miljøstyrelsen og har som følge heraf påstået tilbagebetaling af dette beløb med procesrente fra den 9. november 2018.

Miljøstyrelsen har heroverfor påstået frifindelse.

Supplerende sagsfremstilling

A har i perioden 2011-2015 købt landbrugsjord til produktion af juletræer. I 2011 købte hun en ejendom, hvor hun efter frasalg af en bygningslod erhvervede ca. 22 ha for en pris svarende til 109.220 kr./ha. I 2012 købte hun ca. 34 ha for 132.000 kr./ha og i 2014 og 2015 yderligere ca. 31 ha for en købesum svarende til 176.715 kr./ha.

Til brug for Højesteret er der indhentet skønserklæring af 20. november 2020 og supplerende skønserklæringer af 30. juli 2021, 4. februar 2022 og 9. november 2022 fra godsforvalter

G, skovrider H og I samt supplerende skønserklæring af 24. januar 2023 fra godsforvalter G og skovrider H

Skønsmændene har i erklæringen af 20. november 2020 besvaret bl.a. følgende spørgsmål således:

”TIL SKØNSMAND 1 OG 2
Ad omprioritering:

...

Spørgsmål 34:

Kan skønsmændene udpege relevante sammenhængende arealer på A Gods, hvortil den anmeldte produktion af pyntegrønt og juletræer kan flyttes fra de af pålægget omfattede arealer, uden at dette mindsker produktionen og indtægterne ved godsets samlede drift?"

Svar på spørgsmål 34:

Ja og Nej.

Indledningsvis skal det pointeres, at indenfor natura 2000 områder vil nyetablering af intensiv produktion af juletræer og klippegrønt mv. som forudsætter brug af hjælpestoffer (gødning og pesticider) kræve en anmeldelse til og efterfølgende godkendelse af Miljøstyrelsen, uanset om disse kulturer anlægges i løvskov eller nåleskov.

Skovbevoksede arealer, løvtræ.

Alle eksisterende ældre/afdriftsmodne løvtræbevoksninger egnede til intensiv produktion er registreret som skovnaturtyperne 9110, 9130 eller 9160. Det har således ikke været muligt at finde egnede arealer, hvor der i dag er afdriftsmodent løvtræ.

Skovbevoksede arealer, nåletræ

Der er med status 2020 kun få afdriftsmodne nåletræsbevoksninger på A , og de er alle omfattet af en natura 2000 udpegning. Vi kan ikke finde relevante sammenhængende arealer, der 1:1 kan erstatte de af påbuddet omfattede arealer.

Tages der udgangspunkt i de kulturanlæg, der er foretaget med nåletræ, primært rgr sgr og gra fra 2012 og frem til 2017, er det vores vurdering, at den anmeldte produktion af klippegrønt ville kunne være flyttet til disse kulturarealer uden, at dette mindsker produktionen og indtægterne fra klippegrønt væsentligt. Alle arealerne ligger indenfor Natura 2000 og det forudsættes således, at en tilladelse til intensiv drift, ville kunne være opnået på arealerne. Der tages forbehold for, at det ikke har været muligt at vurdere den afdrivne skovarealers alder og sundhed – idet de jo ikke længere eksisterer.

Det er ikke muligt at finde skovbevoksede arealer, der 1:1 kan erstatte den samlede produktion af både klippegrønt og juletræer på de af påbuddet omfattede arealer.

Landbrugsarealer

Landbrugsarealerne på A er meget kuperede med mange lavninger, hvor frostrisikoen vil blive meget stor især ved dyrkning af Nordmannsgran, som her ville være det naturlige træartsvalg. A har ganske vist allerede tilplantet store landbrugsarealer med Nordmannsgran, men på væsentlig bedre egnede arealer. Det er vores vurdering, at tilplantning på delområder af det resterende landbrugsareal vil betyde en fragmentering af landbrugsarealerne, som vil nedsætte deres værdi både med hensyn til landbrugsdriften som for jagtmulighederne."

Af bilag 1, udarbejdet af | , til erklæringen af 20. november 2020 fremgår bl.a.:

"3.0 Beregnede jordværdier og jordværdier i praksis

Forudsætningen om en kalkulationsrente på (mindst) 6% ved dyrkning af juletræer og pyntegrønt af Nordmannsgran kan testes mod prismekanismen i det ”faktiske marked”. En af de logiske test, der kan udføres, er at sammenligne de (teoretisk beregnede) jordværdier for juletræs- og pyntegrøntsdyrkning med de markedspriser, der pt. opnås for nogen landbrugsjord, egnet til juletræs- og pyntegrøntsdyrkning.

Som udgangspunkt bør den teoretisk beregnede jordværdi for (skovbrugets) juletræs- og pyntegrøntsproduktion ikke kunne ligge markant over prisen for egnede landbrugsarealer til juletræs- og pyntegrøntsdyrkning. Såfremt en jordværdiberegning for en juletræ- og pyntegrøntsomsætningsbalance fx ligger væsentligt over markedsprisen for dyrkningsegnet landbrugsjord, må konklusionen være, at enten:

- er markedet for landbrugsjord i Danmark i ubalance og/eller ikke et perfekt og markedstransparent marked (der er generelt ikke noget, der indikerer at dette skulle være tilfældet) eller også
- afspejler det, at den anvendte kalkulationsrente ved jordværdiberegningen formodentlig er for lavt ansat.

I Bilag 2, Figur 5, er for 2 A omsætningsbalancer (én for Nordmannsgran Juletræsdyrkning, én for Nobilis pyntegrøntsdyrkning) foretaget beregning af Jordværdien ved de 2 dyrkningsformer for kalkulationsrenter i spændet 1-18%.

Af figuren kan følgende konkluderes:

- den interne forrentning af NGR Juletræsdyrkning i 9-årig omdrift er ca. 13,5%
- den interne forrentning af NOB Pyntegrøntsdyrkning i 35 årig omdrift er ca. 11%
- ved en kalkulationsrente på 6% giver NGR Juletræsdyrkning i 9-årig omdrift en Jordværdi på ca. 165.000 Dkr/ha, og NOB Pyntegrøntsdyrkning i 35 årig omdrift en Jordværdi på ca. 85.000 Dkr

Disse ”Jordværdier” skal sammenlignes med prisen på lettere marginale landbrugsjorder, egnede til juletræs- og pyntegrøntsdyrkning, hvor en markedspris på niveauet knap 100.000-160.000 Dkr/ha forekommer sandsynlig.”

I erklæringen af 30. juli 2021 har skønsmændene besvaret bl.a. følgende spørgsmål således:

”TIL SKØNSMAND 1 OG 2

Spørgsmål SS ID om omprioritering og rentesats

- a) Skønsmændene har i svaret på spørgsmål 34 anført, at skønsmændene ikke kan finde sammenhængende arealer, der 1:1 kan erstatte de af påbuddet omfattede arealer. Skønsmændene bedes uddybe, hvad der menes hermed.
- b) Hvilken hektarstørrelse bør en skovafdeling med henholdsvis nordmannsgran, nobilis og sitkagran have for, at den kan drives rentabelt og dermed kan være aktuelt for omprioriteringen?
- c) Skønsmændene anfører, at den anmeldte produktion af klippegrønt ville kunne være flyttet til de kulturanlæg, der er foretaget med nåletræ fra 2012 og frem til 2017. Gælder det også for de anmeldte kulturer med sitkagran?

- d) Skønsmændene har i svaret på spørgsmål 34 forudsat, at omprioriteringen skulle ske til afdriftsmodne arealer. Der er imidlertid ikke noget lovkrav om afdriftsmodenhed for så vidt angår omlægning til juletræer og pyntegrønt i kort omdrift, jf. skovlovens § 9. Skønsmændene bedes derfor i svaret på spørgsmål 34 inddrage ikke afdriftsmodne arealer for så vidt angår den anmeldte drift med nordmannsgran til juletræer, da den anmeldte drift af nobilis til pyntegrønt skal foregå i lang omdrift.
- e) Skønsmændene bedes i sammenhæng med svaret på litra d) oplyse tabet ved omprioritering til de ikke afdriftsmodne arealer, hvor tabet ved omprioritering til juletræer og pyntegrønt vil være mindst.
- f) ...

Svar på spørgsmål SS ID:

- a) Alternative arealer, som i forholdet 1:1 kan erstatte de af påbuddet omfattede arealer, har skønsmændene vurderet til mindst at skulle være lige så egnede til den anmeldte drift ud fra:
 - Arealstørrelse
 - Tilsvarende jordbundsforhold
 - Tilsvarende beskyttelse i forhold til klimaeksponering
 - Ikke få negativ indflydelse på hugstfølgeforholdene for nabobevoksninger
 - Ikke betyde øgede omkostninger til eksempelvis transport til læsseplads o.lign.
- b) Der kan naturligvis ville svares eksakt på spørgsmålet; men ud fra forholdene på BT er det vores vurdering, at en rationel drift på fredskovspligtig jord vil kræve arealstørrelser på minimum:
 - Nordmannsgran: 3 ha
 - Nobilis 2 ha. På opgørelsestidspunktet 1/12-2012 var NOB eller andre skovtræarter så økonomisk overlegen, at også væsentligt mindre arealer kunne konverteres til NOB med god rentabilitet.
 - Sitkagran: 1 ha. Kravene til arealstørrelse for SGR er i virkeligheden langt mindre end for NGR og NOB, idet SGR ofte bliver brugt til at udfylde små urationelle arealer pga. SGR's meget store dyrkningsmæssige amplitude.
- c) Ja.
- d)

Skønsmændene skal indledningsvis for en god ordens skyld fremhæve:

- at skønsmændene er uvidende om, at der i skovloven er hjemmel til at konvertere ikke afdriftsmodne bevoksninger til juletræer i kort omdrift.
- at denne hjemmel er ukendt i branchen som sådan.
- at det bla. af kammeradvokatens udarbejdede påstandsdokument til Østre Landsret dateret den 18 august 2018 på side 3-4 fremgår, at Miljøstyrelsen fastholder, at ikke afdriftsmodne bevoksninger ikke kan afdrives uden dispensation for skovlovens § 8 stk. 2.

Der er taget udgangspunkt i, at der skal findes ca. 25 ha svarende til det samlede areal med juletræer i kort omdrift.

Alle efterfølgende data er hentet fra KW-plans bevoksningsdatabase for A med tilhørende skovkort, statusår 2019/2020 fremsendt til skønsmændene. For at kunne udpege mulige arealer er databasen screenet efter følgende principper:

- Ingen arealer med registreret natura 2000 skovtyper eller arealer beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3
- Bevoksning af en størrelse på mindst 3 ha
- Anlægsår 2010 eller ældre svarende til årstallet for A sidste anmeldelser om afdrift.

Med udgangspunkt i filteret er udvalgt eksempler på egnede store bevoksninger uden intensive grøftesystemer suppleret med omgivende og mindre bevoksninger, såfremt dette måtte give mening f.eks. med henblik på hugstfølgeproblematikker. Vedlagt er 3 eksempler på udvalgte områder jf. vedhæftede kortbilag

- Haverum med et samlet areal på 21,5 ha
- Storskoven med et samlet areal på 19,7 ha
- Tang krog i alt 12,5 ha

Arealerne er ikke gennemgået fysisk – men alene på baggrund af kortstudier. I de udpegede områder konverteres både løv og nål, når disse ikke er udpeget som registrerede natura 2000 skovtyper. Nyetablering af arealer med intensiv produktion i natura 2000 arealer skal anmeldes til Naturstyrelsen. Det forudsættes således, at Naturstyrelsen i forbindelse med anmeldelsen undlader at pålægge restriktioner på konvertering af ikke afdriftsmodne bevoksninger til arealer med intensiv drift.

De ovenstående områder er blot eksempler. Der kan tænkes mange andre muligheder. På baggrund af dette konkluderes det, uden der er foretaget en fysisk kontrol af de udpegede arealer i skoven, at det er muligt at udpege ca. 25 ha til rationel juletræsproduktion under forudsætning af at:

- Ikke afdriftsmodne arealer må inddrages uden dispensation fra skovloven
- At Naturstyrelsen, ved A anmeldelse af nyetablering af arealer med intensiv produktion i natura 2000 arealer, undlader pålæg af yderligere restriktioner.

e)

Af spørgsmålet fremgår det, at skønsmændene bedes beregne tabet ved omprioritering, af de ikke afdriftsmodne arealer, hvor tabet vil være mindst. Et præcist svar på dette spørgsmål vil udløse et omfattende arbejde ...

Arbejdet er af et sådant omfang, at skønsmændene ikke har mulighed for at gennemføre dette uden, at det udløser et meget stort ekstra og ikke indregnet tidsforbrug.

Derfor har skønsmændene anvist de principielle overvejelser ved tabsberegningerne og på baggrund af en række forudsætninger herefter beregnet tabet for de 3 udvalgte områder, jf. svar på ss1D,d.

For alle efterfølgende beregninger lægges der følgende forudsætninger til grund:

- Ikke afdriftsmodne arealer kan inddrages uden dispensation fra skovloven.
- at Naturstyrelsen ved anmeldelse af nyetablering af arealer med intensiv produktion i natura 2000 arealer undlader pålæg af yderligere restriktioner.
- Der tages i alle beregninger udgangspunkt i de omsætningsbalancer, der foreligger for træarterne eg, bøg, ær og sgr. Ved afvigende træart benyttes den af de 4 træarter, der passer bedst.

...

Tabet/gevinsten når A pålægges at konvertere en ikke afdriftsmoden bevoksning til juletræer opgøres således:

Tabet/gevinsten i kr/ha = Jordværdien for nordmannsgran – (Venteværdien af den eksisterende bevoksning ved konvertering – indtægten fra afdrift af eksisterende bevoksning ved konvertering)

Tabet/gevinsten ved at A er pålagt cyklisk drift af bøg på de anmeldte arealer til juletræer opgøres som:

Tabet i kr/ha = Jordværdien af nordmannsgran – Kapitalværdien i år 0 af bøg i cyklisk drift

Det samlede tab ved ikke at have et frit træartsvalg i forlængelse heraf opgøres som differencen mellem de to tabsberegninger, efter følgende formel:

Tabet i kr/ha = (Venteværdien af eksisterende bevoksning – indtægten fra afdrift af eksisterende bevoksning) – (kapitalværdien i år 0 af bøg i cyklisk drift).

Bemærk, at da den efterfølgende træart i begge tilfælde er nordmannsgran, kan jordværdien udelades af formlen. Bemærk tillige at da kapitalværdien for bøg i cyklisk drift i år 0 er negativ øges erstatningen, idet A pålægges en drift med negativ kapitalværdi på de anmeldte arealer.

...

Den gennemsnitlige erstatning de i alt 53,7 ha kan opgøres til 92.205 kr./ha. Den største beregnede erstatning er på 105.414 kr/ha for de 21,5 ha i Haverum skov, idet der her indgår en del ældre løvtræarealer. Den mindste erstatning ses i området Storskoven, hvor erstatningen kan opgøres til 80.447 kr./ha.

Kombineres arealer fra Storskoven med f.eks. litra 180b, c, d fra Tang Krog udpeges et areal på 28,8 ha med en gennemsnitlig erstatning på 84.009 kr./ha.

Det skal understreges, at arealudpegningen ikke er kontrolleret på stedet, og arealernes egnethed til nordmannsgran er baseret på kortstudier, topografi, forekomsten af grøfter og indtryk indsamlet fra den første skovgennemgang.”

I erklæringen af 4. februar 2022 har skønsmændene besvaret bl.a. følgende spørgsmål således:

”TIL SKØNSMAND 1 OG 2

Spørgsmål SS IH:

I svaret på spørgsmål SS ID, litra a, har skønsmændene opstillet forudsætninger for at omprioritere i forholdet 1:1. Mener skønsmændene, at det ikke er muligt at omprioritere dele af de anmeldte arealer med nordmannsgran til arealer med hugstmodne bevoksninger?

I samme spørgsmål, litra c svares ja. Skal det forstås således, at der på de pågældende arealer har kunnet gennemføres de anmeldte tilplantninger med både nobilis og sitka-gran?

I samme spørgsmål, litra e har skønsmændene foretaget beregninger af tab ud fra almindelige skovøkonomiske principper. Skønsmændene bedes bekræfte, at skønsmændene i beregningerne ikke har inddraget den af Taksationskommissionen udmålte erstatning i opgørelsen af tabet ved, at A skal omprioritere den anmeldte hugst til arealer med ikke-hugstmodne bevoksninger.

Svar på spørgsmål SS IH:

IH, afsnit 1

Ja vi mener, at det ikke er muligt at omprioritere hele det anmeldte areal til hugstmodne bevoksninger og dermed vil der være dele af det anmeldte areal, der ikke kan omprioriteres. Se i øvrigt vores besvarelser i spørgsmål 34 og SSID

IH afsnit 2

Ja det skal forstås sådan, at den både anmeldte produktion med nobilis og sitka kan omprioriteres.

IH afsnit 3

Vi kan bekræfte at vi ikke har inddraget den af Taksationskommissionen udmålte erstatning i opgørelsen af tabet ved, at A skal omprioritere den anmeldte hugst til arealer med ikke-hugstmodne bevoksninger.”

I erklæringen af 9. november 2022 har skønsmændene besvaret bl.a. følgende spørgsmål således:

”TIL SKØNSMAND 1 OG 2

Spørgsmål SS 20:

I forlængelse af skønsmændenes svar på spørgsmål SS IK bedes skønsmændene oplyse, til hvilke konkrete arealer, skønsmændene har forudsat, omprioriteringen sker til, og hvorvidt der kan forventes samme afkast af Nordmannsgran på de pågældende arealer som på de anmeldte arealer?

Svar på spørgsmål SS 20:

Der henvises til besvarelsen af spørgsmål SS IK. Her kan gentages at:

Skønsmændene har vurderet, at i afdelingerne 321 – 322 ... er der, korrigeret for lavtliggende arealer, et nettoareal på 5,1 ha egnet til dyrkning af nordmannsgran. Ifølge oplysninger fra skovfoged og ejer har BT tidligere dyrket nordmannsgran på arealet; men efter afdrift valgt ikke at gentilplante arealet med nordmannsgran pga. frostproblemer på dele af arealerne. Skønsmændene kan have svært ved at modbevise dette forhold; men det er vores vurdering, at dette areal er ligeså egnet til dyrkning af nordmannsgran som de anmeldte arealer, og at der på dette areal kan forventes det samme afkast som på de anmeldte arealer.

...

Spørgsmål SS IK

I svaret på spørgsmål SS IH, 1. afsnit vedr. omprioritering af den anmeldte tilplantning med nordmannsgran skriver skønsmændene, at det ”ikke er muligt at omprioritere hele det anmeldte areal til hugstmodne bevoksninger og dermed vil der være dele af det anmeldte areal, der ikke kan omprioriteres”.

Skønsmændene bedes derfor angive, hvor stor en del af den anmeldte tilplantning med nordmannsgran, der kan omprioriteres til arealer med hugstmodne bevoksninger, jf. svar på spørgsmål SS ID, litra b)?”

Svar på spørgsmål SS IK:

Skønsmændene har med udgangspunkt i skovkort og bevoksningslister fra 2020 udvalgt mulige hugstmodne bevoksninger, som A eventuelt kunne have afdrevet og efterfølgende tilplantet i stedet for de ansøgte arealer i Anmeldelserne fra 2012 ... Heraf viser Anmeldelse 1 og Anmeldelse 5, at der i givet fald skal findes ca. 25 ha alternative arealer.

Den teoretiske gennemgang af bevoksningsliste og kort er lavet ud fra følgende forudsætninger:

- Afdriftsarealet skal sammen med afdriftsmodne nabobevoksninger minimum udgøre et samlet areal på 3 ha af hensyn til rationel drift.
-
- Afdriftsmodenhed i 2012 er defineret som Bøg 110 år. Eg 140 år. RGR 40 år. SGR 40 år. GRA 40 år. DGR 70 år. Omdriften for DGR er sat højere end de øvrige nåletræsarter, idet DGR er stormfast, fastholder en høj tilvækst, og der er et etableret marked for specialeffekter af DGR i store dimensioner.
-
- NOB er fravalgt, idet jordværdierne ved de valgte rentefødder er højere for NOB end for NGR.
-

- Bevoksningerne må ikke være udpeget som Natura 2000 skovnaturtyper
-
- Arealerne må ikke være intensivt grøftede.

Af bilag SS IK.1 fremgår det, at skønsmændene teoretisk har kunnet udpege et potentielt samlet areal på 70,64 ha fordelt på 22 afdelinger og i alt 34 litra. På bilaget er de enkelte litra listet sammen, når de udgør et sammenhængende potentielt dyrkningsareal.

Den 13. oktober blev hver af disse afdelinger og litra besøgt (sammen med godsejer -
A , skovfoged K og F fra Styrel-
).

Hver bevoksnings egnethed som nordmannsgranjuletræsareal blev nøje vurderet, og resultaterne heraf fremgår af Bilag SS IK.1.

Ud af de 70,64 ha vurderes et areal på 5,67 ha som værende egnet til dyrkning af nordmannsgran. Arealet ligger i afdelingerne 321-323. Korrigeret for lavtliggende arealer er nettoarealet 5,1 ha. Ifølge oplysninger fra skovfoged og ejer har BT tidligere dyrket nordmannsgran på arealet; men efter afdrift valgt ikke at gentilplante arealet med nordmannsgran pga. frostproblemer på dele af arealerne. Skønsmændene kan have svært ved at modbevise dette forhold; men det er vores vurdering, at dette areal er ligeså egnet til dyrkning af nordmannsgran som de anmeldte arealer, og at der på dette areal kan forventes det samme afkast som på de anmeldte arealer.

Ud af de 70,64 ha vurderes de resterende 64,97 ha som værende ikke egnede eller også falder de udenfor de opsatte forudsætninger. Her knyttes udvidede kommentarer til nogle af områderne.
..."

I erklæringen af 24. januar 2023 har skønsmændene besvaret bl.a. følgende spørgsmål således:

"TIL SKØNSMAND 1 og 2

Spørgsmål SS IL:

Skønsmændene anmodes om at oplyse, om de 5,67 ha, i afdelingerne 321-323, der indgår i besvarelsen af spørgsmål SS IK som værende egnede til dyrkning af nordmannsgran, er sammenfaldende med skovbevoksede arealer, nåletræ, der indgår i besvarelsen af spørgsmål 34, som "kulturanlæg, der er foretaget med nåletræ, primært rgr sgr og gra fra 2012 og frem til 2017" som værende egnede til den anmeldte produktion af klippegrønt, eller om de kulturanlæg, som er omtalt i svaret på spørgsmål 34, ligger i andre afdelinger?

Hvis der er sammenfald mellem arealerne anvist i besvarelsen af de to spørgsmål, anmodes der om en arealmæssig opgørelse af sammenfaldet.

Svar på spørgsmål SS IL:

Arealerne i afdelingerne 321-323, der indgår i besvarelsen af spørgsmål SS IK, er sammenfaldende med arealer, der indgår i besvarelsen af spørgsmål 34. Arealerne i afdeling 321-323 er egnet til dyrkning af både ngr og nob.

Det arealmæssige sammenfald udgør brutto 5,67 ha. Det dog bemærkes, at det egnede areal til dyrkning med nordmannsgran i afdeling 321-323, korrigeret for lavtliggende arealer og arealer afskåret af grøfter, udgør netto 5,1 ha og ikke 5,67 ha, se f.eks. tidligere fremsendt bilag SS IK.1. I svaret på spørgsmål 34 er der ikke foretaget den samme forudgående detaljerede gennemgang af alle de potentielt egnede arealer. Hvis det var sket, ville der være gennemført den samme korrektion af arealet. Og dermed kan det arealmæssige sammenfald netto opgøres til 5,1 ha.

Arealerne udgør dog kun en delmængde af de arealer, der ligger til grund for besvarelsen af spørgsmål 34. Ifølge bevoksningslisten for A (status 2019/2020) udgør kulturanlæg med arterne rgr, sgr og gra fra 2012-2017 således 122,35 ha.

Det skal i øvrigt bemærkes, at bevoksningslisten (status 2019/2020) viser, at A i perioden 2012 til 2017 tilplantede et samlet areal med NOB på 39,06 ha. Disse arealer med nobilis indgår ikke i besvarelsen af spørgsmål 34, men underbygger skønsmændenes vurdering af, at arealet anmeldt til nobilis kunne være flyttet til andre arealer på distriktet.”

Anbringender

A har supplerende anført navnlig, at erstatningen for midlertidige og varige indgreb efter skovlovens § 24 skal udmåles efter de samme principper. Det skal ved erstatningsfastsættelsen lægges til grund, at A kunne og ville have iværksat de anmeldte aktiviteter, hvis det var blevet tilladt.

Skov- og Naturstyrelsen meddelte ved brev af 2. august 2010, at styrelsen ønskede at foretage en nærmere undersøgelse af alle de anmeldte 117 ha. Erstatningen for det midlertidige indgreb skal derfor omfatte hele arealet. Der er endeligt gjort op med erstatningen for det midlertidige indgreb på den del af arealet på 81 ha, som blev omfattet af det endelige indgreb, men der skal tilkendes erstatning for alle de resterende 36 ha og ikke kun de 28 ha, som Miljøstyrelsen for Højesteret har anerkendt at skulle betale erstatning for.

Erstatningen for det midlertidige indgreb på de 36 ha skal fastsættes til 1.348.340 kr., der udgør differencen mellem 4.805.623 kr., som Natur- og Miljøklagenævnet ville tilkende for samtlige 117 ha, og 3.457.283 kr., som er den erstatning, som Natur- og Miljøklagenævnet tilkendte for arealet på 81,31 ha.

Vedrørende det varige indgreb skal der gives erstatning for tab på det område, der er omfattet af rådighedsbegrænsningen, og for tab og ulemper på restejendommen.

Tabet på det berørte område skal opgøres efter et brugsværdiprincip. Højesteret har i UfR 2023.2323 udtalt, at erstatning for særlig brugsværdi for ejeren må forudsætte navnlig, at ejeren på ekspropriationstidspunktet udnyttede ejendommens særlige brugsværdi eller havde såvel vilje som evne til at gøre det inden for en overskuelig tid, og at ejeren som følge af ekspropriationen blev afskåret herfra. Dette er tilfældet i den foreliggende sag, idet A

havde såvel vilje som evne til de anmeldte aktiviteter, men blev afskåret herfra som følge af indgrebet.

De skønsrapporter, der er indhentet for Højesteret, understøtter den metode for erstatningsopgørelse af driftstab, som A har brugt til at beregne sit tab. Skønsmændene er fremkommet med nogle korrektioner til A tal på ca. 5,5 %, men har i det store og hele godkendt A opgørelse for landsretten. Med korrektionerne kan det varige driftstab ved en kalkulationsrente på 3 % for alle træarter beregnes til 27.108.501 kr.

Uanset hvilken kalkulationsrente der benyttes, kan der ikke være tvivl om, at A reelle driftstab ved indgrebene er væsentligt større end den erstatning, som Taksationskommissionen har fastsat.

Miljøstyrelsen er bundet af den anvendte kalkulationsrente på 3 % dels som følge af en aftale herom, dels som følge af styrelsens adfærd i 8 år (fra 2009 til 2017). Styrelsen har adskillige gange bekræftet aftalen, og det er først nu, da styrelsen i den konkrete sag kan se, at aftalen er til ugunst for styrelsen, at styrelsen forsøger at løbe fra aftalen.

Den høje jordværdi, der fremkommer ved A A rentevalg. Kalkulationsrenten på 3 % medfører en højere jordværdi for juletræer, hvilket er årsagen til, at A planter juletræer i stedet for løvskov.

Derudover skal der anvendes den samme kalkulationsrente for alle træarterne ved sammenligningen af jordværdier. En kalkulationsrente på 3 % benyttes generelt ved beregningen af erstatning for Natura 2000-indgreb, jf. bl.a. Naturstyrelsens afgørelse af 9. januar 2019.

Erstatningskravet udgør for så vidt angår herlighedsværdi 6.936.000 kr. svarende til 60.000 kr. pr. ha. Tabet for herlighedsværdi er opgjort efter samme principper, som har fundet udtryk i Agernæs-sagen (Naturklagenævnets afgørelse af 18. marts 2009 i sag NKN-111-00035 og Taksationskommissionens kendelse af 18. september 2009 i sag 368).

Vedrørende spørgsmålet om omprioritering af driften gælder der ikke en tabsbegrænsningspligt i form af en pligt til at flytte de anmeldte aktiviteter til andre arealer og omlægge driften af disse (omprioritering). Miljøstyrelsen har endvidere ikke dokumenteret, hvad tabet i så fald kunne have været begrænset til. Det bemærkes herved, at skønsmændene efter en minutøs og fysisk gennemgang af A arealer alene har kunnet finde 5,1 ha ud over de anmeldte arealer, som var egnede til dyrkning af nordmannsgran.

Miljøstyrelsen har anført navnlig, at det anerkendes, at A har krav på yderligere 653.710 kr. i erstatning for det midlertidige indgreb, hvorimod det bestrides, at A har krav på yderligere erstatning for det varige indgreb.

Vedrørende det midlertidige indgreb anerkendes det, at der skal ydes erstatning for 28,52 ha ud af de omtvistede ca. 36 ha for så vidt angår forsinket tilplantning. De resterende arealer på ca. 8 ha var ikke anmeldelsespligtige arealer. For hovedpartens vedkommende krævedes dispensation efter skovlovens § 8, nr. 2, idet de ikke var afdriftsmodne, og idet den anmeldte aktivitet (nobilis i lang omdrift) ikke er omfattet af undtagelsen fra dispensationskravet i skovlovens § 9, nr. 2. Erstatning blev derfor afvist med rette for disse ca. 8 ha. Tabet for den forsinkede tilplantning på 28,52 ha kan på baggrund af skønsmændenes besvarelser beregnes til i alt 437.358 kr.

Tabet for den forsinkede afdrift angår et areal på 28,15 ha, idet 0,37 ha af de nævnte 28,52 ha var ubevoksede. Tabet er opgjort til 216.352 kr. ved anvendelse af gennemsnitstal fra Taksationskommissionens kendelse for de 81,31 ha, som Taksationskommissionen udmålte erstatning for.

Den samlede erstatning for det midlertidige indgreb på de ca. 28 ha, hvor styrelsen anerkender erstatningspligt, kan derfor opgøres til 653.710 kr.

Erstatningen på i alt 7.081.200 kr. for det varige indgreb udmålt af Taksationskommissionen udgør fuld erstatning, og det er ikke godtgjort, at det varige tab overstiger dette beløb. Ved erstatningsfastsættelsen skal som anført af landsretten tages udgangspunkt i nedgangen i ejendommens handelsværdi, idet der kan inddrages oplysninger om forringelse af herlighedsværdi, om indskrænkning i ejerens rådighedsret og om driftstab.

A har som følge af mulighederne for i betydeligt omfang at flytte den anmeldte produktion til andre arealer på ejendommen (omprioritere) ikke krav på yderligere erstatning. Restriktionerne er lagt på to ejendomme på henholdsvis 1.183 ha og 675 ha, hvilket taler for, at det må have været muligt at omprioritere de anmeldte bevoksninger til andre arealer. Skønsmændenes besvarelser støtter vurderingen af, at A i vidt omfang har mulighed for at begrænse sit tab ved at omprioritere de anmeldte bevoksninger af nordmannsgran, nobilis og sitkagran til andre skovarealer på ejendommen. A har endvidere i årene 2011-2015 købt store arealer til produktion af juletræer.

A's krav om erstatning for varige driftstab som opgjort i den principale påstand kan ikke tages til følge, allerede fordi erstatningskravet er opgjort med anvendelse af en kalkulationsrente på 3 % ved beregning af jordværdien for arealer med nordmannsgran. Skønsmand 3 har vurderet, at kalkulationsrenten for nordmannsgran bør fastsættes til 6 %, hvilket skønsmand 1 og 2 har erklæret, at de er enige i.

Erstatningskravet for varige driftstab i den subsidiære påstand kan heller ikke tages til følge, da det er opgjort på grundlag af jordværdier, der for nordmannsgran og nobilis er for høje, hvilket understøttes af skønserklæringerne. Ved beregningen af jordværdien for nobilis bør der anvendes en kalkulationsrente på 4,5 %, idet skønsmand 2 har vurderet, at kalkulationsrenten bør fastsættes til 4 % for nobilis, mens skønsmand 3 har vurderet, at renten bør være 4-5 %.

Det bestrides, at der er indgået en aftale om en kalkulationsrente på 3 % for nordmannsgran og nobilis. Der er heller ikke afgivet nogen bindende proceserklæring om en kalkulationsrente på 3 %.

Når der anvendes en kalkulationsrente på 6 % for nordmannsgran og på 4,5 % for nobilis og tages højde for mulighederne for at omprioritere på ejendommen, kan tabet forbundet med den fremtidige drift beregnes til 4.048.583 kr. Det giver ikke grundlag for at tilsidesætte Taksationskommissionens sagkyndige vurdering.

Herlighedsværdien forbundet med skovene på A er navnlig knyttet til bøge- og egeskoven, som pålægget beskytter. Det fremgår af Taksationskommissionens afgørelse, at den fortsatte drift af bøge- og egeskov højst i begrænset omfang vil forringe mulighederne for jagt. Konvertering af arealerne til nordmannsgran, nobilis og sitkagran vil forringe mulighederne for jagtlejeindtægter. Det er modstridende at kræve erstatning for tabte indtægter ved en mere rentabel driftsform i form af drift af nordmannsgran og nobilis og samtidig kræve erstatning for tab af herlighedsværdi, som er knyttet til den hidtidige drift af arealerne.

Højesterets begrundelse og resultat

Sagens baggrund og problemstillinger

A ved A ejer og driver et skovområde på Fyn på omkring 1.800 ha. Sagen angår fastsættelse af erstatning i anledning af, at driften af nogle skovarealer i en periode har været undergivet midlertidige restriktioner og for en dels vedkommende er pålagt varige restriktioner i medfør af skovlovens regler om Natura 2000.

A anmeldte den 27. september 2004 renafdrift, dvs. hugst af alle bevoksninger, og efterfølgende naturforyngelse med ær (ahorn) på en del af skovområdet. Skov- og Naturstyrelsen traf den 27. oktober 2004 afgørelse om, at styrelsen ville foretage en nærmere vurdering af de anmeldte aktiviteter, hvilket indebar, at A ikke iværksatte aktiviteterne. Først ved Naturstyrelsens afgørelse af 30. november 2012 blev der taget endelig stilling til de anmeldte aktiviteter. Afgørelsen indebar, at der blev lagt varige restriktioner på et skovareal på ca. 33 ha.

A anmeldte den 5. juli 2010 renafdrift og etablering af produktion af nåletræer (nordmannsgran til juletræer, nobilis til pyntegrønt og sitkagran til tømmer) på arealer på i alt ca. 117 ha. Skov- og Naturstyrelsen traf den 2. august 2010 afgørelse om, at styrelsen ville

foretage en nærmere vurdering af de anmeldte aktiviteter, hvilket indebar, at A ikke iværksatte aktiviteterne. Ved Naturstyrelsens afgørelse af 30. november 2012 blev der taget endelig stilling til de anmeldte aktiviteter. Af de i alt ca. 117 ha blev der lagt varige restriktioner på ca. 81 ha, mens ca. 36 ha ikke blev omfattet af de varige restriktioner.

Der blev således ved afgørelsen af 30. november 2012 pålagt skovarealer på tilsammen ca. 115 ha (ca. 33 ha og ca. 81 ha) varige rådighedsindskrænkninger med hensyn til, hvordan arealerne skal drives. Af bestemmelserne i pålægget fremgår bl.a., at arealerne ikke må renafdrives, at arealerne skal være domineret af bestemte trætyper, at et nærmere angivet antal træer ikke må fældes, og at der ikke må anvendes gødning og pesticider. Bestemmelserne i pålægget er til hinder for, at der kan plantes nåletræer og ær på arealerne.

Sagens hovedspørgsmål er, hvilken erstatning der tilkommer A for tab som følge af de varige restriktioner på disse arealer.

Herudover er spørgsmålet, hvilken erstatning A er berettiget til for tab på grund af de midlertidige restriktioner, der er en følge af afgørelsen af 2. august 2010, på de arealer, som ikke blev omfattet af varige restriktioner (ca. 36 ha). Det bemærkes, at der ved Østre Landsrets dom af 27. juni 2017 (sag B-621-16) er gjort endeligt op med A krav på erstatning for tab som følge af midlertidige restriktioner for så vidt angår de arealer, der blev pålagt varige rådighedsindskrænkninger.

Generelt om erstatning for rådighedsindskrænkninger

Efter skovlovens § 14, stk. 1, skal miljøministeren udarbejde en Natura 2000-skovplan for de skovbevoksede, fredskovspligtige arealer i de internationale naturbeskyttelsesområder.

Efter skovlovens § 17, stk. 1, skal der for arealer, der er omfattet af lovens § 14, stk. 1, inden iværksættelse af de aktiviteter, der er nævnt i bilag 1 til loven, gives skriftlig meddelelse herom til miljøministeren med henblik på en vurdering af virkningen på området under hensyntagen til områdets bevaringsmålsætninger. De aktiviteter, der er nævnt i bilag 1, omfatter bl.a. renafdrift af løvskov og nyetablering af intensiv produktion af pyntegrønt, juletræer mv., som forudsætter brug af hjælpepestoffer (gødning og pesticider). Det følger af § 17, stk. 3, at en anmeldelsespligtig aktivitet ikke må iværksættes, hvis ministeren senest 4 uger efter modtagel-

sen af meddelelsen har truffet afgørelse om at ville foretage en nærmere vurdering af aktiviteten.

Efter lovens § 19 skal miljøministeren pålægge ejeren af en ejendom i eller uden for internationale naturbeskyttelsesområder den drift eller de andre foranstaltninger, der er nødvendige for at realisere Natura 2000-skovplanen, hvis der ikke kan indgås aftale efter § 18 på rimelige vilkår eller en allerede indgået aftale ikke overholdes.

Ifølge lovens § 24, stk. 1, ydes der erstatning for tab, som afgørelser efter § 17 og § 19 påfører en ejer. Det fremgår af forarbejderne til skovlovens § 24 (Folketingstidende 2003-04, tillæg A, lovforslag nr. L 145, s. 5332), at erstatning fastsættes som en engangserstatning for nedgang i handelsværdien som følge af indgrebet.

A *tab som følge af varige restriktioner*

Taksationskommissionen har tilkendt en erstatning på i alt 7.081.200 kr. for tab som følge af de varige restriktioner på ca. 115 ha (ca. 33 ha, hvor der var anmeldt produktion af ær, og ca. 81 ha, hvor der var anmeldt produktion af juletræer, pyntegrønt og sitkagran). Heraf udgør 2.081.200 kr. erstatning for, at et vist antal træer ikke må fældes. Parterne er enige om denne erstatningspost, men ikke om opgørelsen af tabet som følge af de øvrige restriktioner, som Taksationskommissionen har opgjort til 5 mio. kr.

Det fremgår af afgørelsen, at Taksationskommissionen har foretaget et samlet skøn over nedgangen i ejendommens handelsværdi. Forringelsen af arealernes brugsværdi er indgået i kommissionens skøn, idet kommissionen har fundet, at indgrebet medfører væsentlige begrænsninger i driften af arealerne, som forhindrer ejeren i en optimal udnyttelse af arealerne. Kommissionen har afvist, at tabet kan opgøres som den rene kapitaliserede værdi af driften af de anmeldte fremtidige aktiviteter (produktion af juletræer, pyntegrønt mv.). Kommissionen har herved lagt til grund, at A havde mulighed for i betydeligt omfang at sikre de ønskede driftsaktiviteter på anden vis inden eller uden for området (omprioritere).

Højesteret tiltræder, at A mulighed for at anvende andre arealer til de anmeldte aktiviteter og derved at begrænse sit tab skal indgå ved fastsættelsen af erstatningen. Skøns-

mændenes besvarelser giver ikke grundlag for at tilsidesætte Taksationskommissionens skøn med hensyn til muligheden for at begrænse tabet.

Det bemærkes herved, at skønsmændenes besvarelser må forstås således, at de anmeldte aktiviteter på ca. 61 ha vedrørende produktion af juletræer, pyntegrønt og sitkagran uden væsentligt tab kunne flyttes til andre af A s arealer ved inddragelse af arealer med hugstmodne bevoksninger. De resterende ca. 20 ha vedrørende produktion af juletræer kunne flyttes til arealer med ikke hugstmodne bevoksninger. Det tab, der ville være ved at inddrage ikke hugstmodne bevoksninger til de anmeldte aktiviteter, ville ifølge skønserklæringerne udgøre gennemsnitligt ca. 92.000 kr./ha.

Det bemærkes endvidere, at det fremgår af skønserklæringerne, at markedsprisen på lettere marginal landbrugsjord, der er egnet til juletræs- og pyntegrøntsdyrkning, må antages at være i størrelsesordenen 100.000-160.000 kr./ha. Dette er i overensstemmelse med, at Brahetrolleborg i perioden 2011-2015 har købt landbrugsjord til juletræsproduktion for en pris på gennemsnitligt ca. 140.000 kr./ha.

Taksationskommissionen har også vurderet restriktionernes betydning for bl.a. jagtindtægter og ejendommens herlighedsværdi, og dette er indgået i kommissionens samlede skønsmæssige vurdering af nedgangen i ejendommens handelsværdi. Der er ikke ved syn og skøn eller på anden måde tilvejebragt oplysninger vedrørende restriktionernes betydning for ejendommens herlighedsværdi og for jagtindtægter.

På den anførte baggrund finder Højesteret, at der ikke er grundlag for at tilsidesætte Taksationskommissionens skøn over tabet som følge af de varige restriktioner, som blev pålagt ved Skov- og Naturstyrelsens afgørelse af 30. november 2012.

A *tab som følge af midlertidige restriktioner*

A indgav den 5. juli 2010 ni anmeldelser til Skov- og Naturstyrelsen omfattende i alt ca. 117 ha. Som nævnt traf styrelsen den 2. august 2010 afgørelse om at ville foretage en nærmere vurdering af de anmeldte aktiviteter.

A har fremsat krav om erstatning for tab vedrørende samtlige ca. 117 ha ved ikke at kunne iværksætte de anmeldte aktiviteter i perioden fra afgørelsen af 2. august 2010 frem til afgørelsen af 30. november 2012 om pålæg af varige restriktioner.

A har som nævnt ved Østre Landsrets dom af 27. juni 2017 fået erstatning for tab som følge af midlertidige restriktioner for så vidt angår de ca. 81 ha, der blev pålagt varige rådighedsindskrænkninger.

For så vidt angår de resterende ca. 36 ha har Miljøstyrelsen for Højesteret anerkendt, at der skal betales erstatning for ca. 28 ha. Styrelsen har derimod afvist, at der er grundlag for at yde erstatning for ca. 8 ha, og har anført bl.a., at der krævedes dispensation fra fredskovsplikten til den anmeldte aktivitet i form af etablering af nobilis til pyntegrønt i lang omdrift.

Højesteret har ikke grundlag for at fastslå, at der uden dispensation fra fredskovsplikten kunne etableres nobilis til pyntegrønt i lang omdrift på det areal, som styrelsen afviser at betale erstatning for.

Højesteret finder endvidere, at der er betydelig usikkerhed forbundet med opgørelsen af tabet som følge af de midlertidige restriktioner.

På den anførte baggrund finder Højesteret, at A alene har krav på yderligere erstatning for tab som følge af midlertidige restriktioner for så vidt angår et areal på ca. 28 ha, og at det ikke er godtgjort, at A vedrørende dette areal har lidt et tab, der overstiger det beløb på 653.710 kr., som styrelsen har anerkendt at skulle betale.

Konklusion og sagsomkostninger

Højesteret tager Miljøstyrelsens påstand om stadfæstelse mod betaling af 653.710 kr. med procesrente fra den 18. maj 2017 til følge.

Sagsomkostninger for Højesteret er fastsat til dækning af advokatudgift med 1.250.000 kr. og Miljøstyrelsens andel af udgifterne til syn og skøn med 374.340 kr., i alt 1.624.340 kr.

Thi kendes for ret:

Landsrettens dom stadfæstes med den ændring, at Miljøministeriet ved Miljøstyrelsen til
A ved A skal betale 653.710 kr.
med procesrente fra den 18. maj 2017.

Miljøministeriet ved Miljøstyrelsen frifindes for påstanden om tilbagebetaling af sagsomkostninger for landsretten.

I sagsomkostninger for Højesteret skal A ved A
betale 1.624.340 kr. til Miljøministeriet ved Miljøstyrelsen.

De idømte beløb skal betales inden 14 dage efter denne højesteretsdoms afsigelse. Sagsomkostningsbeløbet forrentes efter rentelovens § 8 a.